

FRA
FREDERIKSBORG
AMT

AARBOG FOR 1941

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS
HISTORISKE SAMFUND

HILLERØD
G. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
(Oswald Terkelsen)
1942

FRA FREDERIKSBORG AMT

AARBOG FOR 1941

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS
HISTORISKE SAMFUND

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
(Oswald Terkelsen)
1942

GENIET FRA NELLERØD

AF HOLGER ROSENBERG

I den lille nordsjællandske Landsby med det morsomme Navn Nellerød levede i Aartierne omkring Aarhundredskiftet en Mand ved Navn *Jens Poul Andersen*.

Denne Mands Navn fortjener ikke alene ikke at blive glemt, men at faa en Hædersplads i Byens og Egnens Historie, thi han var intet mindre end et Geni og en stor og ejendommelig Personlighed. Hans Liv og Virke, saa stille og ensomt og beskedent det end forløb, har haft Betydning langt ud over den lille Kreds af Mennesker, der kendte ham, og langt ud over den Egn, hvor han hele sit Liv boede. Ja, for hele vort Land har hans enestaaende Gerning haft Betydning. Hans Geni skyldes det nemlig, at vi i Dag i levende Billeder er i Stand til at se Livet, som det udfoldede sig i Landet saa tidligt som ved Aarhundredets Begyndelse.

Ret mange er der imidlertid ikke tilbage, som har kendt J. P. Andersen, og endnu færre der tilfulde ved Besked med det, han har udrettet, saa det er paa høje Tid, at en, der har kendt ham i en lang Aarrække, i al Fald fra den Tid, hvor han stod i sin fuldeste Arbejds-kraft og hans Opfindertalent naaede sin højeste Blomstring, sætter ham et varigt Minde. Dette vil næppe kunne gøres bedre end i denne Aarbog, og jeg vil have saa meget lettere ved at vække Interesse om Emnet, som det er et Stykke spændende Livshistorie, der her skal fortælles.

Den Titel, jeg har givet denne Nekrolog, lyder som var det en blichersk Novelle, og det er det næsten ogsaa, thi det er Beretnin-

gen om en Landsbydreng, der blev Opfinder, en Autodidakt, der viste sig at være et Geni. Kun de beskedne Forhold, under hvilke han levede hele sit Liv, hindrede, at han blev en af Verdens store Opfindere, men det bør ikke hindre, at vi sender en venlig Tanke til hans Elysium, fordi han er Skyld i, at et Stykke Kulturhistorie er bevaret lyslevende for os.

— — —

Nogle faa Kilometer fra Helsingør gaar Landevejen til Helsingør forbi en lille Landsby, der hedder Nellerød. En Sidevej drejer af til Højre, og nogle faa Skridt om ad denne bringer en forbi et lille Hus, hvori ikke alene mange geniale Tanker er tænkt, men ogsaa ført ud i Livet i Form af Apparater og Instrumenter, der vel nu er forældede, men som fortjener Plads i historiske Samlinger som Eksempler paa, at ogsaa vort Land paa et endog meget tidligt Tidspunkt var med i en Udvikling af gennemgribende Betydning for hele Verden, det, vi kalder *Øjebliksbilleder* og *Levende Billeder*.

I det lille Hus boede nemlig i et langt Liv, fra 1875 til 1935, Snedker og Mekaniker Jens Poul Andersen. Huset ejes nu af en trofast Kvinde, som i mange Aar passede og plejede sin Farbror. Men det lille Værksted, hvor J. P. Andersen tumlede med sine Tanker og sine baade i genial Udformning og haandværksmæssig Udførelse enestaaende Apparater, det staar endnu, omtrent som han forlod det. Hans Drejebænk, en gammeldags Trædebænk, men saa fint og omhyggeligt udført, at det højeste Præcisionsarbejde kan udføres derpaa, hans Høvlbænk, der er et helt lille Kunstværk af Finarbejde, hans Værktøj, der næppe findes Mage til i noget Værksted, og hans Tegninger og Beregninger er der endnu, ja, det er, som om ogsaa Ejermandens Tanker endnu fylder det lille, beskedne Rum.

Vi, der kom der, mens han levede, kan endnu se hans lange, tørre, lidt duknakkede Skikkelse — altid foroven endende i en stiv, rundpullet Hat og forneden i et Par solide Træsko af den rigtige Slags med spidse Snuder — hælde sig ind over Høvlbænken, som naar han tænkte eller tegnede eller regnede, se et Par kloge, ubegri-

belig rolige og altid alvorlige, men ikke desto mindre lidt skalkagtige Øjne skæve op paa os, og høre nogle faa Ord i ubestridelig nord-sjællandsk Dialekt saa stille og saa vel overvejede, at de somme Tider blev helt borte. Men baade Øjnene og Ordene afspejlede en aldrig hvilende Hjernes Tumlen med indviklede Problemers Løsning.

Jens Poul Andersen var født den 26. Oktober 1844 i Ramløse Kommune, i Huseby, der ligger saa kønt paa Arresøs Nordbred. Faderen ejede her en Gaard, men interesserede sig lige saa meget for Maskiner og Snedkeri og tilbragte den meste Tid i sit Huggehus. Det gjorde Drengen ogsaa, naar han ikke var i Skole, og det var han ikke saa meget, for Skolegangen paa Landet paa den Tid var saa som saa. „De fleste af Børnene var ikke stort klo-

Jens Poul Andersen

gere, da de kom ud af Skolen, end da de kom ind i den“, sagde Andersen'en Dag til mig paa den gravalvorlige Maade, det var hans Skik at tale paa. Men alligevel fik Jens noget ud af sin Skolegang, for han var ikke alene fingernem — det viste han i Huggehuset — men ogsaa lærenem. Allerede da han var 8 Aar kunde han hjælpe Faderen med at snedkerere, og da han var 12 Aar, havde han lavet sin første Kommode. Da Jens var konfirmeret, var han allerede saa vidt som mangan Snedkerlærling, der havde staaet i Lære i flere Aar. Han tegnede godt, og han viste ganske usædvanlige Evner til at udføre fint Snedkerarbejde, og ogsaa med Metalarbejde begyndte han at give sig i Lag.

At der maa have været noget ved Drengen, der vakte kloge

Folks Opmærksomhed, er tydeligt nok, for bl. a. P. C. Skovgaard, der jo selv var hjemmehørende i Ramløseegnen, fik Øje paa Jens Poul Andersen og fik ham anbragt i Malerlære i Frederiksværk. Den store Maler maa vel have ment, at der stak en Kunstner i Jens, og han tog ikke saa meget fejl, det godtgør de Fotografier, navnlig Stereoskopbilleder, som er bevarede fra Andersens Haand, og som viser et usædvanligt aabent Blik for kunstneriske Motiver og en aldrig svigtende Bedømmelse af Lys- og Skyggevirkninger.

Jens var dog klar over, at det ikke var Maleriet, der passede for hans spekulative og konstruktive Aand, thi han satte sig, endskønt han allerede var 22 Aar, uden videre paa Skolebænken igen i den classenske Skole i Frederiksværk. „Dette Skoleophold blev til uvurderlig Gavn for mig“, sagde Andersen en Gang som en gammel Mand til mig. Skolens Forstander hed Spleth, og han var en god og forstaaende Ungdomsopdrager, det viser tydeligt, at han var klar over, at de to Fag, dansk Stil og Regning, var af den største Betydning for Eleverne, men han søgte ogsaa igennem saadanne Fag som Naturhistorie og Naturlære at udvikle de unges Sans for Naturen og dens skjulte Kræfter. Skolen havde en lille Samling fysiske Apparater, og den unge Jens Andersen eksperimenterede evig og altid i sin Fritid med disse, foruden at han i Læretimerne viste saa enestaaende Evner til at trænge ind i Naturens Mysterier, at han Gang paa Gang forbavtede sine Lærere.

Da Andersen kom ud af Skolen i Frederiksværk, fortsatte han med Snedkeriet, han arbejdede bl. a. en Tid i København hos det store Snedkerfirma Severin & Andr. Jensen, og nedsatte sig endelig som Snedker i Nellerød, hvortil Faderen var flyttet efter at have solgt sin Gaard i Huseby og købt en ny i Nellerød. Jens indrettede et Værksted i Gaarden og tog saa fat for sig selv.

Men han var ikke nogen almindelig Snedker. Snart rygtedes det, at han var en Tusindkunstner, som kunde faa baade Symaskiner og Ure til at løbe rundt igen, naar de var gaaet i Staa, som kunde reparere Violiner og udspekulere Apparater, som kunde redde Kreaturerne ud af brændende Stalde m. m. m., og derfor fik han nok at bestille.

Selv lærte han sig at arbejde i Metal, og ogsaa paa dette Omraade drev han det til en saadan Fuldkommenhed, at han paa sin Træde-Drejbænk, som han ogsaa selv havde lavet, kunde udføre de mest udviklede Tandhjul, hyperboloide Hjul og Snekehjul, rene smaa Mesterværker af Korrekthed og Finarbejde. Spille paa de Violiner, som han selv byggede, kunde han for Resten ogsaa. Ogsaa i den Retning var han et Geni. Musikalsk i Ordets bedste Betydning var han, for saa vidt som det er at holde af Musik og udføre det, man spiller, paa den rigtige Maade.

At reparere Ure og lave Violiner var dog ikke nok til at tilfredsstille hans Virkelyst og Forskertrang. Han stiledede højere, og da fik han fat i en Bog, som bragte ham ind i den Udvikling, der skulde gøre den stiltfærdige Nellerødsnedker til Foregangsmand og Opfinder.

Den Bog, der er Tale om, var „Kleffels Haandbog i Fotografi“, og jeg tror ikke, jeg tager saa meget fejl, naar jeg formoder, at der ved Læsningen deraf dukkede store og mærkelige Syner frem for J. P. Andersens Øjne. Han gav sig i al Fald straks til efter Anvisningerne i Bogen at bygge et Fotografiapparat, og det maa ikke have været saa helt ringe, for jeg har set „vaade Plader“, som Andersen selv har optaget dermed, og de maa selv efter Nutidsmaalestok kaldes gode og smukke. Et af dem ledsager denne Artikel, det nemlig af Andersen som ung, siddende i Faderens Gaard i Nellerød.

Det varede dog ikke længe, inden han begyndte at arbejde paa egen Haand, og allerede i 1876 — han var Aaret i Forvejen flyttet ind i det lille Hus ved Siden af Faderens Gaard, hvori han boede lige til sin Død — er han kommet saa vidt, at han ansøger om Eneret paa et af ham opfundet „let transportabelt Kamera, som kan benyttes hvorsomhelst uden Anvendelse af mørkt Kammer“.

Nu maa jeg sige et Par om den Fotograferingsmetode, som i Fotografsproget betegnes „den vaade“, og som gjorde Udendørs-Fotografering saa godt som umulig, efter som den vaade Plade umiddelbart baade før og efter Billedoptagelsen skulde behandles med forskellige Bade. Skulde man endelig fotografere i fri Luft, maatte man medbringe et ambulært Mørkekammer — det lignede

en Varevogn -- og med Overkroppen inde i denne, maatte man behandle den vaade Plade.

Andersen fandt nu paa at konstruere en Fremkalders-Kasette, der blev sat i Forbindelse med Plade-Kassetten, saa hele Mørkekammer-„Varevognen“ kunde undgaas. Det var i Virkeligheden en hel Revolution, thi nu kunde Udendørs-Fotografering finde Sted i en ganske anden Maalestok end hidtil.

Jeg har hjemme et stort, højtideligt Dokument med Kong Christian den IX's Segl og Underskrift, givet paa Bernstorff Slot den 1. Juni 1877, hvori Snedker J. P. Andersen af Nellerød i 5 Aar faar Eneret paa dette Apparat, og enhver kan paa det lille fotografiske Museum paa Teknologisk Institut se det første af disse Apparater og falde i Beundring over, hvor sindrigt, ja, rent ud sagt genialt, det er konstrueret, saaledes at den „vaade“ Plade inde i selve Apparatet kunde baade præpareres, eksponeres og fremkaldes.

Men naturligvis fik Andersen — lige saa lidt som saa mange andre Opfindere, naar de er fattige paa Gods og Guld og Borgere i et lille Land — noget pekuniært ud af sin Opfindelse. Rige Industriforetagender i store Lande snuppede nemlig denne som saa mange andre af hans Opfindelser for Næsen af ham.

Dette er ganske særlig aabenbart ved den Opfindelse, som er kendt over hele Verden under Navnet „Goertz Photo-Stereo-Binocle“. Patentet herpaa blev købt af det store Fotografi-Firma Goertz i Tyskland, og J. P. Andersen skulde have haft en vis Procentdel af hvert solgt Apparat, men han fik kun ialt nogle faa Hundrede Kroner som sin Andel, endskønt Apparatet blev solgt i Hundredtusindvis hele Verden over.

Saadan Modgang tog dog ikke Modet fra Nellerød-Snedkeren, thi det var hverken Penge eller Ære, han tragtede efter, men at faa Udløsning for sin Opfindertrang. Der var dog noget, der gik ham til Hjerte, og det var Manglen paa Anerkendelse i hans eget Land. Men herom senere.

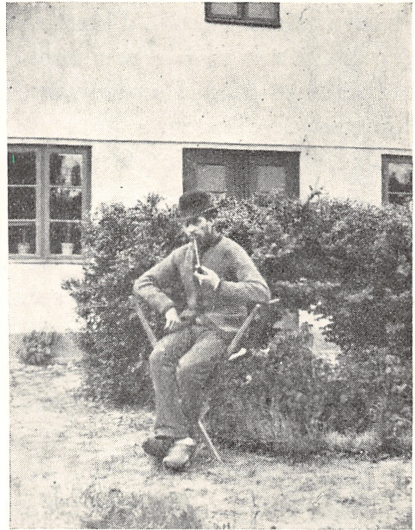
Nej, rig blev Jens Poul Andersen ikke. I en Ansøgning om en Rejseunderstøttelse af 1889 opgiver han sin Indtægt i det foregaa-

ende Aar til 800 Kr., og selv om for ham Opfindelsens Glæde — som sagt — var det væsentlige, saa skulde han dog bruge Penge, ikke til sig selv, thi han levede hele sit Liv saa spartansk som faa, men f. Eks. til Indkøb af Træ. Han kunde aldrig faa dette godt nok. Det var en hel Mani hos ham at samle Træ af de aller fineste Sorter og den højeste Kvalitet. Derimod kostede Maskiner og Værktøj ham ikke meget, thi skulde han have et særligt Stykke Værktøj til et særligt Arbejde, saa lavede han først Værktøjet til at lave Arbejdet med.

Det er en Gaade, hvordan han fik skrabet Pengene sammen til en Rejse til England, men i 1887 rejser han til Manchester for at besøge en Udstilling, hvor der skulde være udstillet Fotografiapparater (i den Anledning lærer han sig forøvrigt Engelsk), og i 1888 udstiller han selv Kameraer paa den

store nordiske Udstilling i København, og her er det, at han føler sig krænkede over den Behandling, der bliver ham til Del.

Jeg har et Brev skrevet med Andersens smukke, kraftige, gotiske Skrift, til en Mand, der baade under Udstillingen og senere som „Fællesrepræsentationens“ Stifter og almægtige Formand fik Lejlighed til at vise, at han var den lille Haandværksmesters Ven, Fabrikant Axel Meyer, og i dette Brev beklager Andersen sig — nej, ikke beklager sig, thi dertil var han for stolt og selvsikker — men anklager han Udstillingskomitéens 12. Gruppe, der omfattede Fotografi, for Partiskhed. Andersen ønsker at faa Rede paa, hvorfor andre

J. P. Andersen i Faderens Gaard
i Nellerød

(Optaget med det første af Andersen
byggede Fotografiapparat)

udstillede Fotografiapparater af langt ringere Kvalitet end de to af ham udstillede, har faaet „hædrende Omtale“, medens hans Apparater er forbigaaet i Tavshed, endskønt han (Andersen) — som han selv siger — „efter bedste Evne arbejder hen til at udelukke saa meget som muligt af det udenlandske Arbejde, der ofte til urimelige Priser indføres hertil“. Bittert mener han at kunne finde Forklaringen herpaa i, at Medlemmer af Bedømmelseskomitéen har haft Forbindelse med Kamera-Importører, som har lagt Uvilje imod Andersen for Dagen.

Og oprigtig talt, jeg forstaar hans Vrede! At udenlandske Fabrikker først stjæler hans Opfindelser og derefter sender deres Apparater til Danmark, hvor *de* bliver belønnede, medens hans egne, i alle Henseender finere og smukkere Apparater, forbigaaes i Tavshed, det kan jo nok bringe selv saa behersket en Natur som Jens Poul Andersen ud af Ligevægt.

Jeg havde Lyst til i denne Forbindelse at nævne endnu et Eksempel paa, hvor vanskeligt det er for en Opfinder i et lille Land og med smaa Midler at gøre sig gældende, endskønt dette ikke har noget med Fotografien at gøre men med et helt andet Omraade af det alt omfattende, Nellerødgeniet beskæftigede sig med.

En Gang havde Andersen søgt Patent paa en Meje- og Selvbinder-Maskine — det var naturligvis mange, mange Aar før saadanne Maskiner, der nu er i almindelig Brug, blev kendt her i Danmark. Andersens Maskine var formet som en stor Tang, der greb Kornet, lagde det sammen i Neg og bandt Baand om. Han havde selv udført Tegningen dertil. Men Patentbureauet saa paa den tavse og sære Almuesmand fra oven og nedefter og forlangte en Sum Penge lagt paa Bordet saa stor, at det var Andersen fuldkommen umuligt at skaffe den tilveje, og saa fik Tegningen Lov til at gaa ned i den samme store, slidte Mappe, hvor saa mange andre geniale Opfindelser havnede, efter at de havde passeret Jens Poul Andersens Hjerne, men ikke kom videre. Men siden den Dag havde Andersen ikke saa meget tilovers for Patentbureauer, og han udtog forøvrigt aldrig mere noget Patent.

Paa anden Maade faar Nellerød-Snedkeren imidlertid Anerkendelse og Opmuntring. Han faar et Rejselegat, for hvilket han besøger Pariserudstillingen i 1889 og foretager en Rejse i Tyskland (til denne lærte han sig Tysk, saa han kunde tale det nogenlunde), og ogsaa fra denne Rejse vender han hjem belæst med Erfaringer og Forbindelser, hvorved han bl. a. kan faa de Træsorter, han ønsker at bygge sine Kameraer af. Han bliver nævnt i „Store nordiske Konversations-Leksikon“ som en af de Dan-skere, der har indlagt sig størst Fortjeneste af Fotografiens Udvikling, og „Dansk fotografisk Forening“ belønner ham med sin Sølvmedaille.

Intet gaar ham dog til Hovedet. Han bliver ved med at være den samme: stille, faamælt, ikke let at komme nær for fremmede, og en begyndende Døvhed gør ham endnu mere utilnærmelig.

Han prøver at faa Hjælp til sit tiltagende Arbejde, thi han kan sælge mange flere Apparater, end han selv er i Stand til at fremstille, men det gaar ikke. Han er en Ener og er aldrig helt tilfreds med andres Arbejde, fordi det ikke kom — og aldrig kunde komme — op paa Siden af hans eget i Finhed og Akkuratesse. Han bliver i sit lille Værksted i Nellerød, hvor der naturligvis ikke er saa mange Betingelser for at blive en Edison som i New York. Den rundpullede forlader nu kun, naar han ligger i sin Seng, den Hjerne, der altid er i Bevægelse for at finde nye Løsninger af store Opgaver. Hans

J. P. Andersen i sit Værksted
i Nellerød

Liv er i sin ophøjede Simpelhed ædelt. Han arbejder fra den lyse Morgen til langt ud paa Natten. Naar hele den øvrige lille Landsby sover, staar Jens Poul Andersen i sit Værksted og regner og tegner eller drejer og høvler og spekulerer og konstruerer. Først da han er over 80, indskrænker han sin Arbejdsdag et Par Timer.

Intet paa Fotografiens Omraade er ham fremmed. De kemiske Processers Labyrinth trænger han ind i. Selv Optik lærer han sig for at kunne sammensætte sine egne Objektiver, og i Mellemstunder konstruerer han Mikroskoper, Nivelleringsapparater og andre optiske Instrumenter, der fordrer en Videnskabsmands Kendskab og en Finmekanikers Haandelag. Han sysler med saa vidt forskellige Opgaver som en Udvikling af Malling-Hansens Skrivekugle og af Sættemaskinen og Konstruktionen af den Selvbinder-Slaamaskine, jeg nylig har omtalt, Han laver et Panorama-Kamera efter ganske ny Principper (jeg har set et Billede af det københavnske Kultorvs hele Rundkreds, optaget af Fotograf Peter L. Petersen, senere Hof-fotograf Elfelt, allerede i 1892), han konstruerer et Stereoskop, hvori *begge* Glassene var til at indstille med en ganske enkel Skrue, saa det kunde passe til alle Øjne (en simpel Ting, men bare noget, som andre ikke havde fundet paa), han eksperimenterer med Farvefotografi, og Dyr læge *Gram* i Helsingø, en af Jens Poul Andersens Venner, ejer endnu to Glasplader, der viser, at Andersen i Nellerød har optaget Farvebilleder *samtidig* med Lumière fils i Paris.

Jeg kunde nævne endnu mange flere Eksempler paa, at Andersen ikke alene altid er paa Højde med men ogsaa ofte et lille Stykke foran Udviklingen i Udlandet, men jeg skal endnu kun nævne et; det kender jeg, det kan jeg kontrollere, og det kan godt gælde for ti.

Længe før noget af de Verdensfirmaer, der nu fremstiller de smaa, handige Øjeblikskameraer, var Jens Poul Andersen inde paa Tanken: lille Fokus, lysstærkt Objektiv og mange, smaa Optagelser uden ny Ladning. Han var ganske klar over, at dette var Fremtiden, og Guderne skal vide, at han har faaet Ret!

Men han blev ikke staaende ved Tanken, han konstruerede et

Apparat efter disse Principper, og jeg har mange Gange tænkt paa, at hvis Nellerød-Snedkeren ikke var bleven saa gal i Hovedet paa alt, hvad der kalder sig Patentbureauer, og havde han haft Midler til at søge de kostbare Verdens-Patenter, vilde han utvivlsomt være endt som en meget rig Mand.

Apparatet, som han konstruerede, ejer jeg, og jeg tør nok sige, at det har staaet sin Prøve, thi det har i 35 Aar fulgt mig paa Rejser, hvor det har været udsat for mere end noget nok saa gennemtænkt og velbygget Tropekamera; der er taget Tusinder og Tusinder af Billeder dermed, og det fungerer den Dag i Dag fuldkommen saa godt som nogen „Kodak“ eller „Zeiss“ eller „Leica“ eller hvad de nu hedder, alle de smaa Kunstværker men og store Kostbarheder, som nu er i Handelen.

Det var fristende at beskrive den sindrige Maade, hvorpaa Andersen løste alle de Problemer, der kom frem for at faa anbragt en Kino-Negativ-Film i et saadant Øjeblikskamera, ikke mindst det at faa skiftet den ikke-perforerede Film (thi Fordelen ved Nellerød-Snedkerens Apparat i Sammenligning med de fine, smaa, moderne Kameraer er nemlig, at mit Billedfelt er Perforeringen større, og dertil kommer, at jeg uden ny Ladning kan tage ca. 200 Billeder imod de moderne Apparaters 36), men dette vil det føre for vidt her at komme ind paa.

Intet optog dog Andersen som de levende Billeder. Og nu kommer jeg til det, hvormed jeg begyndte denne lille Artikel, nemlig at det skyldes ham, at vi nu er i Stand til at se Livet, som det udfoldede sig i vort Land saa tidligt som ved Aarhundredets Begyn-

J. P. Andersen og Peter Elfelt
foran Huset i Nellerød

delse. *Helt og aldeles* er det Jens Poul Andersens Fortjeneste, at vi har kunnet optage levende Billeder saa langt tilbage. Og lad mig da slutte med at nævne nogle Data, der godtgør dette. Det kan nemlig kun glæde enhver Dansker at faa at vide, at vi her i Landet var med til den uhyre Udvikling, Kinobillederne har gennemgaaet, *paa samme Tid* som de første levende Billeder blev optaget i Udlandet. Det er ikke mindst af Interesse for „Statsarkivet for Film og Grammofonplader“ at faa klarlagt, hvornaar de første levende Billeder optoges her i Landet, og faa konstateret, at det var en dansk Mand, der fremstillede det Apparat, hvormed de blev fotograferede.

Edison i Amerika og Brødrene Lumière i Frankrig fremkom omtrent samtidig, nemlig i 1895, med deres Kinematograf, og det kan ikke være saa meget senere, at Andersen i Nellerød er begyndt at beskæftige sig med levende Billeder, thi i 1898 skriver Fotograf *Rathsach* i Hillerød i en Anbefaling for Andersen, at han (A.) „er ved at konstruere et Levende-Billed-Apparat“. I ethvert Fald ved vi, at Elfelt i 1899 (maaske allerede i 1898) har optaget levende Billeder med et Kinematograf-Apparat, som er konstrueret af Andersen.

Hvor dette Apparat findes, ved jeg ikke, men Nr.-2-levende-Billed-Apparat fra Værkstedet i Nellerød findes i Elfelts Atelier i København, og med dette er alle de Films optaget, som danner den første Del af den Kavalkade-Film, som for nogle Maaneder siden blev vist hele Landet over.

Dette Apparat bør have sin Plads paa Statsarkivet for Film, thi det er den første Kinematograf, der har været i Brug i Danmark, det er dansk Arbejde helt igennem, og det har løst alle Problemer selvstændigt og paa rent ud genial Maade. F. Eks. var Andersens Konstruktion — at faa Filmen til at passere Linsen — meget mere fuldkommen end i de franske Apparater, og Andersen var den første, der forsynede sit Apparat med en Hastighedsmaaler, saa „Drejereren“ altid var i Stand til at anlægge det rette Tempo. Og ønsker Læseren et Bevis for dets rent ud fænomenale Modstandskraft og Soliditet, skal jeg endnu blot tilføje, at det i 1908—09 har gjort Rejsen op igennem Siam og tværs igennem Kina paa alle de primi-

tive Befordringsmidler, som findes i disse Landes uvejsomme og vanskeligt fremkommelige Indre, at det bl. a. paa Ryggen af et Muldyr er tumlet ned ad en et Par Hundrede Meter dyb Fjeldside (Muldyret slog sig ihjel, men Apparatet holdt), at en Kuli tabte det i en af Burmas Floder, og at det har gennemgaaet en kinesisk Regntid uden en eneste Dag at gøre Knuder, og at de Films, der under denne Rejse blev optaget dermed, ikke er ringere end de Naturfilms, som den Dag i Dag vises paa vore Biogratteatre. Filmene ejes nu af „Dansk Kulturfilm“.

Da Jens Poul Andersen døde, var han 91 Aar. Lige til det sidste tumlede hans Hjerne med indviklede Problemers Løsning. Naar man spurgte ham, om han havde været lykkelig ved sit Arbejde, svarede han: „Jo!“, ikke andet end: „JO!“, for han var mere og mere bleven en Mand af faa Ord, men Øjnene, der endnu til hans høje Alderdom var klare og lyse, viste, at han ogsaa var bleven større og større Vismand.

Jens Poul Andersens Grav findes paa Maarum Kirkegaard. Her hviler Geniet fra Nellerød, som kun de beskedne Forhold, under hvilke han virkede, hindrede i at blive en af Verdens store Opfindere.

SOMMER I BY I NORDSJÆLLAND

AF HANS ELLEKILDE

PAA en Villa i Højstrup lige udenfor Helsingør stod i min Barn-
domstid denne Indskrift: „Foraar Sol, Sommer Skygge, Høst
Læ, Vinter Hygge“. Vi ser her nævnt Nutidens fire typiske Aars-
tider, Foraaret fra Jævnøgn til Sommersolhverv, Sommer fra Som-
mersolhverv til Efteraarsjævnøgn, Efteraar fra Efteraarsjævnøgn
til Vintersolhverv og endelig Vinter fra Vintersolhverv til Foraars-
jævnøgn. I olddansk Tid havde vi efter de oldnordiske Kilders
Vidnesbyrd en hel anden Aarsinddeling, en Deling af Aaret i et
Sommerhalvaar og et Vinterhalvaar. Ved Sommerens Indtræden
begyndte det nye Aar, og det endte med Vinterens Afslutning. Den
oldnordiske Sagahelt var derfor saa og saa mange *Vintre* gammel.
Sommerens Indtræden blev i hedensk Tid fejret med store Offer-
fester og Drikkelag, de saakaldte Vaarblot. Der blev senere fejret
tilsvarende Fester ved Midsommer, ved Vinterens Indtræden, det
saakaldte Høstblot, og ved Midvintertid. Den sidste Fest blev kaldt
ikke blot Midvinterblot, men ogsaa Jul, og dette sidste Navn er
overført paa Kristi Fødselsfest den 25de December, skønt det oprin-
deligt er Navn paa en ramhedensk Fest. Minder om den hedenske
Jul er bevaret i alle tre nordiske Lande, ganske særlig i Norge og
Sverige. Til Gengæld er Minderne om den hedenske Foraarsfest
ved Sommerens Indtræden bevaret i langt større Omfang i det
historiske Danmark, end det er Tilfældet i det historiske Sverige og
navnlig i Norge og paa Island. Det er saa at sige kun det historiske
Danmark, der i Overleveringen fra ældre og yngre Tid har bevaret

Skikken at „føre Sommer i By“. Vi kender denne Skik fra et berømt middelalderligt Vidnesbyrd, Kæmpevisen om Sivord Snarensvends Dystridt i den ogsaa i Nutidsoverleveringen kendte Særform, at Sommeren, symboliseret som et Træ med nyudsprunget Løv, af de unge Karle føres hjem fra Skoven ved Sommerens Indtræden første Maj og opstilles i eller ved Gildesgaarden. (Sml. her S. 32.)

Sivord stander i Lunden,
og ser han Vidrik ride;
han vred Egen op med Rod,
han turde ikke bunden bide (dvs. bide).

Dronningen staar i Højenloft,
og ser hun ud mod Sky:
»Hisset ser jeg Sivord Snarensvend,
han fører os Sommer i By«.

Der gaar Dans paa Brattingsborg,
der danser de stærke Helte;
der danser Sivord, den starblinde Svend,
med Egen under sit Bælte.
Det donner under raske Hovmænd, der de udride.*)

At der virkelig er Tale om en Overførsel fra hedensk Oldtid til kristen Middelalder, og ikke om en i tidlig eller sildig Middelalder opstaaet helt ny Skik, at føre Sommer i By, kan vi skønne af, at den Majvise, som ledsagede Sommer i By-Skikken, selv i den sjællandskfødte Præst *Peder Jensen Roskilde* i Ø. Hæsinges Tilrettelægning og Omdigtning o. 1625, har samme religiøse Krav til Gud, som Oldtidens Nordboere havde til deres Guder, Kravet om „Aar og Fred“.

De hedenske Nordmænd tvang deres Konge Hakon Adelstensfostre til at ofre paa de gamle Kongers Vis til de hedenske Guder, der gav Aar og Fred, først og fremmest til Njord og Frøj. Nordmændene antog Kristendommen, fordi den store kristne Konge Olav den Hellige havde Ævne til at skaffe sit Folk „Aar og Fred“, og det blev fastslaaet i den ældste norske kristne Lov, Gulatings-

*) Efter A. Orlriks Rekonstruktion i Danske Folkeviser i Udvalg, 1899, Nr. 4.

loven, at der skulde holdes Høstgilde senest Allehelgensdag, hvor der skulde brygges mindst to Tønder Øl for hver Gaard. „Man skal signe dette Øl som Tak til Kristus og Sankta Maria til Aar og Fred“. Peder Jensen Roskildes sjællandske Majvise fra Tiden o. 1625 beder ikke Gud om „Syndernes Forladelse, Kødets Opstandelse og det evige Liv“ eller om andre tilsvarende kristne Naadesbevisninger fra den treenige Gud, nej Visen beder Gud om et velsignet frugtbart Aar:

For Dig vi bære Maj i Gaard,
velsign os med et frugtbart Aar.

Peder Jensen Roskilde søger at kristne den gamle sjællandske Majvise ved at tildigte et rimet Fadervor paa 10 Strofer til Hovedvisens 25 Strofer, og ved at omdigte det oprindelige dobbelte Omkvæd „Maj vær velkommen — Sommeren er liflig for Ungdommen“ til Dobbeltomkvædet „Hør det vi bede — Vær os alle en naadig Gud med Glæde“. Hans „nye Majmaanedssang, med hvilken retsindige Kristne kunde ønske sig af deres himmelske Herre den lystige Sommers Velsignelse til deres legemlige Nødtørftighed“, blev overordentlig folkeyndet i Sjælland, Skaane og Halland, og den kendes i forskellige Brokker i den nordsjællandske Sommer i By-Overlevering. Paa Kristian den Sjettes Tid, i alle Tilfælde i Frederik den Femtes Tid, blev der tildigtet nye Vers med Bønner for Kongen, Dronningen, den kongelige Familie og Landets Regering, Vers, som var ganske særlig yndet af den kongetro sjællandske Befolkning, men som naturligvis ikke kendes i Skaane og Halland.

Det nordsjællandske Sommer i By-Stof kan utvivlsomt ikke staa Maal med det bedste danske Stof, der kendes, det sydsjællandske Stof, hvorom jeg har udgivet en i Princippet udtømmende Skildring i Præstø Amts historiske Samfunds Aarbog for 1940, men det overgaar ganske sikkert det tilsvarende Stof fra de øvrige sjællandske Amter i Omfang og Betydning. Jeg anfører først de ældre Vidnesbyrd fra det 17de og 18de Aarhundrede nogenlunde i tidsmæssig Orden, og jeg gennemgaar derefter Stoffet fra det nittende Aarhun-

drede i topografisk Orden fra Tikøb sydpaa og vestpaa gennem det nordligste Sjælland, sluttende med de udførlige Skildringer knyttet til den bekendte Pinsefest paa Pinsebakken i Hellebæk, hvorefter jeg afslutter med et Tilbageblik over det samlede Stof.

Det ældste mig bekendte direkte Vidnesbyrd*) stammer fra et Arbejde af den store nordsjællandske Patriot, Præsten i Birkerød *Henrik Gerner* „Hesiodi Dage og Rimstok“ fra 1670, der giver en ganske fortrinlig rimet Vejledning for Datidens Bønder for det Arbejde, der burde gøres Maaned for Maaned Aaret om, paa ganske morsom Maade svarende til vore Dages Havebrugskyndiges Raad til Publikum om, hvad Havearbejde der passende bør gøres i den nærmeste Tid. Man faar absolut ikke det Indtryk, at Bondeliv i Kristian den Femtes Tid maa have været den rene Ynk, tværtimod. Man kunde ønske, at det lille smukke Arbejde blev udgivet selvstændigt med nymodens Retskrivning som en virkelig nordsjællandsk Folkebog. Det er forøvrigt lettilgængeligt i Viggo Julius von Holstein Rathlous Dansk Renaissance Digtning 1914 Side 66—108. Henrik Gerner giver følgende indledende Karakteristik af Majus, altsaa Majmaaned.

Hey / nu ride vi Sommer ibye / vi siungende kommer /
 Med dend herlige May / oc med dend lystige Sommer /

 Blomster oc Urter er i vor Vang / vi Krantzene fletter. /

Desværre giver den gode gamle Digterpræst ikke nogen nærmere Beskrivelse af, hvorledes Sommer i By-Toget var redet ind i Birkerød Præstegaard med grønne Grene i Hænderne og Rytterne prydet

*) Vi har dog et lidt ældre indirekte Vidnesbyrd, Præsten i Slangerup *Søren Povlsen Judichær* beskylder i et Brev til Bispen Hans Svane ^{13/9} 1664 sin tidligere Kapellan, Præsten i Sundby, Kjeld Mogensen Vingaard for, at han efter Folks Sigende havde ligget „uden deris Port, paa Byens Majbenck“ og luret paa ham til Kl. 9 om Aftenen (Kirkehist. Saml., 3. R. III, S. 89, sml. Arne Sundbo: Frederikssund I, S. 152). Majbænken er Forhøjningen omkring Byens Træ, antagelig i Udesundby som i Farum, Birkerød og andre nordsjællandske Landsbyer, kaldet *Majtræ*, som Midtpunkt i „Maj i By-Festen“.

med Kranse og havde sunget, maa vi formode, Peder Jensen Roskildes nye Majmaanedssang. Vi vilde gerne have haft at vide, om Majtoget, ligesom i den samtidige og yngre sydsjællandske Overlevering, var at opfatte som et Bejler tog, hvor Sommerens Repræsentant „Majgreven“ søgte sin Brud „Majgrevinden“ eller „Majinden“, eller som i Nutidens nordsjællandske Overlevering et Krigertog med Fane. Vi maa nøjes med at fornemme den stærke, af Henrik Gerner dybt sympatisk følte Stemning af Majtoget, der synger til Ære for Alverdens Skaber. Gerner falder ind i den sjællandske Majvises Stemning.

Blomster oc Urter er i vor Vang / vi Krantzene fletter /
 Til fersk Smør oc Flød / vi Melck af Kiørene setter.
 Fuulene quidrer i Skoff oc Marck med liflige Stemmer /
 Sildig oc Aarle de frydelig er / Guds ære de fremmer.

Det næstældste Vidnesbyrd fra 1695 giver fyldigere Oplysninger om selve Skikken, men det er tvivlsomt, om vi her har at gøre med ren nordsjællandsk Skik som i Gerner's Majdigt, og ikke snarere østsjællandsk Skik fra Køgeegnen. Men vi har Ret til at anføre dette Vidnesbyrd, saa vist som *Hans Rostgaard* paa Krogerup er en ægte Nordsjællænder.

I Biskop *Laurits Thuras* Heltedigt „Hans Rostgaards Liiv og Levnet“ 1726, digtet 31 Aar før under Forfatterens Studieophold i Leiden og Oxford, findes der S. 191—93 et mærkeligt Afsnit „Freden sluttes i Maji Maaned Aar 1660“, der giver et betagende Indtryk af den vældige genoplivende Kraft denne Fredsslutning har haft paa det danske Bondesamfund, oplevet af Samtidens Heltetpersonligheder Hans Rostgaard paa Krogerup og Henrik Gerner i Birkerød Præstegaard. Et af de mange Vidnesbyrd om denne Landets og Folkets Vaagnen op til nyt Liv er Sommer i By-Skikkens Genoptagelse.

Da Bondens Sønner saaes med deres Fryde-Tromme,
 Med Krands om Hatten, og med Urte-Koost i Lomme;
 Samt Blomster-blus paa Stang, til Glædskabs Tegn paa ny,
 At mælde Sommer an, og føre Maj i By.

Møg- Gilde glemte de ej heller da at holde,
 Og efter gammel Skik hverandre dikt at trolde,
 Hvor paa hiin søde Grøød og skønne Berge- Fisk
 Var liflig Herre- Kost paa slige Herrers Disk.

Thura meddeler i en Note: »Hvorledes tilgaar / naar Bønder- Karlene ved Gjødningens Udførsel trolde hverandre / derom veed en hver Bonde-Dreng i Sjælland good Beskeen«.

Hovedkilden til Thuras Heltedigt er Rostgaards skriftlige Underretning om sit Liv „hvor udi, ved Tiid og Dag, fandtes antegnede de fornemmeste Forretninger, som hand i bemeldte Kriig (der gemeenligen kaldes Belejringens Kriig) paa adskillige Tiider og Stæder hafde haft med at gjøre“. Denne Tegnebog havde Laurits Thurah laant af sin Ven Frederik Rostgaard i Leiden o. 1692. Den er senere forsvundet, men et Uddrag af den paa Rigsarkivet er udgivet af N. M. Petersen i Danske Magasin 3die Række I S. 257—63. Dette Uddrag dækker kun selve Krigsbegivenhederne, ikke Rostgaards Stemninger ved at se Nordsjælland ved den indtraadte Fred 1660 blomstre op paa ny. Men det er næsten umuligt andet, end at den originale Tegnebog maa have indeholdt noget af den Art, for ellers vilde Thura næppe have taget det med i sin Skildring af Hans Rostgaard. Thura var selv knap tre Aar, da Freden blev sluttet, og han kan da næppe have haft personlige Indtryk af det danske Lands Genopliven ved Freden efter Svenskekrigen. Men Enkeltheder i Skildringen kan meget vel stamme, ikke fra Krogerup, men derimod fra Køgeegnen, som var Thuras egen Hjemegn. Her havde han gaaet i Latinskole 1668—75, og her var han, der var født i Nakskov, efter sine Studieaar selv blevet, først Hører 1680, saa Rektor 1681—90. En Enkelthed som den, at han taler om „Blomsterblus paa Stang“, kan pege hen paa Køgeegnen, thi vi ved efter en meget fyldig Redegørelse for Hedeboegnens Sommer i By Skik fra o. 1790, trykt i Dansk Folkeblad ²¹/₄ 1842, at der blev ført *Blus* i Sommer i By-Toget i Østsjælland ganske som i Sydsjælland, mens „Blus“ ikke nævnes i nogen absolut sikker nordsjællandsk Optegnelse.

Helt umuligt er det dog ikke, at Thuras Fremstilling af Sommer i By-Toget kan stamme fra Nordsjælland og hidrøre fra hans Ven Frederik Rostgaards Fortællinger om Skikken i hans Barndomsegn ved Krogerup i Tiden før Hans Rostgaards Død ³¹/₁₂ 1684. Vi har en Hentydning til Majgreveskikken i et Digt, Laurids Thura skrev i Anledning af sin Vens Bryllup med Conradina Revenfeldt, den 1ste Marts 1703. „Hvorfor... Friderich Rostgaard til Kraagerop ingen Bröllups-Digt bekom fra L. Thura“. Svaret er, at Thura vil ikke aflevere et af Datidens almindelige Produkter af den Art, hvor Poeterne, hvis Brylluppet f. Eks. holdes i Maj, bruger Motivet Majgreven og Majindens erotiske Forbindelse anvendt paa Brudeparret.

Gaa to i Brude-seng, naar Nattergal og Finke
 Er fro i Rosens lund; saa slaar hand dende svinke:
 May-Greven træder med May-Inden nu i dands
 For hun forærde ham en herlig sommer-krands.

18 Aar senere bruger Thura Motiverne fra disse to Digte i „Allerunderdanigst Nyt-Aars Ønske Til Dend Stoormægtigste Monark Friderich dend Fjerde 1721“ i Anledning af Freden efter den store nordiske Krig, og det hedder her; se Laurids Thura Adskillige Poëtiske Sager, S. 234:

Bondens Sønner ogsaa skjøner
 Paa / at Landet nyder FRED:
 De en liden Lyst med Tiden
 Agte at opmuntres ved /
 Og et lille Sommer-Gilde
 Rette an i Lo og Ly /
 Naar mand rører først / og fører
 Ny-fød Løv og Maj i By.
 Som Maj-Inde Bondens Qvinde /
 Eller Mandbar Datter / staar;
 (Hvilken Ære dend maa bære /
 Som mand Krands om Halsen slaar;)
 Mand fremsetter sunde Retter /
 Sød-Melks-Grøed og Bergefisk;

Muligt vanker der og Fanker
 Af en Lamme-Steeg paa Disk.
 Ost og Kager ingen vrager /
 Sligt er lekker Bakkelse;
 Øllet smager / naar mand tager
 For en Tønde Daler Tre:
 (Dog vil dette lifligst mætte
 Hver en Gjest og gjøre fro /
 At hand nyder det / ham fryder /
 I Lyksalig FRED og Ro)
 Derpaa dandse de med Krands
 Lystig om i Rad og Rej;
 Men ej drikke / til de hikke;
 Det tilstæder Fader ej.

Hører denne Fremstilling af Maj i By, af Valg af Majinden ved at lægge en Krans om hendes Hals, og Gildet derefter, hvor der dances med Majkranse, ikke direkte til Nordsjælland, som Indtryk fra Vennen Fr. Rostgaards Gaard Krogerup, saa er det i al Fald Baggrunden for vor Forstaaelse af den nordsjællandske Majgreveskik, som vi senere skal gøre Bekendtskab med, især fra Blidstrup 1793, fra Hellebæk o. 1825, men ogsaa fra Karlebo o. 1860.

Det maa dog betones, at Henrik Gerner 1670 opfatter Majgrevens erotiske Forbindelse med Majinden som Amagerskik i Fastelavnen:

Til Maygreff tagis een /
Hand med Mayinden fandtzis /
Hinanden de vel meen.

Allerede i Kristian den Femtes Tid saa man fra Myndighedernes Side skævt til de Majgilder Søndag efter Søndag, som blev bekostet af de gennem Sommer i By-Toget indsamlede Midler, og man søgte at faa dem indskrænket og ophævet. Et Vidnesbyrd er Græsted Sogns Skraa eller Byvedtægt af 13de April 1696, forfattet paa Initiativ af Amtsforvalteren i Kronborg 1691—1702 Jens Rostgaard paa Krogerup, Frederik Rostgaards Fætter. Det hedder her i § 86 (se Poul Bjerge og T. Søegaard Danske Vider og Vedtægter I S. 60).

Hellig brøede: Ingen enten om søndage eller andre hellige dage fordrister sig til at gjøre noget grovarbeide, eller lader sig finde i overflødig drik, forargelig dobbel eller anden Guds fortørnelse, ei heller holde maigilder eller fare omkring at tigge og betle sig noget til sådan unøttig drik. Hvo derudi forser sig, verre dend straf undergigen, som loven tilholder, og det som er sammenpraket til maigilder, at uddelis til fattig folk.

I Slutningen af Frederik den Fjerdes Tid skærpes ved pietistisk Indflydelse den danske Helligdagslovgivning med Forordningen af 21. April 1730. Der opstaar nu hos gejstlige og verdslige Myndigheder en stærk Uvillie imod Bøndernes Sommer i By-Ridning og de deraf følgende Sommergilder Søndag efter Søndag, og der breder sig ogsaa i Nordsjælland en Trang hos Myndighederne til at afskaffe Sommer i By-Skikken. Jeg anfører de Oplysninger, som Valdemar

Seeger har fremdraget i sin fortjenstfulde Bog „Fra Frederiksborg og Kronborg Amter“, 1931, S. 135 f. Sml. ogsaa Gerh. Hornemann: Et Bidrag til Belysning af Christian VI's Helligdagslovgivning (Fra Frederiksborg Amt, 1909, S. 104—15).

Den 14de Maj 1732 udsteder Amtmanden i Frederiksborg og Kronborg Amter Fr. v. Gram denne Advarsel mod Sommer i By-Riden.

1) at enhver Person, ung eller gammel, som lader sig finde i slige forbudne Lege og Uskikkeligheder, skal betale 1 Mark. 2) De, som fører Trommen, Fanen eller andet deslige, at betale hver 2 Mk. 3) De, som laaner sin Hest bort til Brug herved, at betale 2 Mk. 4) Den Mand eller Krovært, som holder nogen til sig i saa Fald, enten med Drikkevarer eller Husværelse at betale fra 1 Rdl. til 5 Rdl., ligesom Forsamlingen har været stor og varet længe til; hvilke Bøder skal henfalde til de Fattiges Kasse i Sognet og udexekveres ved Regimentsskriveren eller Forvalteren, som tillige hermed bør have nøje Indseende og herover at holde. (Hornemann S. 108, her nymodens Retskrivning).

I Virkeligheden havde Amtmanden ikke Ret til at udstede et saadant almindeligt Forbud mod Sommer i By-Ridningen, ogsaa paa Søgnedagene. Hvad der blev forbudt i Forordningen af 21. April 1730, var Sommergilderne paa Søn- og Helligdage, derimod ikke Sommer i By-Riden, naar den foregik paa Søgnedage. Det hedder i Forordningens § 6:

Men alle de andre Gilder, [end Bryllup, Trolovelser og Barselgilde], som Bønderne imellem sig selv Søn- og Hellig-Dagene, og i Særdeleshed fra Pindse-Fæsten indtil St. Hans Dag holde, forbydes hermed alvorligen, og skal baade Øvrigheden og Huusbonden see derhen, at deslige U-Orden og Misbrug, hvorved Gud fortørnes og Bonden ruineres, herefter aldeles hemmes og afskaffes. (Kong Friderich den Fierdes Forordninger 1730, S. 24 sml., J. H. Schou Register over Forordninger II 467, III 9, og Hornemann S. 112).

Ikke desmindre udsteder Amtmand Gram et almindeligt Forbud imod Sommer i By-Ridning og skriver i Juni 1733 til Kommandanten paa Kronborg om at modtage nogle Personer til Fæstningsarbejde 8—14 Dage, fordi de havde redet Sommer i By og holdt Sommergilde. Kronborgs Kommandant erklærede sig villig til at modtage dem (Seeger S. 136).

End ikke Kristian den Sjettes berømte Forordning af 12. Marts 1735 om Sabbatens tilbørlige Helligholdelse, gør Amtmand Grams Forbud af 14. Maj 1732 lovligt, Sommer i By-Ridningen og de allerede nævnte Sommergilder bliver kun forbudt paa Søn- og Helligdage, men ikke paa Hverdage. Det hedder i Forordningens § 6:

Alle de andre Gilder og i Særdeleshed det saa kaldede Sommer i By-Riden, som Bønderne imellem sig selv paa Søn- og Helligdagene, og besønderlig fra Pindse-Fæsten indtil St. Hans Dag holde, forbydes hermed alvorligen og strengeligen, og skal baade Øvrigheden og Husbonden see derhen, at deslige U-orden og Misbrug, hvorved GUD fortørnes og Bonden ruineres, herefter aldeles vorder hemmet og afskaffet (Kong Christian den Sjettes Forordninger fra 1735 til 1736 S. 29—30, sml. Schou Register III 154).

Alligevel fortsatte man i Nordsjælland med Sommergilder om Søndagene.

Seeger oplyser S. 136, at man i Kregome holdt ulovlige Gilder Sommeren 1738 og slog paa Tromme paa Helligaftener. Sognefogden Niels Kiempe skulde opgive Hovedmændene og skaffe oplyst, hvortil Trommen var anskaffet. Dersom det var til et eller andet nyttigt Brug, skulde Trommen opbevares hos Sognefogden eller Oldermændene, i modsat Tilfælde skulde Ejeren skille sig af med den, ellers maatte Sognefogden slaa den i Stykker eller bringe den til Amtmanden.

Den 14de Marts 1739 udsteder Amtmand Fr. v. Gram en „Advarsel for menige Mænd udi Frederiksborg og Kronborg Amter“. Her indskræpes det gamle Forbud af 14de Maj 1732, og det hedder:

Ingen maa tage sig Frihed at øve nogen Slags letfærdig og forargelig Spil og Leg, hvad enten det maatte være om Julen og kaldes Juleleg eller om Fastelavn og kaldes Fastelavnsløben eller om Sommeren og kaldes Sommer i By-Riden eller paa andre Tider i andre Maader, saa som de paa Søndagene tilladte Bryllups, Troløvelses og Barselgilder, endog skal ske uden al Uskik eller anden syndig Væsen af Fylder og Sværmen, som til Guds Fortørnelse og Menighedens Forargelse kunde begaas. (Hornemann S. 107, nymodens Retskrivn.).

Da nu Beboerne i Søborg og Tikøb Sogne alligevel havde redet Sommer i By i Pinsen 1744, skulde de tiltales og straffes, og Regimentsskriveren og Birkedommeren skulde navnlig udforske, hvem der havde baaret Trommen og Fanen, og hvem der havde givet Lokaler til Festen (Seeger S. 136).

Man mener i Almindelighed, at Kristian den Sjette havde forbudt Bønderne at ride Sommer i By. Det var i Virkeligheden ikke Tilfældet. Sommer i By-Ridningen var forbudt paa Søn- og Helligdage, men tilladt de søgne Dage. Frederik den Femte genindførte derfor ikke Sommer i By-Skikken, som man plejer at sige, nej, hans Reskript af 12. Juli 1748 fastslog udtrykkeligt, at Sommer i By-Ridningen var tilladt paa Hverdage, men forbudt paa Søn- og Helligdage.

Det hedder i Reskriptet: Paa det at Bondestanden, som næsten det ganske Aar igjennem med Agerdyrkingen og anden til sin Stand henhørende Gjering har et tungt Arbeide, paa den Tid af Aaret, naar det mindste Arbeide forefalder, ogsaa kunde nyde en liden sømmelig, og med sin Stand overenskommende Fornøielse, gives hermed tilkiende, At Kongen fremdeles vel ingenlunde vil tillade, at forberørte Sommer-Ibye-Riden paa nogen Søn- eller Helligdag maae foretages: men at det derimod maae være Bondestanden, hvor det maatte forlanges, paa en af de Søgnedage i Ugen, og paa den forhen dertil brugte Tid af Aaret, naar det nødvendige Bonde-Arbeide ikke forsømmes, bevilget og tilladt, til en liden Opmuntring sig med forskrevne Sommer-Ibye-Riden sig at forlyste; dog vil Kongen derhos, at baade Øvrigheden og Hosbonden skal have nøie Tilsyn, at ingen Uorden, Misbrug, Drukkenskab, eller anden Uskikkelighed, ved saadanne Samlinger gaaer i Svang, eller bliver foretagen, men at det forholdes dermed som med andre Gilder efter Rescr. af 4. Decbr. 1739 (Fogtman Kongel. Rescripter V Del 1ste Bind S. 134 f.).

Alligevel følte dette Reskript som en Befrielse ogsaa af de nord-sjællandske Bønder. De anlægger Sag mod deres Præster, naar de afviser dem fra Nadverbordet, fordi de har redet Sommer i By. Sognepræsten i *Asminderød*, Chr. Jensen, nægtede 1749 at tage de unge Bondekarle til Alters, fordi de havde redet Sommer i By og havde haft en lille lystig Sammenkomst. Tolv unge Karle indsendte Klage over Sognepræsten, men Klagen blev afvist, da Kongen fandt, at Klagen indeholdt adskillige Usandfærdigheder og Urigtigheder (Seeger 137). Præsten i Skuldelev-Selsø i Hornsherred, Hr. Peder Nielsen Alrøe, nægtede i Juni 1749 nogle Bondekarle paa *Selsø* Gods Adgang til Skriftemaal og Nadverbord, fordi de efter de af Præsten meddelte Oplysninger havde redet Sommer i By Fredag den 20de Juni og derefter søgt Skriftemaal Lørdag den 21de

Juni. Dernæst havde de holdt deres Sommergilder, ikke alene Søndagen derpaa, den 22de Juni, men endog hver Søndag derefter lige til Høsten. De havde „siden deres Sommerriden d. 20. Juni samlet sig til saadanne deres Sommergilder hver Søndag-Eftermiddag og begyndt deres Lystighed med en Psalme og med Fader-Vor“ eller med andre Ord, de havde antagelig indledt Sommergilderne med P. J. Roskildes Majvise fra o. 1625, hvis anden og sidste Del netop er et rimet Fadervor. Den 30. August 1749 indgiver de unge Karle deres Klage over Hr. Alrøe. Klagen faar dette Udfald, at de straks skal kunne tages til Guds Bord, men Amtmanden skal betyde dem, at Kongen ingenlunde har tilladt dem deres Sommergilder paa hellige Dage, men at disse, saa vel som Sommer i By-Ridningen, er forbudt saadanne Dage, at de dernæst ikke maa misbruge Guds Ord til saadan Lystighed, og at de, som agter sig til Skrifte, maa berede sig hertil paa anden Maade til et saa alvorligt og gudeligt Forehavende end ved Dagen før at ride Sommer i By (Se Fogtmann 5te Del I, S. 232, Rescript til Amtmanden over Roskilde Amt af 14. Nov. 1749).

I sine „Anecdoter til Kong Friederich Vtes Historie“ oplyser *W. Langfeldt*: „Ellers beviste Kongen og hans første Hustru sig ulignelig naadig imod alle Mennesker, endog mod Bønder og ganske ringe Folk, som naar de kom forbi eller ved Leilighed fik at see, at de havde Lystighed, Sommergilder, Brylluper o. d. lod de dem altid give en Foræring, og saae slig Lystighed naadig an“ (Suhm Nye Saml. 3die Bind, S. 21). Fra de første Aargange af Berlingske Tidende, eller som Bladet dengang hed „Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender“ 1749, har vi Hofreportage, der oplyser, hvorledes Nordsjællands og Hornsherreds Bondeungdom hylder det unge afholdte Kongepar ved at ride Sommer i By hos dem. Det sker paa Fredensborg den 29de Maj og den 13de Juni 1749, paa Jægerspris den 21de og 23de Juni 1749, paa Fredensborg igen i Ugen til 29de Maj 1750 og selve den 29de Maj, hvor Tikøb Sogns unge Karle red Sommer i By. Vi anfører disse Vidnesbyrd i tidsmæssig Orden.

I Nummeret for 30te Maj 1749 læser vi:

Fredensborg, den 30. May.

I gaar udkom samtlige unge Kongel. Herskaber her til Stedet: Tive unge Bønder-Karle foruden deres Anfører, en Fændrik og en Trommeslager, alle til Hest, beprydet med May-Greene, hvide Haand-Klæder over Axlene, og al slig Stads, som saadant Folk bruger, naar de ride Sommer af Bye, modtog det unge Herskab en halv Miil herfra, og med fuld Trommeslag og Fryde-Skriig ledsagede dem her til Slottet, hvor de efter Hendes Majest. Dronningens Tilladelse stode fra deres Heste inden paa Slots-Gaarden, og efter Trommeslag med Bønder-Pigerne dantzede og gjorde dennem saa lystige, som de best kunde mod en halv Time, og derpaa satte sig igien til Hest, og reed Vandspringet 3de Gange omkring, saluterede med Fahnen, og derefter reed Parviis ud af Slots-Gaarden igien, bleve og af Dronningen for denne deres Opførsel beskienkede med en Gave.

Mon det er Bønder fra Asminderød Sogn, der nu ligesom fjorten Dage efter rider Sommer i By paa Fredensborg, eller er det som Aaret efter Bønder fra Tikøb Sogn? Det hedder i Kiøbenhavnske Post-Tidender for 16de Juni 1749 Nr. 48:

Fra det Kongelige Slot Fredensborg meldes følgende: I Fredags, som var den 13 Junii, spiiste Hendes Majestet Enke Dronningen [Sophia Magdalena] samt H. K. H. Prinsesse Lovise til Middag paa Fredensborg hos vores Allernaadigste Dronning, og forblev der længe ud paa Eftermiddagen, for at besee en Hoben Bønder, som reed Sommer i Bye, og blev det dem tilladt, at ride ind paa Slots-Gaarden, hvor de først sang deres dertil brugende Sommer-Viise, siden stode de fra deres Hæste, og dansede under deres medførende Fane efter deres Musiqve, som bestaaer af Trommer, og Fioliner; derefter stode de til Hæst igien, og reed 3de gange omkring i Slots-Gaarden, og svingede deres Faner hver gang, hvorover Begge Deres Majesteter, Cron-Prinzen og samlig de Kongelige Prinsesser diverterte Sig, og fik Bønderne deres Umage ret vel betalt. Paa Tiirsdag, som er den 17de, spiser Hendes Majestet paa Friderichsborg til Middag hos Enke-Dronningen, førend Hun reyser til Jægerspriis. (Sml. P. M. Stolpe Dagspressen i Danmark III 164 og Danmark i Fest og Glæde III 58.).

Efter Dronningens Ankomst til Jægerspris hedder det i Kiøbenhavnske Post-Tidender Nr. 51 af 27. Juni 1749:

Forleden Løverdag [21/6] forventedes hendes Majestet, Enke-Dronningen, paa bemeldte Jægerspriis, men formedelst det onde Veyrligt kom Allerhøjst-samme ikke førend den derpaa følgende Mandag, og spiiste begge Deres Majesteter med hverandre til Middag. Begge Dagene gjorde samtlige Jægerspriis Godses unge Karle og Piger et Optog, Mandfolkene til Hest, og Fruentimmeret til Fods; hvor de saaledes passerede Slots-Gaarden 3de gange

rundt, og forbi Vinduerne, hvor de Høye Kongel. Herskaber stode. Derpaa bleve samtlige Pigerne stillede udi en Rad, for at tracteres med Viin, tillige med Mandfolkene, og gik da to og to udaf Raden ad gangen, og nærmede sig Vinduet, hvor Deres Majesteter Dronningerne stode, og drak Skaale med Neyen og Hilsen. Derefter dandsede de paa Gaarden under Musiqve og Trommeslag, saa længe Deres Majesteter spiisede, bleve og tilladte nogle ad gangen at komme ind i Gemakkerne og dandsede for Dronningen; og saaledes efter en 3 a 4 Timers Lystighed forføyede sig hiem til deres May-Krands, efter at de for deres Optog vare blevne Allernaadigst beskienkede med en Penge-Gave. (Jf. P. M. Stolpe, Dagspressen i Danmark III S. 165) og Danmark i Fest og Glæde III S. 58).

Vi gaar nu over til de tilsvarende Skildringer af Sommer i By fra Aaret 1750. I „Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender“ Nr. 43 for Fredag den 29de Maj 1750 hedder det i Hofreporterens Beretning:

Ellers have i denne Uge de unge Bønder-Karle fra adskillige Sogne der pyntede med Krandsse paa Hovederne, og ellers i fuld Stads, for at ride Sommer ad Bye, hvor dem er bleven tilladt, at giøre deres Exerciser for Hoffet, og ere altid af Monarken blevne benaadede med en Kongelig Douceur.

En Uge senere hedder det i Nummeret Nr. 45 for 5te Juni 1750 fra Fredensborg:

Fredag den 29 passato, var, som sidstleden blev meldet, sædvanlig Cour. Samme Dag indfandt sig Tikiøbs Sogns unge Karle, og medførde deres Piger, pyntede med Krandsse paa Hovederne, og ellers i fuld Stads, for at ride Sommer i Bye. Og som Hoffet var tallriigt med Cavaliers i Henseende til Couren, bleve de ey allene tilladte at indkomme ved Ober-Hof-Marechals Taffelet, men ogsaa i Rosen, for at præsentere sig for Damerne, og bleve paa begge Steder regalerede med Viin og Mad; hvorefter de gjorde deres sædvanlige Exercitier, og bleve ligesom de forrige benaadede med en Kongelig Douceur, foruden at de ogsaa af mange Cavaliers bleve beskienkede.

Et Genskin af Tikøbs Sogns Majridning, ikke til Fredensborg Slot, men til Helsingør, tror jeg, man kan finde i *Thomas Thaarups* tidligere saa yndede, nu næsten halvglemte Vise „Nys fyldte skjøn Sired det attende Aar“, der indleder hans Festsksespil „Høstgildet“, 1790, hvori det hedder:

Hun bandt uden Hensigt den skjønneste Krans;
 var altid den første i Sang og i Dans;
 saa mangan stolt Ungkarl forelskt hende saa;
 men haabløse lod hun dem alle bortgaa.

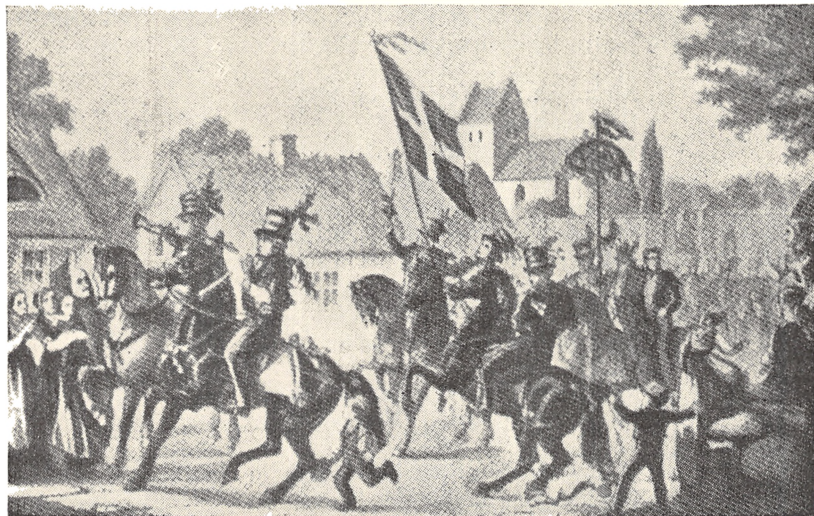
Rask ride de Bønder nu Sommer i By,
 de Sange, de lyde saa højt udi Sky.
 Sin Oluf ved Gildet hun første Gang saa,
 veltalende Øjne hinanden forstaa.

Thomas Thaarup er født i København den 21de August 1749; hans Fader, der var Jernkræmmer i København, fik Embede paa Læsø som Tolder, og han lod Drengen sætte i Helsingør Latinskole. Her blev han Student i Aaret 1768. Fra Opholdet i Helsingør o. 1765 antager jeg hans Indtryk af Bøndernes Sommer i By og det efterfølgende Sommergilde stammer, men en virkelig Beskrivelse af Sommerridtet til Helsingør finder vi først i Aaret 1833. En Skildring af det hjemlige Gilde, gældende o. 1835, er først skrevet 1867 af Tegneren Knud Gamborg. Jeg anfører først den temmelig vrantne Beskrivelse af Sommerridtet til Helsingør, stammende fra en Indsender til Fr. Schaldemoses Avis „Helsingørposten“ den 13de Maj 1833, kaldet Et usædvanligt Optog i Helsingør.

»Forleden havde vi her i Helsingør et for Kjøbstedbeboere sjældent Optog. Tretten Bønderkarle og Bønderdreng fra Tikjøb Sogn rede Sommer i By. I sorte Trøier og Beenklæder, pyntede med Baand og Fjere, med Trompeter og flyvende Fane, hvorpaa de Ord stod: »Den første Mai« begyndte de om Morgenen deres Tiggertog og fortsatte det gennem Byens Gader for det meste fra Huus til Huus, ja selv paa Kronborg Fæstning, ligetil om Aftenen Klokken aatte. Under Afsyngelsen af en gammel Vise, som man kan læse i Thieles Folkesagn (1818 I S. 146 — P. J. Roskildes udvidede Majvise, se S. 18), indsamlede de en Mængde Penge, circa 200 Rbd., der, saavel som de 50 Rbd., som de et Par Dage i Forveien havde indsamlet i det Halve af Tikjøb Sogn, og de, de ville tigge sammen i den anden halve Deel, ere bestemte til at forødes ved Sviir i Pintsehelligdage«. Saa kommer der en Kritik af, at Øvrigheden havde givet denne Tilladelse til at ride Sommer i By i Helsingør, skønt den i de sidste 40 Aar har været forbudt her i Byen. Det hedder bl. a.:

»Skaren rider for det meste fra Dør til Dør og kommer følgelig for mangen Borgers Huus, der i disse besværlige Tider nok kan trænge til Sit, og ikke har Raad til at kaste en Dalers Penge saaledes i Rendestenen Mange, der nægte den virkelig Trængende en ringe Understøttelse, fordi han beder i Løn, betænker sig ikke paa at øse Penge ud med fulde Hænder, fordi Tiggeriet skeer med Brask og Bram, Pauker og Trompeter«.

Vi gaar nu over til Beskrivelsen af den hjemlige Sommer i By, som den kendes fra det nittende Aarhundredes Overlevering, og vi begynder med en Optegnelse fra Tikøb, trykt i „Illustreret Tidende“ den 30te Juni 1867. Forfatteren, Tegneren *Knud Gamborg*, er født i Tikøb Præstegaards Kapellanbolig den 30te Juni 1828, og hans

Sommer rides i By.

Fra Tikøb i Nordsjælland. Efter Tegning i Ill. Tid. 30. Juni 1867.

Alle Deltagerne smykket med grønne Grene paa Hatten.

En bærer et „Blus“ eller en „Fane“.

Fader Frederik Vilh. Gamborg forlod Tikøb i Aaret 1837. Knud Gamborgs Skildring gælder derfor Tiden o. 1835—37. Gamborgs her gengivne Tegning af Majridtet, er vistnok den eneste autentiske Tegning af Sommer i By-Optogene for 100 Aar siden. Rasmus Christiansens kendte Gengivelse i Landbrugsmuseet er at betragte som Rekonstruktion paa Grundlag af Beretningerne om den sydsjællandske Majskik i den topografiske Litteratur. Knud Gamborgs Beretning lyder saaledes:

Følelsen Dag gjorde jeg en lille Udflugt, og da jeg saae de grønne Marker og den i al sin Herlighed straalende Skov, kom jeg til at tænke paa den

gamle Folkeskik, at hilse Vaaren ved at ride Sommer i By eller, som det ogsaa kaldes, at føre Mai i By. Den er desværre, ligesom de fleste af vore gamle Skikke og Sædvaner, næsten uddød, og mange Steder mindes den ikkun af de Ældre og gennem deres Fortællinger; jeg fik da Lyst til at ud-kaste en lille Skizze deraf efter det Indtryk, jeg har bevaret fra min Barndom.

Bønderkarlene fra de forskjellige Byer i Sognene forsamledes tilhøst smykkede med Pigernes brogede Baand og med Bøgekviste, hvorpaa de i festligt Optog, med Spillemandene i Spidsen, Danebroge o.s.v. rede om fra Gaard til Gaard og fra By til By, istemmende den gamle Folkesang:

Alverdens Skaber mild og blid,
Hør det som vi bede!
Vi prise glade Aarsens Tid,
Vær os alle en naadig Gud med Glæde!

Vor Skov og Mark sig fryder smukt,
Valborg bær Løv og Græs med Frugt.

Thi bære vi Dig Mai i By,
Og love Dig med Psalmer ny.

Velsign os med et frugtbart Aar.
Giv Korn og Kjærv i Huus og Gaard.

Bevar vor Konge og hans Raad,
Hør det som vi bede!
Gud vær med dem i Raad og Daad,
Vær os Alle en naadig Gud med Glæde!

Det er ikkun en ringe Deel af den saa at sige uendelige Sang, da der næsten stadigt improviseredes nye Tilsætninger.

I hver Gaard, hvor det festlige Tog viste sig, fik Deltagerne ei alene Forfriskninger, men tillige Pengebidrag til det saakaldte Maigilde, med hvilket dette Ridt, der sædvanligt fortsattes flere Helligdage i Træk, sluttede.

Dette Gilde afholdtes, i den Tid jeg mindes, skifteviis paa en af Gaardene, og der blev i den Anledning ført et fuldt udsprunget Bøgetræ fra Skoven til den Gaard, hvor Festen skulde afholdes, hvor det da plantedes midt i Gaarden, for at Karle og Piger kunde faae en Dands under dets friske, grønne Løv. Saaledes bar man sig ad i Nordsjælland; i det Sydlige deeltog, efter hvad jeg har hørt sige, Pigerne i Optoget, pyntede med det nu næsten forsvundne Nakkestykke, som betegnede Brudepigerne, samt med Blomster og Baand.

Den Majvise, som Knud Gamborg kan huske Brokker af, hører som de fleste senere anførte Majviser fra andre Egne af Nordsjælland og Hornsherred til den fynske Præst P. J. Roskildes Nye Majmaanedssang fra o. 1625, hvis eneste bevarede ældste Tryk fra 1646 er genoptrykt i en skaansk Bog, Professor *C. W. v. Sydows* smukke lille Bog „God Afton, om I hemma är! En studie över de nordiska majvisorna“, Malmö 1917, S. 18—27. Med moderne Retskrivning lyder de af Gamborg huskede Vers i det ældste kendte Tryk fra 1646:

1.

Al Verdens Skaber med god Besked,
Hør det som vi bede.
Du haver alting vel beredt,
Vær os alle en naadig Gud med Glæde.

4.

Vor Skov og Mark sig fryde smukt,
Valborg bær Løv og Græs med Frugt.

6.

Thi bære vi Dig Maj i By
Og love Dig med Salme ny.

7.

For Dig vi bære Maj i Gaard,
Velsign os med et frugtbart Aar.

12.

Giv Korn og Kærn' af Agrene
Til Brød og Øl i Landene.

Gamborgs sidste Vers: Bevar vor Konge og hans Raad, stammer fra den Udvidelse med Bønner for Kongen, hans Familie og hans Raad, som Majvisen fik paa Kristian den Sjettes eller Frederik den Femtes Tid. Jeg henviser i øvrigt til det Tryk af den gamle Majvise fra o. 1840, som Anders Uhrskov har givet i sin Bog Højtid S. 150—52, som ligger ret nær det Tryk, Tikøbs Bønder i Knud Gamborgs Barndom maa have brugt.

Ser vi paa Knud Gamborgs Tegning af Optoget, ser vi først to Musikere med Trompet og Fløjte, dernæst tre Ryttere føre en Fane

og derefter tre Karle førende en løvklædt Ting, mindende lidt om en Krone. Dette Symbol svarer til, hvad der i øst- og sydsjællandske Optegnelser kaldes et *Blus*, der her rimeligvis symboliserer de Brudeblus, man kender fra middelalderlig dansk Bryllupsskik i Folkeviseadelens Kreds. Selve Skikken at føre et nyløvet Træ ind i Gildesgaarden og at danse om dette „Majtræ“, minder i sjælden Grad om den Sommer i By-Skik, som Sivord Snarensvend-Visen forudsætter. I mange Egne af Landet ligesom i hele det gamle Sverige er dette Majtræ blevet afløst af en *Majstang*, en Foreteelse, vi møder i Nabosognet Asminderød i Tiden 1824—29. Skildringen heraf hidrører fra Pastorinde *Sofie Jürgensen* (²⁶/₇ 1810—²²/₃ 1892), Datter af Pastor Gerhard Brøndsted, Præst i Asminderød 1824—40, og Skikken har hørt til hendes kæreste Ungdomsminder. Som gammel Dame fortæller hun derom i „Oldemors Erindringer“ S. 41—42, udgivet af Olav Høgsbro 1908.

Vi deltog ikke i Fastelavns- og Nytaarsløjer, men var hvert Aar med til Majfesten, der stod hos Sognefogden; det var den eneste Gang om Aaret, man saa Danebrog dér paa Majstangen. Traktementet var Sigtebrødssmørrebrød med Pølse samt Øl og Kaffe med brunt Sukker, inden vi gik. Vi dansede om den meget smukt pyntede Majstang. Gildet skulde staa, inden Maj gik ud; den første Maj red Karlene Byen rundt og samlede ind til det. De kom først til os i et meget højtideligt Optog, ridende i Gaasegang med en uendelig Masse Børn bagefter sig; baade de selv og Hestene var pyntede paa det grusomste. Sirtses-Lommetørklæder hang rundt omkring paa dem, saa sang de den bekendte Sang for:

»Her ride vi nu Maj i By,
 gaar det, som vi bede.
 Lad Hønsene gøre Ægget paa Fad,
 gaar det, som vi bede.
 Vi kommer igen i Dag om et Aar,
 gaar det, som vi bede.
 Vær os alle naadig, Gud, med Glæde«.

»Gaar det, som vi bede«, skreg de op hver Gang meget højere end det andet. Sangen skulde være en Salme og gik ogsaa paa Salmemelodi. Efter hvert Vers red de Gaarden rundt. Fader og Moder maatte skænke for dem med Vin og Kager, og desforuden gav de en Femdalerseddel.

Fru Sofie Jürgensens Asminderød-Majvise hører ogsaa til Peder Jensen Roskildes Majvisetype, blot endnu mere forvansket. Hos P. J. Roskilde lyder Strofe 20:

Lad Hønen give os Æg paa Fad
Til Pandekage og Æggemad.

Men der findes ogsaa Spor af en afvigende Majvisetype i Strofen: Vi kommer igen i Dag om et Aar, der genfindes i den ejendommelige Hornbækoverlevering, vi siden (S. 49) skal behandle.

I *Karlebo* har vi ikke løvklædt Majtræ som i Tikøb, ikke Majstang som i Asminderød, men et med Baand og Blomster prydet Grantræ. Vi har desuden bevaret mærkelige Minder om Majfestens Organisation gennem Majkonge, Majdronning og Majgreve. Karleboskildringen hidrører fra Urmager *C. C. F. Johansen*, Strandboulevarden 160, født i Karlebo den 6te April 1848, og den er optegnet til Dansk Folkemindesamling i 1919.

Mai og Fastelavn var store Højtider. 8—14 Dage før 1. Maj red hele Byens Ungdom udpyntet i forskellige Kostymer hele Sognet rundt og tiggede Æg, Penge og andre Ting, hvad Folk vilde give, som blev bragt til Gildestedet, hvor der saa blev holdt Gilde i 8 Dage. Udenfor Gildeshuset paa Toften var rejst et stort Grantræ, smykket med alle Slags Baand og Blomster, kaldet Majtræet. Her blev den første Dag udvalgt Majkongen og Majdronningen, som havde at sørge for, at alle Sager blev omhyggeligt opbevaret til næste Aar, og tilsige Ungdommen, hvornaar de skulde møde til næste Aar. Samtidig blev valgt en Majgreve, som skulde lede Festen i de 8 Dage, og hvis nogen vovede ikke at efterkomme Majgrevens Ordre, maatte vedkommende betale store Bøder eller i groveste Tilfælde finde sig i at blive forvist Gildeshuset, og hvis ikke de lystrede Ordre, vankede der simpelthen Prygl, og de var somme Tider slemme. Der var en Majvise, de sang, som begyndte saaledes:

Alverdens Skaber mild og blid,
Hør det, som vi bede,
Giv Korn og Hø til hver sin Tid,
Vær os alle en naadig Gud med Glæde.

Karlebomajvisens Omkvæd svarer ganske nøje til P. J. Roskildes Omkvæd 1646, men Visens Tekst er en Omdannelse af Roskildes

Tekst (især Vers 12) i nøje Overensstemmelse med denne Vises gammeldanske Aand, at bede Gud om det gode Aar. Den mærkelige Organisationsform Majkonge og Majgreve kommer vi tilbage til i Oversigten, naar vi har fremlagt hele det af os kendte nordsjællandske Stof.

For *Hørsholms* Vedkommende ved vi, at der har været holdt Sommer i By; for Kommunalærer *C. F. P. Mortensen* har 1908 optegnet efter sin $15\frac{1}{4}$ 1821 fødte Moders Fortælling, at hun har set et saadant Optog i Hørsholm omkring 1840. Men Hørsholms højt ansete Historiker, Kammerraad *C. Christensen* har ikke interesseret sig for Sommer i By-Skikken, Bøndernes dagligdags Trængsler har lagt Beslag paa hele hans Opmærksomhed, saa vi ved desværre ikke nærmere, hvorledes dette Sommer i By-Optog i Hørsholm o. 1840 har formet sig.

For *Bloustrød og Lillerøds* Vedkommende kan jeg næsten med Sikkerhed sige, at Skikken ikke har været anvendt i Tiden 1790—1800, paa en Tid, hvor Skikkene stod i fuldt Flor i de nordligere Egne af Lyng-Kronborg Herred; for Pastor *Joachim Junge* omtaler ikke denne Skik i sin mærkelige Bog Nordsjællandsk Landalmue 1798, mens vi her har fortrinlige Beskrivelser af St. Hansblusningen og forskellige af Juleskikkene. *Junge* nævner Bytræet i de forskellige nordsjællandske Landsbyer, velkendt for ham fra hans Ungdomsophold hos Historikeren *P. F. Suhm* i Øverød, men han nævner ikke dets typiske nordsjællandske Navn *Majtræ*:

Der gives neppe nogen gammel Landsbye, i hvilken man ikke skal finde et ved Alderdommen helliget Træe, omgivet, i en Kreds, af store Stene og nogle indrettede til Sæder i Midten, under hvilket Oldemanden ved et Horn sammentuder sine Medbrødre til Stevne, naar nogen Ting skal afgjøres, som udfordrer deres fælles Overlæg (Ellekildes Udgave 1915 S. 207).

Fra *Birkerød*, *Henrik Gerners Birkerød*, hvor *Henrik Gerner* i Aarene efter den store Svenskekrig har set de nordsjællandske Karle komme syngende ind i hans Præstegaard, smykket med Kranse, flettet af Vangens Blomster og Urter (sml. S. 19 f), finder vi nu i *A. Uhrskovs Bog Højtid* S. 154—55 følgende Oplysninger

efter Meddelelse fra *Holger Begtrup*, født i Birkerød Præstegaard 28/6 1859:

»Majtræet er et Elmetræ, Pladsen omkring det kaldes Majpladsen og strækker sig fra Landevejen og hen til Kirkegaarden. Paa denne Plads var der i ældre Tid Ringridning i Fastelavnen. Tjenestekarlene havde da laant deres Husbonds Heste, og de var udklædte paa forskellig Maade, enkelte var i Fløjlsdragter med Guldbaand. Disse Ryttere red rundt om Majtræet og stak til en Ring med deres Kæppe. Nogle fik flere Ringe; de, der havde været heldigst, kunde have en fire, fem Ringe paa Kæppen«. Der nævnes ogsaa andre Fastelavnsløjer, »Katten af Tønden« og »Stodderen og hans Kone«. »Dengang Grundlovsfesterne kom i Brug, tjente Majpladsen som Samlingssted for Deltagerne i Processionen. Det kunde ogsaa hænde, at der blev holdt en lille Tale dør, men ellers var det først, efter at man var kommet ud i Bistrup Hegn, at Festtalerne blev holdt. Ved Indgangen til Hegnet var der iøvrigt paa en Bøgebakke lige i Udkanten af Skoven en rundet og ganske jævn tiltrampet Plads med lave Jordvolde omkring. Paa dette Sted havde der fra Arilds Tid været Danseplads for Ungdommen; dette laa dog forud for Grundlovsfesternes Tid«.

En nærmere Beskrivelse af denne Danseplads har *Begtrup* meddelt til Museumsinspektør Kai C. Uldall:

Det var en cirkelrund Plads, antagelig o. 25 Alen i Diameter, beliggende paa en lille Banke mellem høje Bøgetræer. Rundt om Pladsen gik der i min Barndom en lav Jordvold som en Græsbænk, omtrent $1\frac{1}{4}$ Alen bred og $\frac{3}{4}$ Alen høj. Selve Pladsen var aldeles plan og ligesom tiltrampet uden Græs. Man sagde, at den tidligere havde tjent som Danseplads — ved Pinsetid? I min Tid blev den dog aldrig brugt, da Dansen gik paa en Estrade ved Grundlovspladsen længere inde i Skoven. (Fortid og Nutid VIII S. 139). Jeg antager, at de unge Karle, der red Sommer i By Valborgsdag i Gerners Tid, har danset paa denne Plads i Sommernatten, og herfra har ført Sommer i By i Birkerød.

I den gamle Sognefoged *Lars Nielsens* Optegnelsesbog fra *Stavnsholt* i *Farum* Sogn fra Tiden omkring 1790 nævnes *Stavnsholts* Majtræ slet ikke, og *Stavnsholtungdommens* Sommer i By-Ridning nævnes kun en Gang, nemlig den 11te Juni 1792. „Den 11. Junii Rede *Staunsholt* Karle og 6 af de unge Bønder og Nogle unge Huus Mend somer i Bye“ (P. Hansen Familieminder og Erindringer fra *Farum* og *Omegn*, 1879, S. 63).

I den udmærkede Folkelivsskildring „Den gamle Klokker i Farum, en Krigsveterans Erindringer“, 1928, findes der ingen Anvendninger af Skikken at ride Sommer i By, hverken fra Farum eller fra Uggerløse Sogn, hvor den gamle Klokker Jens Olsen ($\frac{26}{5}$ 1837 — $\frac{1}{9}$ 1916) boede sine Barndoms- og Ungdomsaar. Her er derimod en fortrinlig Skildring af Fastelavnsridning i Vassingerød (S. 30f). Men Farum har et *Majtræ*, nævnt i Jens Kamps Danske Folkeminder, 1877, S. 349, og Uhrskov: Nordsjællandsk Folkeliv II, S. 168. Ogsaa Nabobyen Bregnerød har et Majtræ, fredet i 1932.

Fra de vestlige Sogne i Ølstykke Herred omkring Slangerup kender jeg desværre ikke Vidnesbyrd om Skikken. Jeg vil særlig fremhæve, at Skikken ikke nævnes i de fortrinlige Optegnelser fra 1841 ved Sognefoged Lars Jørgensen, 1792—1849, der er gengivet i Fra Frederiksborg Amt 1922, S. 44—58. Udesundby havde 1664 en Majbænk, se her S. 19, Noten.

Fra Hornsherred kender vi Skikken ikke blot fra Hofreportagen af 27de Juni 1749 og fra Retssagen imod Pastor Alrø i Skuldelev, rejst af Karlene paa Selsø Gods den 30te August 1749, men vi kender ogsaa baade Skik og Majvise fra Nutidsoverlevering, erindret af den 94-aarige Aftægtsmand Jens Poulsen i Landerslev, Draaby Sogn, født o. 1790, indsendt til Tang Kristensen af Frk. Anna Stolpe, København, den $\frac{24}{2}$ og den $\frac{1}{4}$ 1884 og trykt i Indsamlings-tidsskriftet „Skattegraveren“, 1885, III, S. 62.

Med at ride sommer i by gik det i århundredets begyndelse således til i egnen af Jægerspris: De unge karle pyntede sig med silkebånd og havde efter tidens skik knæbenklæder med knapper og sølvspænder ved knæene, hvide strømper og sko med sølvspænder. Hestene, de red, var ligeledes pyntede med silkebånd og behængte med »hangklæder« (håndklæder?), det vil sige klæder, som i den tid brugtes til at hænge for sengene; de var udsyede med dyr og havde fryndser omkring. Karlene red ud fra det forud bestilte samlingssted, hvor siden ballet skulde holdes. Bøsser havde de med, og når de kom til en gård, affyrede de dem. Der lukkedes da op, toget red ind og sang sommervisen; så blev man budt ind i stuerne og fik punch, kager og penge. Når toget havde været sognet rundt, vendte det tilbage til gildesgården, hvor ballet skulde stå. Der mødte så pigerne med deres store hvide forklæder for og med en lille malet rive paa skuldrene. I denne pynt

skulde de danse den første dans. Festen fandt sted i Juni måned ved St. Hans dags tid.

Jens Poulsen¹ husker den almindelige sjællandske Majvise (trykt i „Skattegraveren“ III S. 60—61) i følgende Form:

1. Al verdens skaber med god besked
— Hør det, som vi bede! —
han haver al ting vel beredt.
Hør os, du allernådig Gud med glæden!
2. Den vinters tvang den drev af land,
lad somren blid gå os til hand!
3. Velkommen os ved Maj-måneds tid!
Gud glæde os og den sommer blid!
4. Den lille lærkes liflig' klang,
den lover os vel med Maj-måneds sang.
5. Vi pløjer i vort ansigts sved,
og sår godt korn i jorden ned!
6. Giv korn og kjærne på agrene,
det søde most i tønderne!
7. Lad urter gro til smag på mad,
giv lykke og held med alt, vi har!
8. Til klæder giv hör og hamp og uld,
vor krop at skjule for hede og kuld!
9. Bind humlen op på stængerne,
sæt beskmalt udi hederne!
10. Med olden god velsign vor skov,
gik flæsk på bordet, dit navn til lov!
11. Bevar vore gæs fra skade og nød,
gjør kålen fed og dynen blød!
12. Lad hønen give os æg på fad,
giv pandekager og æggemad!
13. Vore bier giv også honning sød,
yelsign os med fint hvødebrød!

14. Velsign også vor konge god,
at han må leve med alt sit folk.
15. For vor dronning vi bede ret,
Gud gjøre hendes sind og hjærte let!
16. Vor kronprins du velsign også!
han haver kroner både store og små.
17. Velsign også prins Frederik!
— Hør det, som vi bede! —
ak, se til ham hvert øjeblik!
Hør os, du allernådig Gud med glæden!

De første 13 Vers af Jens Poulsens Majvise hører til P. J. Roskildes nye Majmaanedsang fra o. 1625, nemlig til Vers 1—3, 5, 8, 12 og 13, 16, 22, 15 (handler om Humle og Malurt i Bedene), 11, 21, 20, 14. De sidste fire Vers hører til det 18de Aarhundredes Nydigtning. Vers 14 kendes mig bekendt i ingen af de mange Tryk, og det maa da indtil videre opfattes som en hornsherredsk Nydigtning til Ære for Frederik den Sjette. Vers 15—16 handler egentlig om Frederik den Femtes anden Dronning Juliane Marie, gift ^{8/7} 1752, om Kronprinsen Kristian den Syvende og om Arveprins Frederik, født 11te Oktober 1753, men det er sandsynligt, at naar Ungdommen o. 1810 sang Vers 17, har de tænkt paa den nyfødte Prins Frederik, den senere Frederik den Syvende, født den 6te Oktober 1808. Det er en ganske morsom Tanke, at Gud ligesom skal være Barnepige for den spæde nyfødte Prins, Landets Fremtidshaab.

Fra Hornsherreds sydlige Sogne er Skikken ikke kendt i Nutids-overleveringen. Enkefru *Ane Mortensen*, født i *Kyndby* 15de April 1821, har 1908 meddelt Dansk Folkemindesamling: „Vi havde ikke Maitræ i Kyndby; men jeg hørte det omtale fra de andre Byer op ad (o: sydpaa) i Herredet. Tidligere havde de brugt at „ride Mai i By“, men det var gaaet af Brug før min Tid“ (sml. Kommune-lærer C. F. P. Mortensen: Landsbyliv i Hornsherred, S. 51, trykt i Fra Dansk Folkemindesamling II, S. 30—62).

Vi vender nu tilbage til det rigtige Nordsjælland, til *Egnen omkring*

Hillerød. Det hedder herom i et Tillæg til Molbechs Dialekt-Lexicon 1841, S. 689:

Skikken »at føre Mai eller ride Sommer i By« kan endnu ingenlunde siges at være aflagt i Nordsjælland; men at vel en eller anden Øvrighedsperson, der har været en Hader af Folkeglæder og Folkepoesie, undertiden har gjort Forbud derimod. Saaledes have endnu i Sommeren 1840 Bønderkarlene »pynkede med en Mængde røde Baand og Sløifer paa Klæderne og Hattene, med Fane og et Par Spillemænd (Violin og Clarinet) i Spidsen« redet Sommer i By i Hillerød. Ved denne Leilighed høres ogsaa stundom endnu den nyere Maivise med Omqvædet: »Vær os Alle naadig, Gud! med Glæde«.

Fra 1885 har vi et Par Optegnelser til Feilberg om Skikken og Visen fra Maarum og Annisse Sogne, Nord for Hillerød.

Fra *Maarum* Sogn har Seminarist Ole Olsen, Jonstrup, født $\frac{3}{1}$ 1868 i Nellerød, meddelt Feilberg:

Majridning fandtes indtil for faa Aar siden, men ogsaa denne kjender jeg ikke selv. Karlene var ikke maskerede, men derimod udpyntede i en overordentlig høj Grad, og mange af dem havde ligeledes udsmykket deres Heste med Baand og Sløjfer, Sølv- og Guldpapir osv. Majridningen varede gjerne to Dage. (Meddelt af Faderen, Gaardejer Peder Olsen i Eilstrup, født 28. Januar 1837).

Fra *Annisse* har Feilberg efter J. la Cours Meddelelse optegnet en Nydigting af Roskildes sjællandske Majvise, men la Cour giver desværre ingen Oplysning om selve Majridtet. Nydigtingen, eller om man hellere vil Forvauskningen, har følgende Ordlyd:

Velkommen i din ungdoms vår,
hør det som vi bede,
Gud give os et frugtbart år,
vær os alle nådig, gud, med glæde.

Den vinter trang, du drev af land, Giv urter, rødder, uld til spind!
lad sommeren blive god og lang. hver ærlig mand, hver flittig kvind.

Giv frugt og fred på jord og land, Bevar de gæs for skad' og nød,
lad sommeren gå os vel til hand! gør dynen blød og kålen fed!

Lad hønen give æg på fad,
til pandekag' og æggemad!
vi er alle guds børn med glæde.

I *Ramløse* erstattes det gamle Pinsegilde paa Initiativ af Pastor *Peder Baggesen Lakjer* (1732—1814), Præst i Ramløse 1769—1809, af en Højtidelighed til Ære for Tyende, der har tjent i Gaarde mindst 6 Aar. En smuk Skildring „Efterretning om en Landsby-Høitid“ er trykt i Tidsskriftet „*Iris*“, Juli Kvartal 1793, S. 14—21.

I Ramløses Nutidsoverlevering kender man kun Karlens Majning til Pinse, ikke deres Riden Maj i By.

Seminarist Ole Larsen, født i Ramløse 19. Februar 1867, meddeler til Feilberg: Om Aftenen paa Pinselørdag gaar man mange Steder i Skoven for at skære »Mai«, dvs. udsprungne Bøgekviste, som føres med hjem og sættes op under Bjælkerne i Stuerne. En Del Karle slaa sig da gjerne sammen paa en saadan Tur, og man kommer maaske ikke hjem før hen paa næste Morgen.

Tilsvarende Majningsskikke til Pinse kendes fra Laugø i Helsingesogn, se Uhrskov: Højtid, S. 144, fra Helsingesogn og Maarum Sogn, se Uhrskov: Højtid S. 49—50, og fra Kregme Sogn, hvor den ridende Maj i By-Skik er glemt i Nutidsoverleveringen. Derimod har vi gode Optegnelser om Sommerridtet fra de store Nordkyst-sogne *Vejby* og *Blidstrup*.

For *Vejby* Sogns Vedkommende stammer naturligvis Oplysningerne fra gamle nu afdøde Folketingsmand *Lars Larsen*, der blev født i *Vejby* den 31te Oktober 1839. Jeg foretrækker at anføre den noget udførligere Redegørelse for Skikken, som *Lars Larsen* har givet i „*Frederiksborg Amtstidende*“ den 26de Maj 1909, fremfor den stærkt forkortede Skildring, som *Uhrskov* har givet i *Nordsjællandsk Landsbyliv*, 1918, S. 82—83 og i *Højtid IV*, S. 145. I *To Nordsjællænderes Erindringer*, 1921, nævnes „Sommer i By“ ikke. Sml. ogsaa *Aarborg* 1910, S. 7—9.

Sommer i By-Skikken fandt i Reglen Sted tæt ved Pinsetid, men var i Nordsjælland ikke saa almindelig som f. Eks. Fastelavnssridning med at slaa Katten af Tønden. Dog erindrer jeg fra mine Drengaar i *Vejby* adskillige saakaldte »Maj i By Stadse«, og efter endt Ridning samledes man saa til Pinsegilde, hvor Beværtningen var tarvelig, i Regelen kun Smørrebrød, Brændevin og Øl. Ridningen foregik paa pyntede Heste, og her var ved Pyntningen en særegen Mærkelighed; man pyntede nemlig Hestens Lænd

med et saakaldet »Flettetøj«, et Stykke kvindeligt Hovedpynt, som Kvinderne kun maatte have paa to Gange i deres Liv, nemlig naar de blev konfirmeret, og naar de stod for Alteret som Brud... Det var mærkeligt, at disse »Flette-tøjer«, som jo laa omhyggeligt gemt i Dragkisteskufferne, blev laant ud til Kæresten, Brødre og gode bekendte til dermed at pynte Hestene til Maj-ibyridningen. De tog sig nu straalende ud; de mange røde flagrende Silkebaand med Perler og Guldgalonier (selvfølgelig uægte) paa Hestens Lænd og saa en Buket af grønne Majgrene i Hovedtøjet. Man red saa ud med en eller to Spillemænd ogsaa til Hest, tilligemed en Trommeslager. Den gamle Christian Tambour fra Ørby var ofte Trommeslager, han var en gammel Mand, men havde været Tambour ved Armeen i Holsten 1813. Saa var der tillige to »Syngere«, og naar Stadsen saa kom ind i en Gaard og Trommeslager og Spillemand havde givet et Nummer, begyndte Syngerne paa den kendte gamle Majvise eller »Sommers Vise«, som den kaldtes; den var gerne meget lang og blev varieret paa forskellig Maade til en mildest talt kedelig og drævende Melodi. Skønt Visen er kendt, vil jeg dog anføre nogle Vers:

Alverdens Skaber mild og blid
 hør det, som vi bede:
 vi prise alle Aarsens Tid,
 vær os alle naadig Gud med Glæde.
 Fordi vi bærer Maj i Gaard
 velsign os med et frugtbart Aar.

Giv Korn og Kærn paa Agrene
 til Brød og Øl i Kælderne.
 Med Olden god velsign vor Skov,
 giv Flæsk paa Bord, Dit Navn til Lov.
 Lad Urten gro til Smag paa Mad,
 giv Ærter, Rødder, Kaal, Salat.

Bevar vore Gæs fra alskens Nød,
 gør Kaalen fed og Dynen blød.
 Lad Hønen give Æg paa Mad,
 hør det, som vi bede,
 til Pandekav og Æggemad,
 vær os alle en naadig Gud med Glæde.

Visen var meget lang og blev stundom varieret forskelligt, ofte indflettet med en eller anden pikant Begivenhed. Jeg erindrer, at vi Skoledrenge engang rendte rundt i Byen og skulde agere Majiby Stads; vi sang en anden Vise; jeg anfører et Par af Versene:

Paany er Skoven grøn
 og Engen atter skøn,
 den kære Maj udbreder
 saa mange, mange Glæder
 trindt om i hver en Vraa.

Se hisset, o, der gaar
 det fromme, hvide Faar,
 ved Siden Lammet tripper
 og pænt af Græsset nipper,
 det er saa smukt et Syn.

Vejby Sogns ældre Majvise ligger, trods sin Sammenklistring af oprindelig selvstændige Vers, Roskildes nye Majmaanedssang betydelig nærmere end f. Eks. Hornsherredsoptegnelsen fra Landerslev. Det drejer sig om Vers 1 og 7, Vers 12, 11 og 16, endelig Vers 21 og 20. Skoledrengenes Majvise er Nydigtning, jeg er nær ved at tro af Lars Larsens eget Fabrikat fra hans Drengaar.

Fra *Blidstrup* Sogn har A. Uhrskov fyldige Meddelelser fra Parcellist *Niels Peter Andersen* i Smidstrup, der 1921 har gjort udførlige Optegnelser om Blidstrup Sogns Folkeminder, og fra Snedker *O. Christiansen*, Gilleleje, der den 12te November 1921 meddeler Uhrskov, at det den Dag er 45 Aar siden, han kom til Gilleleje, sine første 27 Aar, altsaa til 1876, havde han levet i Blidstrup Sogn. Endelig har Uhrskov mundtlige Meddelelser fra Husmand *Ole Pedersen* i Udsholt, fra Tiden o. 1922.

Vi anfører først Niels Peter Andersens mærkelige og temmelig enestaaende Oplysning om Majgrevevalget. Sml. Uhrskov: Højtid, S. 145f.

At her også har været holdt Majfest i Blidstrup Sogn vidner følgende korte mundtlige Overlevering om. Gl. Hans Pedersen, Udsholt, født i Hesselbjerg, gift med Gårdfæster Lars Rasmussens Datter, Maren, født i Udsholt og senere Gårdejer i Udsholt. I Følge Kirkebogen er de trolovede 15 December 1793. Om deres Forlovelse fortælles følgende: Karlene var dragne til Skovs for at kaste Knive til Træet (hvorledes dette foregik vides ikke), men den sejrende blev benævnt Majgreve og fik eller tog sig en Pige for den Dags Festlighed, og hun blev da benævnt Majinde (Majhinde kaldtes hun her i Blidstrup Sogn), og de to sad så for Bordenden under Spisningen. Den nævnte Ungkarl Hans Pedersen vandt nu sin Maren ved en sådan Lejlighed, og det ikke alene for den Dag, men de har formodentlig syntes om hinanden, for det blev for hele Livet og varede til Mandens Død 1838.

I de sidste to Menneskealdre vides kun en Gang at være »redet Maj i By«

her i Sognet, det var 1878 eller 1879, da var såvel Rytter som Hest udpyn-
tede, og de gamle røde Silkebånd var da i Brug for at pynte på Stadsen,
der red rundt i Sognet og drog ind i Gårdene«. (Citeret efter Originalen i
DFS. 1930/4:29 Blidstrup Sogn). Festen kaldes efter Niels P. Andersen »Maj-
bystads« eller »Riden Sommer i By«.

Snedker O. Christiansen, Gilleleje, har efter en udførlig Beskri-
velse af Fastelavnsfesten 1861, se Uhrskov: Højtid, S. 130—33, for-
talt om Pinsegildet:

Dernæst kommer Pinsen og Pinsegildet, det er i Lighed med Fastelavn.
hvad Spise, Drikke og Dans angaar. Man mødte paa Gaarden, som var Hans
Larsens i Udsholt, — jeg har selv været med, det var 1875 — særlig Karle-
ne for at raadslaa om, hvad der skal gaa for sig Anden Pinsedag. Det er
nemlig og var den Gang (Skik) at ride Maiiby. Det gik for sig som om Fa-
stelavn, men uden nogen Kat af Tønden. Vi stillede til Hest Mandag For-
middag, pænt udpynede med røde og hvide Schærf. Saa stiller vi os an til
at ride. De tre første var mig, min Broder Chr. Dreisig og Lars Jensen,
Smidstrup. Vi blev kaldt Sangerne, for vi skulde synge for hver Dør. Men
det kneb med Maiebyvisen, for min Moder havde tildels glemt den, for
den var meget gammel dengang, og det har jeg ogsaa. Nu kan jeg kun knapt
et Vers, som lyder saaledes:

Bevar vores Gæs fra Skade og Nød
Haver (?) I som vi bede
Vi haver alting godt beredt
Vær os naadig Gud med Glæde.

Der er fire Vers til, men mere kan jeg ikke. I de andre Vers bedes for
Husbond og Madmoder og Tyende ligesom for Gæssene i dette.

I andet Geled af Toget var der fire. Det er Musikkerne paa de to mid-
terste Heste, som de to yderste holder Tøjlen for, for det har Musikkerne
ikke Hænder nok til. I allerførste Geled var der to Karle, som allerede er
paa Farten for at meddele, at vi kommer. Efter Musikken kommer alle de
andre Deltagere i Toget paa to nær. De skal holde sig saa langt tilbage, at
de først rider ind i Gaardene, naar vi andre er redet derfra. De kommer som
Bedemænd for at invitere Gaardens Folk til vores Fest, for de har jo alle
ligesom til Fastelavn givet en Daler til Gildet. Og naar Ridningen saa er
endt, stilles selvfølgelig til Mad og Dans ligesom til Fastelavn. Det er Hum-
len, sagde Per Præst. (Tilrettelagt efter Originalen i DFS. 1930/4:29).

Vi kommer nu til den tredje Meddeler fra Blidstrup Sogn, Ole
Pedersen, sml. Uhrskov: Højtid, S. 146 f.

For en 44—45 Aar siden, altsaa o. 1877, red de Maj i By, og det fandt Sted i Pinsen. Ole Pedersen var Fanefører, og red med en hvid Hest ved hver Side. Hestene og Rytterne var pyntede, i Hestens Manke var der flettet Silkebaand, og Rytterne var ligeledes pyntede. Ole Pedersen havde et rødt Silkebaand om Hatten. Pigerne havde været tidligt oppe den Morgen, for de skulde pynte alle Karlene.

Foran Toget red to Forriddere, som skulde se efter, om Portene var lukkede, for var de det, skulde de ride forbi, men de var aabne alle Steder, Forridderne holdt saa uden for Porten, indtil Toget kom, saa red de til den næste Gaard. De havde Musik og to Sangere med, som sang Majvisen. De var rundt i alle Byerne i Sognet, og det tog hele Dagen... Efter Turen samledes de i den Gaard, hvor Gildet skulde staa. De kom til Bords, men bagefter gik Karlene ud i Haven, de havde ikke Lyst til at danse, før det blev mørkt. Saa maatte Pigerne jo ogsaa ud i Haven, og dær legede de gaaende Enkemand.

I Optegnelserne fra Blidstrup Sogn kan vi, hvad der meget sjældent er muligt, forfølge Skikkens Udvikling indenfor det enkelte Sogn. Majgreven, der sikkert i 1793 er Majtogets Midtpunkt eller maaske dets Fører, er ved Tiden o. 1875 forsvundet og erstattet af en *Fanefører*, til hvem der stilles det Krav, at han skal kunne synge Majvisen. Vi faar ogsaa her, hvad der er sjældent i Nordsjælland, en nærmere Redegørelse for Majtogets Organisation, naar vi sammenholder de to unge Beretninger. Der er to Forridere og en Fanefører, eskorteret af to Ryttere paa hvide Heste. Derefter kommer to Musikanter, eskorteret af to „Musikførere“, for at bruge det i Sydsjælland kendte Udtryk. Saa kommer de menige Karle parvis. For sig selv de to Bedemænd, eller som de i Sydsjælland kaldes Bagridere.

Den 83-aarige Klokker Rasmus Larsen i *Søborg* har 1935 meddelt Provst *Emil Steenvinkel*, at Søborg har haft sit Majtræ, formentlig staaende ved den gamle Degnebolig mod Vest i Byen, hvor ogsaa Bystævnet fandtes med 24 Bystævnesten. Deraf var de fire større Sten (Fra det gl. Gilleleje, 1937, S. 26). Han har ligeledes fortalt Provst Steenvinkel, at Ungdommen dansede omkring Majtræet, og da han skulde benytte Pladsen til Bygning af sit Hus, var de unge Karle meget vrede over, at den sædvanlige Plads var optaget, men

saa dansede de unge uden Majtræsstang i Pastor Gardes Eng til den lyse Morgen, men det forbød saa Præsten, og „siden faldt Skikken hen“ (Brev til Dansk Folkemindesamling af $\frac{9}{9}$ 1941). Peter Chr. Garde (1816--94) var Præst i Søborg-Gilleleje i Aarene fra 1869 til 1887. I den efter mundtlig Overlevering rekonstruerede Byvedtægt for Søborg Bylav hedder det i Indledningen: Vi underskrevne Bymænd udi Søborg forsamlede ved Bystævne under vort Majtræ haver paa Stævnet vedtaget denne Vide og Bylov . . . (Fra det gamle Gilleleje, 1937, S. 28). Direkte Vidnesbyrd om Sommer i By-Skikken i det 19de Aarhundrede har vi hverken fra Søborg eller *Esbønderup* Sogne, skønt vi er saa heldige at have en saa dygtig Optegner af disse Sognes Overlevering som Maler *Arnold Olsen* i Esrom. Heller ikke i Lektor *K. G. Brøndsteds* Erindringer I—II med de mange Barndomsindtryk fra *Esbønderup* Distriktslægebolig o. 1860—70 nævnes denne Skik. Fra *Gilleleje*, hvor Kommune lærer Terslin har gjort et beundringsværdigt Indsamlingsarbejde, vides kun, at de unge Gillelejere ofte tog til Pinsefest i Hellebæk. Særlig Indtryk gjorde her „Narren paa Tønden“. „I 2—3 Dage i Pinsen skulde den nye Svend paa Hammermøllen (Bøsemagerværkstedet) „sidde paa Tønden“; han blev baaret ud og hjem hver Gang af de andre Svende og Drengene. Den nye Svend, der skulde være Nar, var pyntet med forskelligt Kulørs-Tøj og gjorde Kunster paa og ved Tønden, hvorved han tjente Penge, der gik til hans Svendetøj. Ved Festen spilledes der paa Lirekasser“. Terslins Hjemmelsmand er Fisker Edvard Pedersen, født 13de December 1846, død 16de Januar 1935. Overleveringen stammer antagelig fra Tiden o. 1865. (Se Terslin: *Fra det gamle Gilleleje*, 1939, S. 82 og 86.)

Ogsaa Hornbækkerne tog til Pinsebakken i Hellebæk. Deres Slagsmaal med de unge Fiskere i Aalsgaarde paa Pinsebakken har Holger Drachmann foreviget i Kapitlet „Det store Pintseslag“ i sin berømte Hornbækbog „Paa Sømands Tro og Love“, 1878, men der siges her intet om det egentlige Indhold af Foraarsfesten i Hellebæk, ikke heller om Hornbækkernes hjemlige Pineskik. Vi har en ældre Optegnelse fra 1876 ved Arkæologen *Chr. Herbst* til Nationalmuseets

topografiske Arkiv (Tikøb—Hornbæk Sogne), trykt af Tang Kristensen i Jysk Almueliv, Tillægsbind IV, S. 14 Nr. 31.

Af en gammel Maivise eller Pintsedagsvise, der endnu synges af Börnene i Hornbæk, og hvis første Vers lyder saaledes:

Nu hør vi Tappen knirker,
 — Hør Du som vi bede. —
 Og giv os lidt at drikke.
 Vær os allernaadig Gud med Glæde.

Med Tappen i Visen forstaas Tappen paa Øltønden*). Herbst har her faaet fat i en paa Sjælland meget sjælden Vise, der gaar tilbage til Tiden før Roskildes ellers i Nordsjælland altbeherkende Majvise, og hvis Pointe er, at Drengene kommer med Majgrønt til Gaarden Valborgnat som det første Vidnesbyrd om Løvspring og til Gengæld faar et godt Glas Øl eller endog Vin samt Æg eller andre Gaver til deres Gilde. Der kan være Tale om skaansk Indflydelse i Hornbæk, der kan ogsaa være Tale om Majviser sunget af „Peblingene“, dvs. Latinskoledrengene i Hillerød eller Helsingør**), der kom til Hornbæk for at tigge. Jeg husker fra min Barndom i Ellekilde o. 1900, hvor hidsige mine Fætre i Boderne. Jens og Hans Lok, var paa selve den første Maj at bringe Majgrønt til deres Hjem, Fiskerhjemmet i Boderne; de klatrede op i de højeste Træer paa Odinshøj for at finde en lille Smule Grønt paa de yderste Grene. Det var betydelig lettere for et Par Aarhundreder tilbage, før den store Kalenderreform i Aar 1700, hvor 10 Dage faldt ud af Almanakken i Februar Maaned, og man sprang lige fra 18de Februar til 1ste Marts. Paa den Tid, altsaa før 1700, var Bøgen i Reglen sprunget ud den 1ste Maj, saaledes som den i Reglen nu er sprunget ud 11te Maj. Saa stærk er den til 1ste Maj knyttede Tradition om det betagende Løvspring. I Hornbæk har man beva-

*) Et Citat af denne Vise: ODHØRWORTABENKNÆRKER, o: „Og hør, hvor Tappen knirker“, fandt Herbst udskaaet i en gammel Bjælke, der i August 1876 laa i Broen til Kroejer Mogens Petersens Badehus i Hornbæk.

**) Sml. Danske Samlinger, 2. R. VI, S. 331—33, Latinskoledrengene i Helsingør henter „Maj“ Søndag den 8de Juni 1578 og kommer i Slagsmaal med Bønder fra Harridshøj og Horneby.

ret flere Vers af Drengenes eller Peblingenes Majvise optegnet af Frk. *Hortense Panum* til Dansk Folkemindesamling 1910 og trykt i Uhrskov: Højtid, S. 152—54, flettet ind i en lang Vise af næsten uforvansket P. J. Roskilde-Type, som denne fremmede Vises Strofe 10, 11, 15 og 16.

Vor Fader er den bedste Mand,
han skænker os et godt Glas Vand.

Hans Hustru er den bedste Kvinde,
hun skænker os et godt Glas Vin.

Her staar vi mange Piplinger (dvs. Peblinger) smaa,
og har vi faa't, saa lad os gaa.

Nu ganger vi ad Gaarde.
Vi kommer igen ad Aare.

Til denne Majvise, oprindelig sunget Valborgdag, hører sikkert nogle Vers, der i den senere Tids Hornbæk-Overlevering hørte til Fastelavnsskikken, ligeledes optegnet af Frk. *Hortense Panum*, se Uhrskov: Højtid, S. 142.

Vi ber eder om et Par Skilling eller tre,
men haver I Evne, saa giver I fler.

Hav Tak, hav Tak, Gud give eder Løn,
fordi I har ofret eders Gave saa skøn.

Vi beder eders Piger at komme til Bal
for ret at holde et lystigt godt Lag.

Vi ved ej tilvisse, hvor dette skal staa,
men dog er der Stue hos Godtfolk at faa.

Skipper Niels Olsen, født i Hornbæk den 4de Juni 1847, er Hovedhjemmelsmand for denne Maj- og Fastelavnsvise og for Skildringen af det i Pinsen afholdte Majtog.

Pinsetoget bestod af 20 Dreng, hvoraf de tolv bar Flag pyntet med Blomster. Alle Flagene blev om Aftenen i Gildessalen hejst med op paa Toppen af Majstangen. Før Sangen begyndte, blev Flagene plantet foran Huset, saa stillede hele Flokken sig op og sang.

Vi kommer nu til den Vaarskik, knyttet til den $\frac{1}{4}$ 1870 nedlagte gamle Vaabenfabrik i *Hellebæk**), den saakaldte Hammermølle, øvet af de unge Bøssemagersvende, først og fremmest paa Pinsebakken i Hammermølleskoven, endnu den Dag i Dag Helsingørernes og hele Nordkystens elskede „Pinseskov“, besøgt anden og tredie Pinsedag, nu som i 1834, da *Fr. Schaldemose* i sit Blad „Helsingørsposten“, beskrev „Reisen til Hammermøllen“ i Selskab med sin Vært og Værtinde og deres Søn Espen. Han vil her fortælle, alt „hvad han havde seet og hørt de to velsignede Pindsedage, det vil sige, anden og tredie Helligdag, thi jeg hører endnu til den gamle Verden, der ogsaa holder den Tredie hellig“**). Af den meget udførlige, yderst smaaborgerlige Skildring, uddrager jeg kun, hvad der har Interesse for vort Emne i Numrene for 23de og 26de Juni samt 7de Juli 1834. Serien begynder $\frac{29}{5}$ og slutter $\frac{14}{7}$, den foregives at være forfattet af „Peter Hansen“.

Medens vi nu ventede paa, at Gyngen skulde standse, for at en ny Besætning kunde komme op, kom Maigreven med sin Tjener, stadselige Personer, den første med viritable (!) Guldgaloner, den Anden med Galoner af Sølv; Greven havde den Naade at præsentere et Glas Viin, og da han var en snu Person, rakke han først lille Espen Bakken. Dette gjorde sin Virkning paa Madamen, hendes Ansigt blev klart som en Maimorgen og hun sagde med et gandske huldsaligt Smil: »Drik kun, lille Espen! hvad Hr. Maigreven byder Dig; Papa skal nok betale!« Lille Espen lod sig ikke sige dette to Gange, men nedskyllede et ret anseeligt Glas Viin... Senere, da Madamen ved et Uheld er væltet paa Hovedet omkuld ved Gyngen, sprang Forfatteren til for at faae Madamen paa Fode igjen; det var sandelig intet let Arbeide. Til Lykke var Maigreven i Nærheden; hun fik et Glas Viin, og derved kom hun nogenlunde til sig selv igjen.

Senere fortæller Schaldemose om Narren: »Vi forlode Teltet, for at fortsætte vor Vandring og see det Øvrige af Stadsen. Strax udenfor traf vi paa Narren, en mærkelig Person i en broget Dragt, med en Uhrskive paa Bagen. Jeg saae, at han omgikkes en bon cammerade endog med fornemme Personer og tænkte, at Blodet er aldrig saa tyndt, det er dog tykkere end Vand«.

*) Se om denne V. Thalbitzer: *Hellebæk i ældre Tider*, i *Fra Frederiksborg Amt*, 1929, S. 13—58 eller *Fra Arkiv og Museum II*, S. 127 f.

**) Sml. ogsaa „*Kjøbenhavnsposten*“ $\frac{21}{5}$ 1828: „Anden Pindsedag og idag (Tirsdag) ere isærdeleshed de Dage, paa hvilke Lystighederne ved Hammermøllen frekventeres“.

Endelig fortæller Schaldemose om de unge Arbejderes Dansesal, der ikke vinder hans Behag: »Vi naaede en Fjællebod, der, ligesom alt i vore rangsyge Tider, bærer et mere fornemt Navn, end der tilkommer den, nemlig Dandsesalen«.

Nu i 1941 kan vi desværre ikke mere se Majgreven og hans Tjener og Narren optræde paa Pinsebakken, de forsvandt alle o. 1870 ved Vaabenfabrikkens Nedlæggelse. Desværre var det kun Litteraten Fr. Schaldemose og Efterklangsdigteren, Rektor *Simon Meisling*, der o. 1830—35 oplevede Arbejdernes Vaarfest paa Pinsebakken og ikke Geniet *H. C. Andersen*. Han kom først fra Slagelse til Helsingør den 28. Maj 1826 og forlod Helsingør den 18de April 1827. Pinsen faldt i 1826 den 14de Maj. Han fortæller i sin Levnedsbog 1805—31, S. 115, at de første Dage Meislings og han var i Helsingør „spadserede vi ret, besøgte Marienlyst og Hammermøllen, hvor Meisling betalte for mig og Børnene, for at vi maatte ride paa Træhestene (paa en Gyngede der gik rundt). Jeg har vist taget mig komisk ud.“

Meisling selv, der var Rektor ved Helsingør Latinskole fra 1826 til 1839, udgav 1838 under Navneskjulet Frands Eberhard en Digt-samling „Billeder fra Øresund, tegnede efter Naturen“. Den bestaar af to Afsnit „Vinterbilleder fra 1838“, omhandlende Helsingørernes Besøg i Helsingborg og „Sommerbilleder fra Hellebæk“ skildrende „Helsingørernes lille Dyrehauge“, naturligvis efterlignende efter svag Evne St. Hans Aften Spil*). Det hedder S. 20:

Her seer De, mine Herrer og Damer! Perspectivstykket No. 2. Vi ere nu i Hammermøllen. Det er første Pintsedag. Selskabet spadserer, og leder om Narren i Hellebæks Skov«. De Vandrende spørger en velklædt midaldrende Mand:

Vi spørge, om De ei har mødt ved Kroen
En sær Figur, en Nar, en Harlekin?

Den fine Herre frabeder sig paa det Alvorligste alle Personligheder, men da spørger de Vandrende en gammel Mand, antagelig opfattet som en helle-

*) Velvilligt anmeldt i Pastor P. V. Grüners Helsingörs Avis 8/6 1838 i Anledning af Pinsefesten i Hellebæk.

bæksk Arbejder: »Har I ei seet til Narren, brave Gamle?« Og de faar Svaret:

»Jo isandhed har jeg det, gode Herrer! Han kom saamænd her forbi med vaiende Faner og lystig Musik, med Maigreven og hans pyntelige Tjenere bag efter sig. Selv sad han, som De nok veed, tvert paa en Tønde, som blev baaren af hans egne, ret snurrigt udpyntede, Tjenere. Det er en halv Times Tid siden, og nu kan han nok være nede i Skoven. De skal ellers have Tak, de gode Herrer! fordi de ogsaa synes godt om disse Løier. Jeg begyndte allerede at blive bange for, at det var en Skam at fornøie sig derover. Der er gaaet adskillige pæne Folk her forbi, der har seet grumme sure og betænkelige ud derover. Der skulde dog vel ikke være noget deri, som strider mod Religionen? Noget Hedenskab, hvad man kalder det?« Digteren beroliger den gode gamle Mand og slutter med disse Ord:

Thi fryd Dig kun i dette Glædeschor!
 Syng med, min gamle Dreng! Din Stemme kommer,
 Og ogsaa svag, dog fra et skjønstomt Hjerte.

I sin dybe Sympati for Skikken, velgørende i Modsætning til en Schaldemoses vrantne Overlegenhed, digter Meisling om Arbejdernes Glæde ved denne Vaarfest paa en meget tiltalende Maade. Jeg anfører det sidste Vers.

Ambolt, Ovn og Høvlebænken
 Pynted' staae med lysen Mai;
 Sprængt nu ligger Arbejdslænken,
 Fri gaaer hver sin egen Vei:
 Selv den gamle Mester maae
 Efter Narrens Løier gaae.

Den bedste Skildring af Vaarfesten paa Pinsebakken har Meislings Elev, H. C. Andersens Skolekammerat, *Ole Lund* givet. Han er Søn af Købmand Troels Lund og blev født i Helsingør den 30te April 1812, Student i 1831 og senere Herredsfoged. Han døde den 12. Februar 1891. Hans fortrinlige Skildringer af sine Minder fra det gamle Helsingør er trykt i Museum 1892 I, S. 65—96, 129—58 og 211—49. Ole Lunds Erindringer omfatter 1) Hellebækernes Majridt til Helsingør den 1ste Maj; 2) Majgrevernes og Majgrevindernes Færd i Majsalen paa Pinsebakken; 3) Narren og hans Optræden og 4) Narren bæres paa sin Tønde til Hellebæk Kro ved Festens Afslutning. Ole Lund kender desværre ikke som Vilh. Berg-

søe 1861 og C. de L. o. 1870 Optoget med Narren, Majgreven og hans Svend fra Hellebæk til Omegnen Søndagen før Pinse, han har jo ikke været Landligger i Aalsgaard.

Lunds Skildring, der ikke blot er den bedste af alle de mange Skildringer af Pinsefesten, men formentlig ogsaa i Tid ældste, gaar tilbage til Tiden før Schaldemoses og Meislings Komme til Helsingør, formentlig til Tiden o. 1820, hvor Ole Lund har oplevet Majtoget og Pinsefesten med en 8—10 Aars Drengs hele Betagethed. Hans Skildring, der skiller sig noget fra de yngre Beretninger, er Hovedbeviset for, at vi i Hellebæk har med en dansk, en nord-sjællandsk, en tikøbsk Majskik at gøre, og ikke med een af de fremmede Bøsemagersvende indført tysk Skik, selv om det i Nordsjælland kun er i Hellebæk, at vi møder *Narren*. *Narren* i *Harlekindsdragt* stammer naturligvis fra den i København bevarede italienske Pantomimekomedie, vi stadig har Mulighed for at glæde os over i Tivoli. *Harlekin* har lagt Vejen til Hellebæk fra Holbergs København over Dyrehavsbakken, hvor Oehlschläger i sin Barndom o. 1790—95 saa *Harlekin* æde *Blaar* (Oehlschlägers *Erindringer* I, S. 81). *Narrens* Optræden som „*Bacchus paa Tønden*“ er en især i danske Købstæder yndet Fastelavnsorskab, der sikkert ogsaa har været kendt i Helsingør, og som i Hellebæk har forbundet sig med Hammermøllearbejdernes nedarvede danske Maj- og Pineskik med Majgreve og Majgrevinde, som Ole Lund nu skildrer det. Den stammer sikkert oprindeligt fra Hellebæks Sognehovedstad *Tikøb*, selv om vi ikke længere kender dette Motiv fra *Tikøbs* Majskik.

Næppe var den sidste Dag af Paaskeugen forbi, før man i Helsingør begyndte at tælle Dagene til Mai Maaned; thi den første Dag i Mai kom Karlene ridende ind fra Landet: Sommer i By, som det kaldtes.

Det var dog navnlig Hellebækkerne, der i den Retning var trofaste og glædede Byen og dens Ungdom. De bragte jo Bud om, at Foraaret var nu brudt fuldt ud, og de vare smykkede med Maignrønt, Bøgens lyse fine Blade paa deres Hatte og i Brystet og med flagrende røde og hvide Silkebaand overalt, hvor saadanne kunde anbringes. De vare forsynede med en Mængde Smaafaner, og et Par Trompetblæsere aabnede Toget. De kom for at indbyde

Publikum, der stimlede sammen om dem, hvor de gjorde Holdt, til at komme derud i Pintsedagene og se Narren løbe paa Hammermøllen. Fra de Gaarde og Steder, hvor de gjorde Holdt, fik de altid en lille Forstærkning til Hjælp til Festens Afholdelse, og endelig oprandt da Pintsedagene, og i de to Dage, Festen varede, stod Byen saa at sige tom; thi Alle skulde til Hammermøllen og ud i Hellebæks deilige Bøgeskove. Her var et stort Terræn, ikke i synderlig Afstand fra Fabriksbyen, overladt til Folkets Forlystelse, og her saa man alle Slags Kunstnere og Gjøglere, som senere paa Aaret ved St. Hansdagstide gav Møde paa Dyrehavsbakken. Her seilede man under Musik paa de smukke Skovsøer og rundt om de deri liggende Smaaholme. Her red man paa Karuseller og stak til Ringen, og saa dandsede og legede man eller nød Forfriskninger af de medbragte Madkurve rundt omkring i Skoven, saafremt man ikke ved Bekjendtskab til en af Fabriksarbeidernes Familier kunde faa Husrum hos dem.

Paa en aaben Plads i Skoven var bygget en stor Maisal af meget store udsprungne Bøgegrene, og derinde herskede de unge og ofte smukke Maigrevinder og muntre Maigrever med Guldpapirs- og grønne Moskroner paa og med Dragter, der var pyntede med røde og hvide Silkebaand fra øverst til nederst. Derinnde kunde man faa alle Slags Forfriskninger af de saakaldte vaade Varer, som man betalte med mindst dobbelte Priser, for at yde sit Bidrag til Festen og for at blive opvartet af en kjon Maigrevinde. Og i al den Stimmel og Vrimmel bevægede Narren sig i sin Harlekindsdragt, med den store Maikrans paa Hovedet og Brixen i Haanden, hvormed han tildelte Publikum til Høre og Venstre større eller mindre Klaps og trakterede med sine Vittigheder. Stundom havde han en sort Halvmaske for Øinene; stundom var han kun stærkt bemalet. Hvis han bød en Pris af sin Snustobakdaase, maatte man til Tak for hans Opmærksomhed lægge et større eller mindre Pengestykke deri, hvilket alt samledes til Festens Afholdelse og gjemtes i Laden, der stod forvaret i Maisalen og bevogtedes af Maigreverne. Narren valgtes mellem de af Værkets Lærlinge, der i det forløbne Aar vare blevne Svende, og det var altid den livligste og vittigste, som havde et rigtig godt Snakketoi. Vittighederne vare vistnok i Regelen af de tarvelige og forslidte og faldt mest i den grovkornede Art, men det jævne Publikum, hvoraf Hovedmassen bestod, og som ikke var vant til bedre Kost, morede sig dog fortræffeligt over dem. Som Tegn paa hvad et Publikum den Gang lod sig byde uden at stødes derover, skal jeg blot bemærke, at Narren paa sin Bagdel bar en malet Uhrskive med romerske Tal, hvortil han henviste de altfor paatrængende Nysgjerrige, eller dem, som ikke ydede et passende Offer til Festen. Naar den sidste eller anden Dag begyndte at hælde, bragtes Narren i Triumf, ridende som Bacchus paa en Tønde, der blev baaren af Maigreverne, og ledsaget af hans hele øvrige Hofstat af Maigrever og Mai-

grevinder, under Musik igjennem hele Byen op til Kroen, hvor Festen afsluttedes, og hvor der dandsedes til den lyse Morgen. (Museum 1892, 158 og 211 f.)

Ikke meget yngre, i alle Tilfælde sikkert ældre end 1832 er den meget smukke Skildring, som Forfatteren *Beatus Dodt* har givet i sin nordsjællandske Roman „Rideknægten“ fra 1859 (S. 84.) Han omtaler desværre ikke Majgreven eller Majgrevens Svend, heller ikke Majgrevinderne i Løvsalen, men han giver til Gengæld en smuk Skildring af det festligt smykkede Aalsgaard, oplevet paa Køretur fra Fredensborg, hvor han blev født 1817 og opholdt sig indtil 1832, til Hellebæk.

Optøget med Narren paa Tønden 3die Pinsedag gaar ikke som hos Ole Lund til Hellebæk Kro, men til Hellebækgaard, hvor Narren paa Tønden holder Tale til Ære for det grevelige Herskab, indtil den $\frac{1}{2}$ 1831 den berømte Statsmand *Ernst Schimmelmann*, Digterne Schillers, Baggesens og Oehlenschlägers Ven.

Veien førte os nu igjennem Aalsgaard, hvis nette venlige Huse straalede i forhøiet Glands paa Grund af Festen. Langs med Stranden hængte Net udspændte mellem høie Stænger, som Gardiner for Sundets blaa Vindue. Fra Husene vaiede Flag og Krandsse, og pyntede Matrosers og Piger vandrede spøgende og leende op og ned i Forventning af, hvad Eftermiddagen vilde bringe, thi da skulde Festen vise sig i al sin Glands paa sit Høieste.

Denne Fest har sin Oprindelse af et gammelt Privilegium, som tillader den ældste Dreng i Geværfabrikken, naar han om Foraaret skal gjøres til Svend, i de to Pintsedage at agere Nar i Skoven. Klædt som Harlekin og forsynet med en mægtig Træbrix gaaer han omkring og fordrer sin Skjerv af Enhver, som han møder, naturligviis under allehaande Vittigheder og lystige Gebærder. De paa denne Maade indsamlede Gaver anvendes til Klæder og Reise- penge for Fyren. En uhyre Mængde Mennesker strømmer paa disse Dage sammen i Hellebæk, hvor foruden Naren ogsaa alle mulige Kunstnere og Kunstnerinder indfinde sig og ved deres Productioner forskjønne Festen. Man seiler paa den lille Indsø omkring Øen under lystig Musik, man gynger, kjører i Carroussellen, danser i Løvsalen, seer paa Beriderne. Alt er Liv og Lystighed, indtil paa den tredie Dag, hvor Naren af seks Mand bliver baaren op til Slottet paa en Tønde, fra hvilken han holder en Tale til det grevelige Herskab, som ved en Gave belønner ham for hans Anstrengelser, hvorefter Festen er endt. (Sml. Bobé i Danmark i Fest og Glæde III, 172.)

I „Kjøbenhavns-Posten“ for 12te Juni 1832 beskrives Festen paa følgende Maade:

En stor Mængde Mennesker overværede, som sædvanligt, Helsingørernes Dyrehavstid: Pintsefesten paa Hammermøllen, der feiredes, paa sædvanlig Viis, ved Optog af de til Svende bestemte unge Arbeidere ved Hellebeks Geværfabrik, stadseligt udpyntede med Blomsterhuer, Guld- og Sølv-Papiir etc. med deres maskeret Arlechino, eskorteret af Faner og Standarter; og ved Dands og Lystighed i den smukke Hellebekskov, der, med sine Telte, Gynger, Taskespillerkunster, Perspektiver og Positiver og sin store Dansesalon, ved denne Leilighed frembyder en Dyrehave i Mignatur, som, isærdeleshed anden Pintsedag og Tirsdagen efter, paa hvilken Festen sluttes med en Procession til Slotsgaarden, besøges af en livlig og talrig Folkevrimmel.

Fra Tiden efter 1838 hvor Meisling udgav sine „Sommerbilleder fra Hellebæk“ kniber det med gode Efterretninger, saa vi ikke i Enkeltheder kan følge den mærkelige Udvikling, der fra Tiden o. 1830 til 1870 finder Sted med Optoget til Hellebækgaard. Vi har en Skildring „En Hammermølleturné“ af Litteraten *L. O. M. Hallberg* 1842 i det meget sjældne Tidsskrift „Mascaron“ (S. 43), en yderst tarvelig Skildring, som enhver kan se af det Uddrag, som *Laurids Pedersen* har trykt S. 183—84 i sin Bog „Haandværkskik i helsingørske Lav“, 1918. „Robertus, en til Nar udklædt Læredreng, havde drevet sin klodsede Vittighed saa vidt, at der blev Klammeri“, og Bajads maatte optræde for tomme Bænke.

Ganske anderledes tiltalende er Forfatteren *Vilh. Bergsøes* Erindringer fra hans Hellebækophold 1861, der desværre blot omhandler det af Lund og Dodt ikke omtalte Optog til Aalsgaarde Søndag før Pinse. Hans festlige Skildring af Aalsgaarde og Hellebæk i „Gjengangerfortællinger“, 1872, har ikke haft Plads til dette Motiv. Skildringen af Aalsgaardetoget er oprindeligt trykt i det Bind af hans Erindringer, der hedder „Eventyr i Udlandet“, 1905, S. 35f.

En smuk varm Foraarsdag, da jeg lige var i Færd med at gaa ud, hørte jeg en lystig Klingren af Klokker og Bjælder og saa' et mærkeligt Karnevalstog bevæge sig hen ad Vejen. Det standsede uden for min Dør (Bergsøe boede da hos Kontrollør Thomas Andersen i Aalsgaarde), og ind traadte en broget

Harlekin, som bukkende klingrede med en Sparebøsse, medens Toget udenfor istemte en Sang, der just ikke var meget harmonisk. Forundret spurgte jeg Fyren, hvad han vilde, og han forklarede da, at han var »Narren«, som løb Sommer i By for at samle Bidrag til Majfesten, der samme Aften skulde fejres i Hammermølleskoven. Bevæget over at se de sidste Levninger af den gamle »Riden Sommer i By«, erlagde jeg min Skærv, og tilbragte en munter Aften mellem den glade Befolkning, som holdt Majfest og Marked under de vældige Bøge, der forgyldtes af den nedgaaende Sol.

Maaske har vi ogsaa i Datidens Hellebæk Levning af de ugentlige Søndagsgilder, der vakte saa meget Anstød paa Frederik den Fjerdes Tid. Bergsøe skriver i alt Fald i samme Arbejde S. 34:

Ja, stille og fredelig laa dengang det solbeskinnede Hellebæk med sin jævne, tarvelige Befolkning, sine ufordærvede Fiskere og godmodige Fabriksarbejdere, som hver Søndag samledes oppe i Hammermølleskoven for at nyde deres tarvelige Aftensmaaltid og faa sig en lille Svingom til Toneerne af en Harmonika.

Vi kommer nu til en ganske fortrinlig og meget udførlig Optegnelse fra Tiden o. 1868--70, hvis Forfatter C. de L., desværre endnu er ukendt, men som formentlig maa have været en af de mange Landliggere, der fik Sommerophold i Aalsgaard, da Egnen ved Nordbanens Aabning i 1864 blev tilgængelig for Landliggerpublikummet*). Skildringen er trykt nogle Aar senere i „Nær og Fjern“ den 4de Juni 1876, da Skikken desværre var helt forsvundet i Hellebæk; hvad Forfatteren beklager med disse Ord: „Her gik en af disse Folkeforlystelser tabt, som nu blive sjældnere og sjældnere, og som dele Skjebne med saa meget andet Ejendommeligt, der tidligere karakteriserede „Folket“ i dette Ords gode gamle Betydning.“

Hele Festen var hovedsagelig beregnet paa at skaffe en af Fabrikenes unge Lærlinge de fornødne Midler til derfor at gjøre Svendestykke . . . Vedkommende unge Mand fik nemlig Privilegium paa i tre Døgn fra Morgen til Aften og man kan næsten tilføje fra Aften til Morgen at iføre sig en fuld-

*) Glimrende Oplysninger om Landliggerliv i Hellebæk 1865—75 findes i Behrends og Topsøe-Jensens Udgave af H. C. Andersens Brevveksling med Edvard og Henriette Collin, Bind III—IV, sml. Fra det gamle Gilleleje 1941, S. 76 ff.

stændig Harlekinsdragt, male sig i Ansigtet med allehaande røde og sorte Linier og Figurer og løbe fra Dør til Dør, fra Hus til Hus, fra Menneske til Menneske for at brandskatte dem for saa mange Skillinger som muligt . . . Publikum forlangte at mores, inden det rykkede ud med Skillingerne, og den, som havde Narrens utaknemmelige Rolle, maatte anstrenge sig af yderste Evne, naar han løb baglænds foran Folk med sin Snustobaksdaase i Haanden for at byde en Pris: det maatte dog ikke siges, at han var utaknemmelig, men bød Noget. »Gid De maa leve, til De døer, saadan gjør de i Helsi'nør!« hørte til de staaende Ønsker, som gik igjen ikke alene ved hver Udpresning, men som har holdt sig fra Aar til Aar, og med lignende Vittigheder løb Narren sin møjsommelige Gang.

Sideordnet med denne Sol, hvorom Alting drejede sig, stod »Majgreven og hans Dreng«. Majgreven var pyntet med Livkjole og trekantet Hat, og Drengen havde samme Costume. Majgrevens Dragt var derimod helt omkring kantet med brede Guldbaand, medens Drengen maatte nøjes med Sølv-do. Ogsaa disse to — af hvilke i Reglen Greven var en Dreng, som skulde være Svend næste Aar — havde deres Privilegier, som dog vare forbundne med adskillig Risiko. De maatte bekoste Opførelsen af en Danseestrate, der maatte smykkes med Majgrene, og saa maatte de senere se at faae Omkostningerne til Estraden og Musikken dækkede ved Entréen. De forsmaaede imidlertid heller ikke Prelleriet, men det var i en finere Form. Drengen gik trøstigt »Bakken« op og ned med en Præsenteerbakke med Glas, fyldte med loddende »Portvin«, som Greven bad de Besøgende om at sætte Smag paa; »Kjendelsen efter Behag«.

..... Festen begyndte med en Slags Generalprøve, som foretoges Søndagen før Pintse. Efter Gudstjenesten saae man en stor Procession drage fra Hus til Hus. Forrest gik to Musikanter, hvis Violin og Fløjte just ikke udsendte de behageligste Toner, men som dog ikke, trods deres fuldstændige Mangel paa Harmoni, gjorde noget Skaar i den festlige Stemning. Narren havde vel sin Plads lige efter Musikanterne, men han trippede utaalmodigt omkring for at holde Orden paa Toget og var snart foran, snart bagved. Majgreven og hans Dreng gik derimod med majestætisk Ro og alvorlige Miner, som om det Hele var et Ligtog og ikke en lystelig Procession. Toget sluttede med en større eller mindre Flok, i Reglen mellem 10 og 15, Drengene, som hver var forsynet med et Dannebrogflag paa en mægtig Stang, som det ofte var besværligt nok for de unge Kræfter at slæbe Byen rundt i tre, fire Timer. Drengene vare iførte hvide Skjorter, prydede med Dannebrogssløjfer. Denne Procession drog nu fra Hus til Hus, fra Dør til Dør for at indbyde Stedets Beboere til Pinsefesten, som skulde afholdes næste Søndag. Havde Narren spillet sin Rolle til Tilfredshed paa denne Dag, saa ansaaes han for værdig til at optræde ved den egentlige Fest og fik Ret til selv at samle

sammen til Svendestykket. Passede han ikke til Rollen, maatte han overgive den til en Anden og dele Fortjenesten med denne, men saa var han jo til Gengæld ogsaa fri for Slidet.

Naar saa de tre Dages Fest er til Ende til mere eller mindre Tilfredshed, eftersom Vejret havde været gunstigt, saa kom Slutningen paa Lystigheden. Narreværdigheden og Greveglorien maa bringes ud af Verden ved en passende Højtidelighed, og denne Afslutning paa Løjerne er ikke den mindst fornøjelige for Deltagerne. Paa tredie Pintsedags Eftermiddag samledes alle Drengene ved Majgrevens Telt. Her var der sammenbundet to lange Stænger, i hvis Midte var fastgjort en Tønde. Paa denne tog Narren Plads, og han løftedes paa Drengenes Skuldre og bares i Triumf gjennem hele Byen til »Gaarden«, som i en lang Række Aar har været i den Schimmelmann'ske Families Eje. Toget aabnedes af de to Musikanter, derefter kom Majgreven og hans Dreng, og sluttelig kom Narren paa sin Tønde, fulgt af en glad Sværm af Bakkens Gjæster, blandt hvilke Ungdommen spillede den vigtigste Rolle. Naar Toget var naaet op til Gaardens Hovedtrappe, traadte Narren ned fra sin Trone og modtog en Flaske Vin, som Herskabet ofrede til Festens Deltagere. Majgreven og hans Dreng dandsede nu i Forbindelse med Narren en Reel til Musikens skingrende Toner, medens Flasken gik fra Mand til Mand og tømtes til sidste Draabe. Under Dandsen figurerede Narren steds i Midten og vendte sig vexelvis til Greven og til Drengen, idet han for hver Vending berøvede dem mere og mere af deres paaklistrede Flitter. Sølv- og Guldprydelserne forsvandt efterhaanden, og naar Dandsen var forbi, var Glandsen fuldstændig forsvundet, hvorpaa Festen sluttedes med et rungende Hurra for Herskabet. Deltagerne kunde nu efter endt Anstrenge tage Del i Dandsens Glæder, og sent paa Natten hendøde de sidste Toner fra Dansepladsen i Majgrevens Telt.

I 1886 skildrer en Hellebækturist „Bädecker“ i „Avisen“ for 13de Juni 1886 „Pinsebakken“ i Hellebæk for en 20—30 Aar tilbage efter en af de gamle „Hammermøllere“s Beretning. Hvis ikke Fortællingen havde selvstændige Enkeltheder, kunde man være tilbøjelig til at tro, at det blot var en journalistisk Omskrivning af Skildringen i Nær og Fjern ti Aar før, saa nær ligger de to Beretninger hinanden.

Der staaer en af de aldrende Indfødte henne ved Karoussellen; hans Haar, som efter Naturens Orden burde være hvidt, har en smuk, grøn Farve som Skoven ved Løvspring. Med den ensformige Arbeidsfordeling, som en stor Fabrik kræver, har han Aar ud og Aar ind fileet Messingbeslag til Geværerne,

og af Vane nu og da strøget Haanden gennem Haaret; deraf har det faaet den mærkelige Kouleur. Han veed, hvorledes det gik til for en 20—30 Aar tilbage.

Søndag før Pintse drog en stor Procession med Musik og Flag omkring fra Hus til Hus og indbød til Skovfesten. Anføreren var klædt i Narredragt; lystig og munter maatte han være paa Færde overalt, thi for hans Skyld var det Hele arrangeret.

Han var Lærling paa Fabrikken og skulde reise Penge til at gjøre Svendestykke for. Viste det sig imidlertid under dette Forspil, at der ikke var tilstrækkeligt Humeur i Gutten, blev han kasseret og en Anden udnævnt i hans Sted, med hvem han saa maatte dele Fortjenesten, der indvandt ved en traditionel Ret for Narren til under alle Slags kaade Løjer at presse de Besøgende for Penge paa Festdagen.

Foruden Narren fulgte »Maigreven og hans Svend« med i Toget. Greven havde Livkjole med Guldbaand, Svenden Trøie med Sølvbesætning. Det var ogsaa Folk fra Fabrikken, og de vare forpligede til at opføre en Dandsesal, smykket med Blomster og Grene og forsynet med god Musik fra Helsingør imod at faae Indtægten af Billetsalget.

Tredie Pintsedag gik hele Toget med Narren baaret i Triumf paa en Tønde op til »Gaarden«, og her sluttede Festlighederne ved et lille Efterspil. »Herskabet«, der dengang, ligesom nu (1886), var Familien Schimmelmann, gav Portvin til Selskabet, og som Vederlag dandsede Narren en Dands, under hvilken han plukkede alle de gyldne Fjer af Maigreven og hans Svend, og under Hurraraab for den grevelige Familie drog Toget atter bort i Procession til Fabriken, hvor man skiltes.

I 1904 indsamlede Helsingørs Historiker, Overlærer *Laurids Pedersen* Oplysninger om Pinsefesten hos gamle Folk i Hellebæk. De blev trykt i hans Bog: *Haandværksskik i Helsingørske Lav*, 1918, S. 179 f.

Festen skildres af gamle Folk paa følgende Maade: Drengene lavede ude i Hammermølleskoven deres »Majsal«, idet de pyntede en derværende Dansebod med Bøgegrene. Af de udlærte Læredrengene fungerede den ældste som Nar og de andre som Majgreven og hans Tjener. Alle Læredrengene var iført hvide Skjorter, røde Silkeskærf om Livet og røde Silkesløjfer paa Ærmerne. Majgreven bar trekantet Hat eller en Blomsterkrans paa Hovedet. Undertiden havde Majgreven Guldgalloner og Tjenernes Sølvgalloner ned ad Benklæderne. Narren var i et og alt udstyret, som sig bør: en sort Strømpe paa det ene Ben og en hvid paa det andet, broget Dragt med en

Bjælde paa hvert Knæ og en paa hver Skulder. Hans Ansigt var sværtet, hyppig med flere Farver. Han medførte en Bøsse til at samle Penge i, en Snusdaase og en saakaldt »Briks«, et fladt Stykke Træ, der i den ene Ende bestod af flere ganske tynde Spaaner, som klaskede sammen med et Smæld, naar han slog Folk paa Ryggen med det. Narren havde under Toget Ret til at løbe ind i Husene og tage sig en Dram, hvor Lejlighed bød sig. Hyppig sprang han ogsaa op paa forbi kørende Vogne og klaskede Folk med Briksen, indtil de gav noget i Bøssen. Da det en Gang ved en saadan Lejlighed hændte, at Narren slog en Dame, saa hun besvimeede, blev det forbudt ham at springe op paa Vogne. Hvor han fik Penge i Bøssen, bød han til Gengæld en Pris.

Festen varede fra 1ste Pinsedags Morgen til 3die Pinsedags Eftermiddag. Toget gik hver Dag igennem Byen og endte hver Aften med Dans i Majsalen, hvor Majgreven og hans Tjenere solgte Drikkevarer. Det højtideligste Optog opsattes dog til den sidste Dag. Da bar man i Procession Narren paa en Tønde fra Byen op til Hellebækgaard. Forrest i Toget gik »Forsvingeren« med en stor Fane. Alle Deltagerne var forsynede med mindre Flag.

I de forskellige Kvarterer af Byen standsede Toget og gik tre Gange rundt, svingende med Fanerne. Naar Toget ankom til Hellebækgaard, satte Narren i et flot Spring ned af Tønden og sagde: »Den, som fra i Dag af kalder mig for Nar, skal bøde et Anker Brændevin og ½ Tønde Øl«. De øvrige udlærte, der fungerede som Tjenere, gentog samme Formular, og dermed var Festen endt. Hver gik da hjem for at trække af Narredragten.

I 1923 udgav *Alexander Svedstrup* Hellebækromanen Erik Gudmand I. Han skildrer her S. 65—71 dels den harlekinklædte Nar paa sin Tønde, dels et Majtog fra Bondebyen Vindinge til Hellebækgaard. Alexander Svedstrup er født i Helsingør den 1ste November 1864, og han har muligvis som 5—6-aarig Dreng oplevet de unge Bøssemagersvendens Majtog i den ældre, i Begyndelsen af 70erne forsvundne Form. Hans Skildring af dette Majtog (S. 69) synes at hvile paa Selvsyn.

I samme stund blev der uro blandt folk. Trompeter skingrede frem, — det var våbenfabrikens svende, der kom med majgreven og narren ... Å se! majgreven på den hvide hest — og der narren! Hvergang han dukkede frem i en sollysnings, glimtede guldets og alle de mange farver i hans harlekindsdragt. Nu var han lige udfor; han red på en stor tønde, båret af udpyntede drenge; brixen havde han stukket i bæltet, for han havde andet at bruge hænderne til. Af en stor æske kastede han snus ud i øjnene paa folk.

Efter narren marcherede alle de mange svende med bøsse paa skulder og bøgeløv i bøsseløbene. De sang, så det gjaldede, og folk sang med, den gamle narrevise, som alle kunde udenad.

Svedstrups Skildring af Bondebyen Vindinges Majtog til Hellebækgaard, er derimod sikkert litterær, skyldes hans Kendskab til Ole Lunds Skildring af Hellebækkernes Majtog til Helsingør o. 1820—25, muligvis ogsaa Kendskab til det af Carl Bernhard skildrede Majtog i hans historiske Roman: *Krøniker fra Kong Christian den andens Tid*, 1847. Her omtales nemlig en *Majkonge* ligesom i Svedstrups Skildring, men Majkongen kendes ellers ikke i Optegnelserne fra Nordsjælland i *Almindelighed, Hellebæk og Tikøb i Særdeleshed*, undtagen i den aldrig tidligere trykte Optegnelse fra Karlebo (S. 35). Vi anfører derfor ikke denne Skildring her, men henviser interesserede til Svedstrups egen Bog.

Vi har endnu en betydningsfuld Skildring om „Narren“ paa Pinsebakken, meddelt 1941 af fhv. Smedemester Rasmus Jørgensen, „Bøgely“ i Hellebæk.

Smedemester Jørgensen er født c. 1855 i Toelt, og flyttede til Hellebæk d. 1ste Nov. 1888, men har i sin Barndom besøgt sin Mors Morbror »Per Materialkusk«, Kusk hos daværende Administrator Mentzdorff (død $7/7$ 1857) og siden hos Administrator Moldenhawer. Ved dette Besøg saa Rasmus Jørgensen selv »Narren«, der var klædt i Narredragt med Bjælder paa Tøjet og Huen og havde en Urskive paa Bagdelen. Han løb rundt med en Snusdaase, men han havde vist desuden en Bøsse. Den, der ikke gav ham noget, fik et Slag eller Dask af en Genstand, som han ikke nærmere kan beskrive eller give Navn paa. Den lavede stort Rabalder, men den slog ikke haardt. Retten til at være Nar, hvad der gav en god Fortjeneste, tilfaldt altid den ældste Lærling blandt Bøsemagerne. Det var dog ikke alle, der havde lige gode Anlæg for disse Løjer, hvorfor de solgte Retten. En navngiven Mand, Ferdinand Hansen i Aalsgaarde, havde i flere Aar købt Retten til at være Nar ved Pinsefesten. Narren havde Ret til at gaa ind i de forskellige Telte og spise og drikke, hvad han havde Lyst til uden Betaling. Den gamle Smedemester havde ikke selv set, men hørt om, at Narren blev baaret paa en Tønde.

Tilsyneladende ved vi meget om de unge Bøsemagerarbejderses Majskik, men de mange Optegnelser har næsten alle den Fejl, at

de hidrører fra udenforstaaende, om end sympatiske Iagttagere, ikke fra Arbejdernes egen Kreds. En tilfældig Turist faar 1886 den gamle Arbejder med det grønne Haar til at røbe lidt om, hvorledes Tingen tager sig ud set fra Arbejdernes egen Side, og da ser vi, at det at være Nar ikke fra allerførst af var et Privilegium for ældste Lærling til egen privat Fordel, men en ubehagelig Pligt til Helhedens Gavn. Derfor hedder det i Laurids Pedersens fra selve de hellebækske Arbejdere stammende Optegnelser 1904, at Narren paa højtidsfuld Maade stryger denne Forpligtelse af sig paa Festens sidste Dag: „Den, som fra i Dag af kalder mig for Nar, skal bøde et Anker Brændevin og $\frac{1}{2}$ Tønde Øl“, og hans Tjenere gentog samme Formular. Ogsaa de ærefulde Funktioner at være Majgreve og Majgrevens Svend var Byrder, som de enkelte mest egnede maa paatage sig for Helhedens Skyld. Det er en Pine for saadanne unge Arbejdere at være mere end de andre, og deraf faar den symbolske Afslutning fra Tiden o. 1860—70, hvor Narren danser Guldpynten af Majgreven, Sølvpynten af Majgrevens Dreng, sin Forklaring. Ligheden skal genoprettes, saa man bliver fri for at hedde Majgreve eller Majgrevedreng for Eftertiden.

Der har med andre Ord i Hellebæk været valgt en Organisation til at gennemføre Festen og skaffe Midler til dens festlige Gennemførelse, Opførelsen af Majsalen i den sommergrønne Skov og Betalingen af den kostbare Helsingørmusik. Valget af Festens Dage, baade i 1834 og i Nutiden 2den og 3die Pinsedag, viser, at Skikken maa gaa tilbage til en Tid, hvor 3die Pinsedag virkelig var Helligdag, altsaa til Tiden før $\frac{26}{10}$ 1770, hvor 3die Juledag, 3die Paaske-dag og 3die Pinsedag var mellem de ikke faa Helligdage, der afskaffedes af Struensee som overflødige. Desværre afskaffedes den danske Midsommerdag og Høstfestdagen Mikkelsdag ved samme Lejlighed. Var Festen paa Pinsebakken først opstaaet efter 1770, var det naturligt at henlægge Festen til de to Pinsehelligdage, 1ste og 2den Pinsedag, ikke til en Helligdag og en Arbejdsdag. Maaske har man, som Traditionen blandt selve Arbejderne, reddet af Laurids Pedersen, gaar ud paa, oprindeligt festet alle tre Pinsedage, men

af Hensyn til de strenge Helligdagsforordninger fra 1730 og 1735 har man opgivet Festen paa den første højhelligste Dag, men fastholdt den paa de senere knap saa højhellige Dage, ganske svarende til det ikke helt ualmindelige Forhold, at 1ste Juledag vies til den stille kristne Jul, 2den og 3die Juledag til den støjende og verdslige Jul. Desværre har vi ikke nogen Skildring af Pinsebakkefesten fra det 18de Aarhundrede. Den stærkt litterære halvtyske og heltyske Kreds omkring Ernst Schimmelmann, har efter den bedste Kender, Dr. Louis Bobés Vidnesbyrd, desværre ikke foretaget nogen Beskrivelse af den ægte danske Arbejdervaaifest. Dens Forudsætninger er ikke fremmede Vaarskikke, kommet ind med de mange Arbejdere fra Egnen omkring Liège, indkaldt o. 1775, nej, de fremmede Arbejdere mødte i deres nye Hjemland en udformet *dansk* Vaarskik, som de optog med Begejstring og fastholdt med en saadan Energi, at det er i Hellebæks Overlevering, vi maa studere den Organisation, som f. Eks. Tikøbmajoratet til Fredensborg 1750 maa have haft, hvor de unge Karle medførte deres Piger, pyntede med Kranse paa Hovedet.

Vi ser nu nærmere paa de Glimt af Organisation, de udenfor-staaende Iagttagere har opfattet. Hovedpunktet er her Majgreven og hans Svend, Schaldemoses litterært saa tarvelige Beskrivelse Reisen til Hammermøllen, 1834, viser, at Majgreven og hans Svend, trods Ole Lunds Tavshed om denne Svend ikke tilhører Skikkens A blomstringstid o. 1870, men at den virkelig hører til i dens Blomstringstid o. 1830. Vi maa forbinde Schaldemose 1834 og Ole Lund 1820—25, for at faa et virkeligt Begreb om Organisationen. Vi har altsaa Majgreven og hans Svend, vi har de menige Delta-gere og deres Piger, af Drengen Ole Lund opfattet som Majgrever og Majgrevinder. De unge Piger opvarter i Majsalen, men de del-tager ikke i Togene til Helsingør 1ste Maj, til Aalsgaarde og formentlig den øvrige Omegn Søndag før Pinse, ikke i det Optog fra Byen til Skoven, som indleder Festen, og som Meisling 1838 har givet Antydninger af, ikke heller i det afsluttende Tog}fra Skoven til Kroen, som Ole Lund har set o. 1820, eller til Hellebækgaard,

som Dodt, C. de L., Bädecker og Laurids Pedersens Meddelere omtaler. Dette sidste Tog maa være opstaaet i Grev Ernst Schimmelmans Tid før hans Død 1831. Denne Skik kan ikke opstaa i en Tid, hvor Hellebækgaards Ejere foretrækker at bo helt andre Steder end Hellebækgaard, saaledes som Grev Schimmelmans Arvinger i Almindelighed har gjort det efter 1831. Man har antagelig ordnet det saaledes, at naar Grev Ernst Schimmelmann 3die Pinsedag opholdt sig paa Hellebækgaard, gik Toget hertil; boede han derimod paa Sølyst ved Klampenborg, gik det afsluttende Tog, som Ole Lund skildrer det, til Hellebæk Kro. De unge Arbejderpiger, de unge „Majgrevinder“ pyntede med røde og hvide Silkebaand fra øverst til nederst, som Ole Lund giver en saa sympatisk Skildring af, har paa ægte dansk folkelig Vis tilhørt de unge Svendes Ungdomsorganisation og ikke staaet udenfor den. Oprindeligt har der formodentlig ligesom i Blidstrup kun været een Majgrevinde, udvalgt af den udkaarede Majgreve, men med de unge Arbejders stærke Lighedstrang blev hele Pigeflokken gjort til Majgrevinder. De havde den Opgave ved deres søde friske Væsen at skaffe de fornødne Penge til Betalingen af Majsalen, samme Opgave som de unge Arbejdere med deres Majgreve, hans Svend og hans Tjenere, og med den harlekingsklædte Nar og hans Tjenere, de, som bærer ham, naar han sidder paa sin Tønde, har haft.

Vi sammenligner nu de Oplysninger om Organisation, vi har især fra Hellebæk, Blidstrup og Karlebo, sammenholdt med den Skildring, Carl Bernhard har givet i Krøniker fra Kong Christian den Andens Tid, 1847, der enten maa stamme fra Indtryk under Carl Bernhards Sommerophold paa Arresødal 1804—06, eller paa Indtryk af de nærboende Bønders Majtog til København i Carl Bernhards Barndom; han blev født paa Christianshavn 1798.

I Blidstrup 1793 blev den unge Karl, der var dygtigst i den Idræt at kaste Knive til Træet, udkaaret til Majgreve, og han havde Ret til at vælge sin Majinde, som sad ved Bordenden sammen med ham under det paafølgende Majgilde, de første i de unges Lag. I Karlebo vælges Majkonge og Majdronning paa Festens første Dag

med den Opgave at sørge for, at alle Sager blev omhyggeligt opbevaret til næste Aar, og de skulde tilsige Ungdommen, naar de skulde møde næste Aar. Der blev tillige valgt en Majgreve, der skulde lede selve Festen i de otte Dage den varede, og der var store Bøder for ikke at efterkomme Majgrevens Ordre. I Carl Bernhards Skildring, der maa bero paa Selvsyn, enten i Arresødal eller i selve Christianshavn, mangler Majgreven fuldstændigt, og der er kun Tale om Majkonge og Majdronning. Det hedder i denne Skildring, henlagt til Hallandsaas i København.

Midt paa Marken var der opreist et Maitræ, omkring hvilket der blev dandset under Anførsel af en Ungkarl og en Pige, som vare udvalgte til at være Maikonge og Maidronning, efterat først et Tog af Bønderkarle havde redet Sommer-i-Bye, festligt udyntede med grønne Grene og Baand af alle Farver, og Nogle med underlige Masker for Ansigterne, som om det var Fastelavnstid. Derefter blev spillet Bold, løbet om Kap og anstillet allehaande andre Lystigheder, som først vare til Ende sent paa Eftermiddagen. (Samlede Noveller og Fortæll. IX, S. 24).

Kaster vi et Blik ud over den almindelige Sommer i By-Overlevering fra det historiske Danmark, saa spiller *Majgreven* og hans Brud, *Majrevinden* eller *Majinden*, den fremtrædende Rolle. Saaledes har de tre sydsjællandske Hovedoptegnelser fra Rønnebæk, Snesere, og Vimose ved Kallehave *Majgreve*, ikke *Majkonge*. Det samme gælder den østsjællandske Hovedopskrift og ligesaa den mærkelige gamle skaanske Opskrift, opskrevet 1775 af Provst Lönnquist i Bara efter Overlevering, der gaar tilbage til Skaanes rent danske Tid. *Majkongen* og *Majdronningen* spiller en mere tilbage-trængt Rolle i Overleveringen, men *Majkongen* findes i gode sydsjællandske Nutidsopskrifter fra Sandby ved Susaaen og fra Fakse Ladeplads og fra Himmerland. I den sideløbende Fastelavnsoverlevering tales der bestandig om *Konger*, aldrig om *Grever*. Den typiske danske Fastelavnsskik bestaar i at vælge Fastelavnskonger ved en eller anden Ungdomsidræt, oftest ved at slaa Katten af Tønden eller ved Ringridning. Saa kommer *Optoget*, hvor *Kongen* besøger sit Folk i de forskellige Gaarde, ofte med en *Nar* i sit Følge,

der samler de nødvendige Bidrag til Aftenens Fest. Der kaarer Kongen sin Dronning, danser den første Dans med hende ved Gildet om Aftenen, og de to har i det hele taget Forsædet ved dette Gilde. Et ganske tilsvarende Forløb har Majfesten haft. De unge Karle vælger en Majkonge, han rider ud i et Bejlertog med sine Mænd for at finde en Majdronning, og om Aftenen, naar han har fundet hende, bliver der holdt Majbryllup med Dans omkring Majtræet under aaben Himmel, som Vidnesbyrd om, at nu er Sommeren kommet tilbage paa ny.

Hvorfra stammer da Majgreven? Majgreven stammer selvfølgelig fra Folkeslag, der blev behersket af *Grever*, ikke af Konger, eller med andre Ord, fra tysk Kulturomraade. Denne tyske Paavirkning sker gennem de danske Købstæders tyskpaavirkede Haandværker- og Købmandsstand o. Aar 1400. Fra ikke faa danske Købstæder fra det 15de og 16de Aarhundrede har vi Vidnesbyrd om, at der aarlig blev valgt Majgrever til at forestaa Majtoget ind til Købstaden og til at bekoste Gildet i den Anledning. Ogsaa fra Helsingør har vi Vidnesbyrd om saadanne Majgrever. F. Eks. fremgaar det af Helsingør Kæmnerregnskab for 1608—9, at man har modtaget to Mark som Leje for 2 Dusin Fade, 4 Dusin Tallerkener og 2 Dusin Saltkar, som blev brugt til Majgrevens Majgrevegilde*). Men Bøndernes Majgreveskik kan umulig have Købstædernes tyske Haandværkerskik som sin eneste Kilde, Købstædernes og Landsbyernes Skik adskiller sig nemlig deri, at der ikke i Købstæderne er Tale om Majgrevens Valg af Majgrevinde eller Spor af, at Majfesten har været opfattet som et Bejlertog og et Bryllup med Brudeblus og Skaffer. En fremmed Benævnelse Majgreve kan trænge ind i nedarvet dansk Skik og trænge det gamle Navn Majkonge tilbage, saaledes som Tilfældet er i Blidstrup og Hellebæk og sandsynligvis i det meste af Nordsjælland, hvor Majgrevenavnet siden er glemt. Det kunde saa meget lettere ske, som man i mange Egne af Landet i Stedet for Majkonge og Majdronning havde faaet andre hjemlige Benævnelser Majbrudgom og Majbrud (vestlige Sønderjylland, Skaane og Bleking). Ogsaa i København har man kendt Skikken *Majbrud*. Holberg lader Ølle-

) Citeret efter Niels Jacobsens Samlinger. Ny kgl. Saml. 2845, 4° Afd. X. 5

gaard komplimentere den unge skønne Barselkone, hans kvindelige Ideal: „Ej Madame til Lykke! I parerer min Tro som en Majbrud“. Han siger om Barselkonens Modstykke, den vægelsindede Lucretia, at naar hun er hjemme og ingen fremmede venter, saa pudser hun sig undertiden op som en Majbrud. Hvis Majkongen som i Karlebo er bevaret, kan Majgreven træde i Majkongens og Majdronningens Tjeneste som Leder af Majtoget.

I det meste af den nordsjællandske Overlevering er Majgreven siden forsvundet ligesom Majkongen. Vi har desværre ikke kunnet give Underretning om nordsjællandsk Majskik midt i dens Blomstring, væsenlig blot i dens Aflomstring. Alligevel kan vi skønne, at det nordsjællandske Majtog har haft et noget andet Præg end det østsjællandske og det sydsjællandske. Togets Symbol har ikke været Brudeblusset, der kun nævnes i den tvivlsomt nordsjællandske Optegnelse ved Laurids Thura 1695. Togets nordsjællandske Symbol er vistnok fra tidlig Tid *Kronen*, Majkongens Krone, efter Knud Gamborgs Tikøbtegning at dømme. Det fremherskende Symbol i Optegnelserne er imidlertid *Fanen*, der nævnes i ikke helt faa Optegnelser, ikke mindst fra ældre Tid. I 1732 og 1744 skal Regiments-skriver og Birkedommer navnlig udforske, hvem der havde baaret Trommen og *Fanen*. I Toget til Fredensborg den 29de Maj 1749 har de 20 unge Bondekarle foruden deres Anfører en Fændrik og en Trommeslager. De rider 3 Gange om Vandspringet og hilste hver Gang med *Fanen*. I Toget til Fredensborg den 13de Juni 1749 dansede de unge Karle og Piger under deres medførte Fane til Trommelyd og Violinspil, og de red derefter tre Gange rundt i Slotsgaarden. Paa Turen til Helsingør 1833 medfører Karlene fra Tikøb en Fane med Indskriften 1ste Maj, og paa Gamborgs Tegning af Sommer i By-Toget hjemme i Tikøb fører Toget en Fane med sig. Blidstrup-Toget ledes 1875 af en Fanefører. I Hellebæk fører Arbejderne paa Toget til Hellebækgaard o. 1860 en stor Fane, baaret af en „Forsvinger“, og alle Deltagerne bærer mindre Flag. Det samme gælder Fiskerdrengene i Hornbæk, hvoraf tolv bar Flag pyntet med Blomster. I Asminderød hejses Flaget paa Majstangen denne ene Gang om Aaret o. s. v. Den stærke Fremhæven af *Fanen*

som Togets Symbol, især i det rigtige Nordsjælland — i Hornsherred synes Kransen at træde i Stedet som Togets Symbol — skyldes naturligvis i ikke ringe Grad Indtryk fra militære Skuespil. Toget har sandsynligvis af Deltagerne været opfattet i ældre Tid som et Krigertog, ikke noget Bejler- eller Bryllupstog som i Syd- og Østsjælland.

Paa andre Punkter følger Nordsjælland derimod den almindelige sjællandske Type af Majskik. Næsten undtagelsesløst bruger Nordsjælland Peder Jensen Roskildes Majvise fra o. 1625 med de yngre Tilskud fra Frederik den Femtes Tid med Bøn for Konge, Dronning, Kongebørn og Regering. Nordsjællænderne har haft en vis Trang til at anvende denne Vise efter mundtlig Overlevering, og ikke som i Sydsjælland støttet til Flyvebladstryk. Det medfører store Muligheder for Ændringer i Versenes Rækkefølge som i Landerslev, og for større eller mindre Nydannelser, som i Vejby, hvor Majvisen bliver opfattet som seksliniet og i Annisse, hvor Majvisen næsten bliver omdigtet. Oftest er det kun et Mindretal af de mange Vers, der kan huskes, som f. Eks. i Tikøb og Blidstrup, eller en Vise af Roskildes Type blander sig med ældre sjællandske eller skaanske Typer, hvor Drengene eller Latinskolepeblingerne sætter Majgrene i Taget Valborgnat og til Løn modtager Æg og andre Gaver til deres Majgilde. Nydigtningerne siger tydeligt, hvorledes Nordsjællænderne har tilegnet sig den sjællandske Majvises Idéer. Det hedder i Annisseoptegnelsen.

Giv Frugt og Fred paa Jord og Land,
Lad Sommeren gaa os vel til Hand.

Eller i Landerslevoptegnelsen med den yngre Vises Kongetroskab.

Velsign ogsaa vor Konge god,
At han maa leve med alt sit Folk.

Ikke blot med Hensyn til Majvisen er vi i den nordsjællandske Overlevering paa ægte sjællandsk Grund.

Vi finder hos os den typisk sjællandske Udvikling, at Majtræet ligesom i Peder Palladius Visitatsbog i det 16te Aarhundrede, bliver

ens med selve Byens Træ, der derefter faar Navn af Majtræ. Saa-danne Majtræer kender vi fra Farum, Stavnsholt, Birkerød, Bregnerød og Søborg, en Majbænk kendes fra Udesundby 1664. Den yngre Udvikling fra Majtræ til Majstang, der kender tegner den svenske Overlevering, den skaanske og den himmerlandske Folkeskik samt Skikke paa de sydfynske Øer og Samsø, kendes i Nordsjælland især i Asminderød, men ogsaa i Hornbæk. Den oprindelige Type, det fra Skoven hjemflyttede nyudsprungne Majtræ, er bevaret i Karlebo, hvor der rejses et stort Grantræ, smykket med alle Slags Baand og Blomster, og især i Tikøb. Intetsteds har vi bevaret den gamle Folkevisestemning saaledes som i Knud Gamborgs smukke Skildring fra Tikøb o. 1835. I Anledning af Festen blev der ført et fuldtudsprunget Bøgetræ til den Gaard, hvor Festen skulde holdes, hvor det da plantedes midt i Gaarden, for at Karle og Piger kunde faa sig en Dans under det friske grønne Løv. Fra Tikøbskikken udgaar Hellebækskikken, hvis smukkeste Skildring, Ole Lunds Barndoms-minder fra Helsingør, inspirerer den fremragende danske Forfatter A. Svedstrup til hans prægtige Mesterværk Erik Gudmand, en Bog der ikke blot er en Hellebækroman, men i Virkeligheden er en af de bedste Skildringer af nordsjællandsk Folkesind, vi finder i dansk Litteratur. Det er Skade, at man ikke fører Sommer i By i Nordsjælland mere, det er en Skik, som kunde og burde tages op paany, en gammel ægte dansk Skik, der har fulgt vor Folk i alle Tilfælde fra Middelalderen og slet ikke udelukket fra selve Oltidens Dage. Kan Skikken ikke genoplives af Ungdommen, saa kan den mindes med Glæde og Taknemlighed, for hvad der engang har været. Jeg vil derfor bede Nordsjællændere, der læser dette, og i denne Fremstilling savner Minder fra deres Hjemegn om Skikken enten i de gamles Fortælling, eller i den meget omfattende, uoverskuelige Litteratur om Nordsjælland at sende Bud derom til Dansk Folkemindesamling (Adr. Det kongelige Bibliothek, København K.). Det vil være mig til Nytte, hvis det bliver mig forundt at skrive det samlede, store Værk om Sommer i By. eller som det ofte hedder i Nordsjælland „Maj i By“, i Overleveringen ikke blot fra det nuværende Danmark, men fra hele det gamle historiske Danmark.

LIVET OMKRING STENHOLT VANDMØLLE I 1820'ERNE

AF L. BIE

NAAR man fra Landevejen Fredensborg-Hillerød drejer af mod Nord mod Nøddebo og Esrom passerer man, nogle faa hundrede Meter fra nævnte Hovedvej, Stenholt Vandmølle. Paa dette idylliske Sted opholdt sig i Begyndelsen af 1820'erne som Rekonvalescent den Person, med hvem man i det følgende stifter Bekendtskab gennem en Række Breve.

Hofdanse-Musikinspektør Niels Møller, født i Helsingør 8. Marts 1760, død 17. Novbr. 1839 i Kbhvn. (hvis Liv er beskrevet i Berlingske Søndagsavis af 30. Jan. 1932) blev gift 20. Dec. 1791 i Trinitatis Kirke, Kbhvn., med Ane Christine Bager, døbt 26. April 1765 i Frborg. Slotskirkesom Datter af Abraham Mortensen Bager i Hillerød.

Niels Møller har efterladt sig nogle Optegnelser, i hvilke det bl. a. hedder:

„Den 4. October 1792 blev min første Søn født, om Aftningen Kl. 11 $\frac{1}{2}$ i mit da tilhørende Hus i Klosterstræde No. 54. Han blev døbt i Helliggeistes Kirke og fik det Navn i Daaben *Carl Wilhelm Møller*. Fadderne var: Frue Kammerherreinde Giede¹⁾, den ældste Frøken Abestee²⁾, en Datter af Generalgouverneuren Abestee, Grev af Ransauv, Jægermester³⁾, Greve af Holck ved Garden til Hest⁴⁾, Krigsraad Loeb ved Toldboden, Professor Schumakker⁵⁾ ved Hospitalet, Kammerjunker Dørring⁶⁾ hos Hertuginde af Augustenborg.“

Som det ses, var en Række af Landets fineste Navne hans Faddere, hvilket naturligt fulgte af Faderens Stilling ved Hoffet. Hjemmet

var uhyre smaaborgerligt; man flyttede tit, og Gaderne Klosterstræde, Adelgade, Gothersgade, Borberggade, Laxegade m. fl. betegner yderligere, omend ikke smaa Kaar, saa Hjemmets økonomiske Standard. I dette Ægteskab var 2 Sønner og 2 Døtre.

Carl Wilhelm blev sat i Efterslægtens Skole, fra hvilken Tid Faderen har noteret: „Den 4. Martz 1805 hvar Commissionen forsamlet for Efterslægtens real Skole, hvor der blev givet Premier ud for de Flittigste Elever, hvorimellem Carl var, og fik een liden Brevsbog, af M. Halagers Udgave, til sin Deel, og kom ind i 4de Classe.“

Paa dette Tidspunkt var Møllers Hustru død (bcgr. 7. Juli 1798) efter en Barnefødsel, og han paany blevet gift d. 26. April 1801 i Frelsers Kirke med Dorothea Sophie Mørch, f. 9. Juli 1770, dbt. 16. s. M. i Frelsers Kirke, begr. 20. April 1845 i Kbhvn., Datter af Captain paa Guinea Bernt Mørch (1729-1777), (hvis Liv er skildret i Berlingske Søndagsavis af 6. Juni 1931) og anden Hustru Karen Larsdatter (1734-1800). I dette 2det Ægteskab var 4 Sønner og 1 Datter.

Dorothea Mørch havde en Halvbroder, Justitsraad Bernt Mørch, (døbt 4. Juni 1762 i Frelsers Kirke, død 14. Jan. 1821), som var Medhjælper i det kgl. General-Commissariats Collegiums Revisions- og Kasserer Kontor, og denne har sandsynligvis hjulpet Carl Wilhelm ind i Collegiet, hvor han blev Cancellist og virkede indtil Janr. 1817, da han blev sat paa Vartpenge med Udnævnelse til Krigs Cancelli Sekretær (12. Janr.). Han var da kun 24 Aar gammel, men sikkert saa mærket af sin Sygdom, at Afsked var nødvendig.

Hjemmet var fra Faderen præget af Musik, saaledes som det forstaas af Brevene. Carl Wilhelms 2 yngre Halvbrødre blev begge Medlemmer af det kgl. Kapel og 2 Sønner af næste Generation ligeledes.

Det sidste Brev er skrevet kun 6 Uger før han døde.

Dødsannoncen i Adresse Avisen af 9. August 1822 lyder saaledes: „Efterat vor elskede Søn, Krigscancelli Sekretair Carl Wilhelm Møller i 5 $\frac{1}{2}$ Aar havde lidt de voldsomste Smarter af Gigt og Krampe i Hovedet, behagede det Gud d. 1ste August at ende hans Lidelser

i hans 30te Aars Alder, hvilket bekendtgøres for Slægt og Venner af hans sørgende Forældre og 5 endnu efterlevende Søskende.“

Niels Møller

Sophie Møller.

Af Grunde, som ikke kendes, fandt Jordfæstelsen Sted paa Nøddebo Kirkegaard d. 6. August. Kirkebogen oplyser at han døde „af en hidsig Sygdom“. Muligvis har økonomiske Grunde været de afgørende for ikke at føre Liget til København, muligvis har han været knyttet til Eggen med stærkere Baand, hvorpaa en Indførsel i Kirkebogen kunde tyde. D. 17. Juni 1825 anfører Nøddebo Kirkebog: „D. 13. Juni døde Carl Wilhelm Møller, Søn af Fuldmægtig hos Cancelliraad Meinig i Nøddebo, Carl Wilhelm Møller, 10 Aar, druknet ved Badning i Esrom Sø, begr. efter Øvrighedens Attest“. (Daaben af dette Barn findes ikke i Nøddebo Kirkebog.) Af dette kan formodes, at Møller før sin Ansættelse i Krigskancelliet var Fuldmægtig hos Birkedommeren i Kronborg Distr., og at hans Kendskab til Stenholt Mølle stammer fra dette Ophold.

Steenholts Vandmølle den 30. Julii 1821.

Faders Brev med Hospitals Nyt har tildeels af mig blevet ubesvaret til Dato, fordi jeg ventede udførligere Efterretning, hvilken deri blev mig lovet, hvorefter Fader tillige ønskede jeg skulde tilskrive Smith.

Mit Befindende har paa nogle Dages Upasselighed nær været temmeligt brav, dog har jeg imellem en Dyst af mine sædvanlige Onder at trækkes med og befinder mig i Eftermiddag heller ikke ved det Bedste.

For $\frac{1}{2}$ Time siden var jeg hos Engel⁷⁾ og modtog Brev af 28de Dennes. — Det sidste Brev gjorde et ufordeeligagtigt Indtryk paa mig dog har jeg fattet mig efter den Skræk og naar jeg kun kunde begynde at fortjene noget igjen overvindes dette Stød vel ogsaa.

Tirsdagen den 17 Julii var jeg hos Skovrider Brun⁸⁾ hvor jeg var inviteret nogle Dage i Forveien, jeg nød her paa dette yndigste Sted jeg endnu har seet, den venskabeligste Modtagelse af hele Familien og er paalagt at besøge dem brav ofte.

Onsdag og Torsdag den 18 og 19 Julii befandt jeg mig meget slet, om Fredagen derpaa var jeg temmelig vel igien, var hos Winsløw⁹⁾ i Frederichsborg og blev inviteret der til den paafølgende Søndag, tilligemed Forstcandidat Møller¹⁰⁾.

Søndagen den 22 dennes Kl. 9¹/₂ om Formiddagen stæeg fornævnte Møller og jeg til Hest for at ride til Winsløws — da vi kom der vare hans Kiereste og øvrige Familie ankomne der Aftenen før. Om Middagen spiste vi Lammekiødsuppe med Brødboller, Kiød og grønne Ærter; derpaa gik Winsløws Tante og de andre gamle til Middags-hvile -- alle de Unge ud i det frie hvor Winsløw og hans Kiereste sang og spillede Guitar for os — saa drak vi Kaffe — derpaa spadserede vi i Slotshaven og fl. Steder, saa aad vi Kalvesteg til Aftensmad og Punsch -- derpaa reed Møller og jeg hiem Kl. 10.

Tirsdagen den 24 dennes besøgte Winsløw og hans Kiereste mig her paa Stenholt Mølle, og fik om Middagen Kiødsuppe, Kiød og Sukkerærter samt Krumkager, derpaa spadserede vi, drak Kaffe, Thee, og om Aftenen kom Forstcandidaterne Møller og Klyver;¹¹⁾ vi aad Andesteg, Lammesteg, Rødgrød med Fløde og Krumkager, Klyver reed hiem, Møller og jeg Kiørte Winsløw og hans Kiereste hiem til Fredensborg Slot, derpaa selv hiem og i Seng. Siden har jeg hver Dag været deels hos Winsløw deels paa Fredensborg o. s. v. i Smaavisitter. Jeg reed den 27 Julii fra Frederichsborg Slot til Fredensborg Slot i 37 Minutter.

Igaar Søndagen den 29 Julii Kl. 7 stæeg Møller og jeg til Hest, reed til Frederichsborg Slot — der kravlede Winsløw op paa min Hest og jumpede hiem med Møller til Stenholt Mølle for at gaa paa Andejagt, som var foranstaltet af Møller for hans Skyld. — Kl. 11 gik jeg med Jfr. Schall¹²⁾ til Stenholt Mølle hvor vi arriverede Kl. 12. — Kl. 1 kom de andre Varulve fra Jagten — saa aad vi Oxekiødsuppe, Kiødmad, Hvideroer og dernæst Pandekager — derpaa morede vi os saa godt som muligt, aad Aftensmad, nemlig Smørenbrød og Rødgrød med Fløde og lod spænde for, for at kiøre Winsløw og Jfr. Schall hiem. — Kl. var 10, det var mørkt og regnede, Jfr. Schall gyseligt bange da her i Eggen hver Nat skeer Tyverier og

Indbrud siden d. 26 dennes. Møller ladede sin Bøsse med Rævehagl, Winsløw fik en stor Jagtpidsk, Jfr. Schall sad hos ham, bagi en af Karlene med en Høetyv og jeg skulde kiøre Hestene — men formedelst Mørket kunde jeg ikke see, Møller maatte derfor kiøre og jeg tage Bøssen, med Aftale, at naar 'der var Fare skulde jeg tage Tømmerne og han fyre. — Vi kom lykkelig til Frederichsborg med Jomfruen og Winsløw og kiørte derpaa hiem belavede paa at modtage Angreb — dog uden at tilstødes noget Uheld. — Kl. 12 begav Møller sig vel bevæbnet paa Nattevagt med fleere Jægere i Overførsterens Have, og vi her i Seng, — efter at have brugt alle mulige Forsigtigheds Regler, med Skydegeværer ladte, og løse Hunde, hidindtil ere vi slupne, men hver Nat kan Kieltringerne ventes — vi frygte ikke, thi her er ladte Geværer, 5 gode Hunde og raske Folk nok. — Jeg gaaer aldrig i Skoven om Dagen uden at have i det mindste 1 a 2 sikke Hunde med mig og skal holde mig inde om Aftenen saavidt muligt.

Tirsdag Formiddag den 31 Julii.

Giestgiver Cold¹³⁾ paa Fredensborg er nu restitueret; jeg taledede med ham i Gaar og lovede ham at besøge ham med det Første. — Jeg havde betænkt at besøge Ane Cathrine idag, men tør ikke vove det endnu formedelst Veienes og Skovenes Usikkerhed. — Engel reiser imorgen til Kbhvn. og medtager dette Brev, jeg venter det snarest Brev hiemme fra og kunde særdeles trænge til behagelige Efterretninger!! Jeg beder Jfr. Letterne¹⁴⁾ hilse og sige at Jfr. Schall er en ganske fortræffelig Pige, der reserverer sig Agtelse og Yndest hos enhver som lærer at kiende hende — min Vært kysser hende f. Ex. hvergang hun har været her paa Haanden og hele Møllerens Familie ønsker hendes Besøg saa ofte som mueligt. Jeg har nogle Gange besøgt Bager Henrichsen og blevet artigt modtaget. — Jeg beder Fader hilse fra Winsløw og Jfr. Schall, Cold, Johnson, Ager (Agier?) og flere — min Paraplye har jeg modtaget.

Det generer mig stedse at bruge Øjnene, dog kan jeg lidt bedre end forhen taale at skrive — Alle hilses og Md. Eegholm ikke at

forglemme, skriv mig strax til naar dette Brev er modtaget — har I været ude at kiøre? Er der kommet noget ud af det Fader ved nok? Lev alle vel.

Carl Wilh. Møller

S. T.

Hr. Hof Dandse Musik Inspecteur Møller,
boende i Laxegade No. 202 første Sal i Kiøbenhavn.

Steenholt Mølle den 28de Aug. 1821.

Det er nu en temmelig Tid siden jeg sidst skrev, Aarsagen er deels den at jeg den 14de, 15de og endeel af den 16 August. befandt mig meget slet, deels at jeg i den senere Tid har ventet snart at kome til Kiøbenhavn, hvortil jeg, hvis ikke særdeles Forhindringer skulde indtreffe, haaber at ankomme paa Fredag 31 dennes.

Mine sædvanlige Pinsler havde jeg som ovenmeldt i Hovedet og var det mig saameget mere ubehageligt, især den 14 Aug., da det var Hr. Flesborgs¹⁵⁾ Fødselsdag, og her paa Møllen i den Anledning var Aftenselskab. — Med mit Helbred har det siden været taaleligt og hvis jeg bestandig kunde blive paa Landet og ikke faar for meget Øjenarbeide troer jeg vel i Tiden at blive restitueret. Imidlertid er min Nærværelse i Byen jo en Nødvendighed af saa mange Aarsager, og jeg maa nu probere hvorledes det vil gaa.

I Torsdags den 23 dennes reed jeg til Esrom ⁵/₄ Vei herfra, hvor jeg kun saae lidet af Mærkværdighederne, da jeg var ene, men Dagen derpaa skulde Md. Flesborg derop og jeg tilbød mig da at være hendes Kudsk, for ret at profitere af Stedets Mærkværdigheder og Skiønheder. Vi blev venskabelig modtagne af Frue Amtsforvalter- og Kammerraadinde Fasting,¹⁶⁾ hvis Mand, som for kort siden er gaaet al Kiødets Gang, i 16 Aar har boet paa Klosteret, og været Amtsforvalter for Cronborg Amt. Efterat have drukket Thee besaa vi i Selskab med Frue Fastings 2de Døttre, hvoraf den ene er en nysselig Pige, alt det Seeværdige — derpaa kiørte jeg og Md. Flesborg hiem Kl. 7¹/₂.

I Søndags den 26de var jeg i Selskab med Forstcandidat Møller, begge Jfr. Flesborg, Nicolai Flesborg og Skovrider Bruns ene Søn i

Pibe Mølle, hvor vi drak Kaffe og nød Aftensmad, saae os om, og derpaa velbevæbnede kørte hiem Kl. 9.

Igaar havde jeg nær knækket Halsen — jeg komer fra Frederichsborg, hvor jeg hos Oldfruen¹⁷ fandt Winsløw og ligesom jeg rider paa Landeveien flyver der en Fugl op fra en Busk, Hesten blev sky og ved det at jeg maatte tumle med den, sprang Sadelgiorden, — iykkeligviis mærkede jeg det strax — slap Stigbøilerne og lod Sadlen dumpe, hvorpaa jeg selv sprang af, og med en Karls Hielp, som just kom kiørende, fik Sadlen saaledes istand, at jeg slap heelskindet hiem.

Min Violin haver indbragt mig over 100 Kys af smukke Piger, dog haver jeg undertiden maattet bide i det sure Æble som Ord-sproget lyder, og for Skams Skyld ofte maattet slikke et Skabilkenhoved med.

Hver Gang jeg er hos Engel, opstaar det Ønske hos mig at være i Besiddelse af hans Tjeneste — thi det maatte efter min Formening være Himmelen paa Jorden — hans Kone er dog ikke fornøiet, hvilket beviser at der altid skal være noget i Veien for os Mennesker. Engel bad Fader mange Gange hilse. Jeg venter at høre en god Deel Musik naar jeg kommer hiem, jeg har nogle faae, men mærk-værdige og sjeldne Insekter at forevise. Alle hilses fra mig, Md. Eegholm og Jfr. Letterne ei at forglemme.

Carl Wilh. Møller.

Steenholt Mølle d. 18. April 1822.

Efter mange Fataliteter, hvoriblandt foruden Krampe i Halsen i den Grad at jeg i næsten $\frac{1}{2}$ Time ikke kunde tale, og saa mit sædvanlige Tilfælde indfandt sig, kom jeg hertil Kl. $4\frac{3}{4}$ i Fredags Eftermiddag. Ved min Ankomst vare Møllerens til Bröllup, hvisaar-sag jeg kun taledede med Sønnen, der var ene hiemme i Fredags og og først Løverdags Morgen kunde hilse paa de andre. Mit Befindende har dog, uagtet det græsselige Humeur, hvori jeg naturligvis har været sat, været taaleligt og Veiret siden i Søndags saa got, at jeg benævnte Dag besøgte Skovrider Bruhns og i Tirsdags Oldfruen og Dr. Hartman¹⁸) i Frederichsborg.

Med den Karl som kørte mig herud, haaber jeg at kunde faae sikkert Bud herefter med Breve og Pakker. Hos Slotsforvalter Engel har jeg endnu ikke været,

Fader glemmer vel ikke Collin¹⁹)? Hvordan er De fornøiede i de nye Værelser — er Instrumentet got og bliver der spillet noget derpaa? Saafremt mine Øyne blive noget bedre, og jeg selv bedre stemt end jeg nu er, skal jeg skrive Fortegnelse over mit medhavende Tøy. Naar De skriver mig til da er dette Slags Papir det bedste og billigste — man faar det hos Christiani, 6 Ark for 10 sk.

Veed man intet Nyt i Kiøbenhavn?

Jeg slutter med Hilsen til alle og Begiering om Brev hiemme fra med det Første.

Carl Wilh. Møller.

Min Adresse: Hr. Krigs Cancelli Secret. Møller
i Steenholtz Mølle pr. Friderichsborg.

Steenholts Mølle den 1ste May 1822.

Hos Engel har jeg været og der blevet modtaget med sædvanlig Giestfrihed, var det muligt, saae jeg gierne han blev lidt opmærksomt behandlet naar han kommer til Kbhvn., thi han har sagt at han da vil besøge Fader. Ere de nye Stole færdige og smukke? Med mit Befindende er det kun maadeligt endnu skjøndt Veiret i den senere Tid er meget behageligt, og Egnens Skiønhed nu, da det næsten er i Flor, overgaar al Beskrivelse. Faaer jeg dette Brev til Kiøbenhavn med den Karl der kørte mig herud, hvilket jeg haaber, da ønskede jeg at ham maatte leveres tilbage med til mig den nye Skjorte med Navn og vasket samt de Fontenellebind, der haves hiemme, min Insekte Æske, et got stærkt Spanskrør, til at banke Klæder med, et Par Synaale og nogen stærk Traad og hvis den kunde got indballes min Natpotte. Karlen er i enhver Henseende paalidelig og for Tiden min Elev, da han hver Søndag skal kome til mig for at blive undervist i Musik og derefter skal betale mig hver Gang 3 Mark han har et got Hoved, Øre for Musik og anvender megen Flid, men er tildeels forkvaklet af en Fusker, der forhen har informeret ham. De

skal ikke give ham Drikkepenge men om muligt glæde ham med noget Fortepianospil og Violin- eller Fløitespil. Han har sin Violin og Bue med som jeg beder Fader paa det billigste og hastigste faae istandsat hos Hjort,²⁰⁾ da Violinen efter min Formening har Mangler paa Scala og Gribetræt samt Stoel — maaskee fleere?

Da det falder mig saa møisommeligt at skrive, og da jeg derfor søger den muligste Korthed, beder jeg at intet af det jeg skriver om bliver ubemærket, men saavidt muligt opfyldt. Min Bue er endnu for svær især i den nederste Ende, mod Froschen kan være muligt at jeg sender den med for at forbedre denne Mangel. Hodermans Duetter maae Fader skaffe Karlen tilkiøbs, han har en Violin Skole. Dersom mine Øjne ville staa mig bi, tvivler jeg ikke paa med Tiden at kunne faa Informationer paa Fortepiano, men jeg kan ikke uden Uleilighed og Pine bruge Øynene.

Har Christian²¹⁾ Arbejde?

Moder skulde have for Jan, Febr, og Marts	36 Rdl.
for 11 Dage af April	4
	<hr/>
	40 Rdl.

Fragaaer:

for en Skjorte Pigen har betalt Moder	2 Rdl. 3 Mk.		
$\frac{1}{2}$ Deel af Leie for Fortepiano	3 —		
Alperts?	18 —	23 —	3 —
	<hr/>		
	Igien	16 Rdl. 3 Mk.	
	<hr/>		

Min Cassebeholdning er nu 5 Rd. 3 Mk. 2 sk.

Har jeg ikke nogle Kryds, og kan jeg faae dem, da de maaskee vare nødvendige ifald jeg kom paa et brillant Sted i Besøg.

Den 4de May 1822.

Kunde jeg faae et Par G. og en Ters kan det leveres til Karlen. Dersom de laver noget brændt Brødskorpe til Tandpulver, ønsker jeg mig derom underrettet for ved Lejlighed at faae noget deraf. Naar jeg skriver skal jeg vedlægge en Liste paa det jeg har medtaget hertil. Dersom jeg har faaet noget Gratiale af Finantserne da

beder jeg Moder tage det Moder tilkommende og for det øvrige købe mig efter nærmere Bestemmelse. Da jeg med denne Karl saa got kan faae Commissioner udrettede i Byen, saa kunde jeg maaskee i Tiden, hvis Moder vil paatage sig at besørgede det, faae strøgne Fontenelleplaster hiemme paa Lærred og udsendt, herom beder jeg mig underrettet. Karlen har en Flaske med, hvorefter jeg beder mig ifølge vedlagte Recept kiøbt paa Apotheket det der efter samme reqvireres.

Hvad koster en Claveerskole og en Violin do.?

Hos Johnsen har jeg været, han tog med Kulde imod mig, hos Henrichsen endnu ikke. Maaskee jeg sender en sikker Blegemand hvis Karlen ikke snart komer til Kbhvn. Min Hilsen til alle og snart Brev til mig.

Carl Wilh. Møller.

Steenholts Mølle d. 6. May 1822.

Igaar Aftes bivaanede jeg den sidste Forestilling det dramatiske Selskab paa Fredensborg gav for denne Saison. Forestillingen var til Indtægt for en vis Herløv,²²⁾ der ved sit Talent meget skal have glædet Selskabet i Vinter og som er i maadelige Omstændigheder. Hvis det ikke generede mig saa meget at skrive, kunde jeg have Evne nok til at fylde et heelt Ark med Skildring af Stykkets Udførelse, men nu skal jeg blot i Korthed give Efterretning om det vigtigste.

Stykket som blev opført var „Epigrammet“,²³⁾ og saavel udførelsen som Kostymer og selve Theateret, overgik langt min Forventning. Kammerraad Heppeldantz fremstilledes af den Benificerede, med det comiske Lune og den fuldkomne Holdning, Rollen fordrer, Kancelli Secretair Løve af en Sectr. Wiehe²⁴⁾ med det fornødne Pflægma, Frue Løve af Frue Ritmesterinde Recke²⁵⁾ med Stolthed og Ondskab, Frøken Løve af en Jfr. Braunbehrens,²⁶⁾ der er ligesaa ugeneret paa Theateret som Jfr. Brenøe,²⁶⁾ men hendes Declamation behagede mig, uagtet dette Talent og hendes personlige Fortrin, ikke — Edvardt af den sidstnævntes Broder, med megen Følelse;

en Frue Leschly²⁷⁾ gav Md. Warming, og en Frøken von Bergen²⁸⁾ Frederikke med meget Held, — Kapt. Klinger udførte Forstcandidat Klyver ret got og Dr. Burk en Komptoirist Gradmann,²⁹⁾ næsten som Hr. Liebe.³⁰⁾ Birollernes Udførelse vare, især for et privat Theater, for det meste gode.

Da jeg som Fremmed og kjendt med de fleste Forstcandidater og Embedsmænd, holdt mig til disse, var jeg nede ved Orchestred, hvor de Fornæmste Personer og Damer sadde, saasom Amtmandens Familie og Herremændene fra Omegnen, Husar Officerer i Uniform og Forstembedsmændene ligeledes. Som Bekjendt af Maskin Mesteren og nogle af de Rollehavende var jeg og paa Theateret imellem Acterne, hvor man fik Thee, Kognac, Viin o. s. v. at styrke sig paa, hvilket Herløw betalte.

Slotsforvalter Engel kommer, hvilket han sagde mig paa Comedien, med det allerførste til Kbhvn. og vil da besøge Fader.

den 8de May 1822.

I Løverdags traf jeg Ager hos Dr. Hartman i Frederichsborg. Jeg har begyndt med at undervise Hartmans Børn³¹⁾ i Musik og derved haaber jeg at faae frie Doctor, hvis jeg skulde blive meget trængende dertil, maaskee han og i min nærværende Forfatning kan give mig et got Raad imellem, og ved sit Bekjendskab med Tiden skaffe mig noget at bestille, men mine Øyne ville slet ikke staa mig bie, Haabet herom er derfor noget fiernt.

den 13de May 1822.

I Formiddags var her paa Møllen 26 Bønderkarle alle til Hest, og udstafferede med Guldstads og Silkebaand, samt Musikantere paa hvide Heste hvilke reede May i Bye. Formændene og Fane dragerne rede paa prægtige Hingste, de sang, fik Mad, Øl og Penge her, og galloperede derpaa videre efterat have inviteret alle her Tilstedeværende med til Maigilde, som holdes i Skoven ved Fredensborg i Pinsehelligdagene med Sang Dands og Drikken af Bønderkarle og Piger.

den 16de May 1822.

Hos Bager Henrichsen har jeg været, blev got modtaget og kan hilse fra ham. Kunde jeg faa Ordene paa den Sang: „I Østen sølvblaa Dagen smiler etc.“*) lad mig endelig saavidt muligt faae Oplysning om det i mit sidste Brev ommeldte. Dersom Moder vilde vaske medfølgende Handsker og sende dem med dette Bud eller anden Leilighed saae jeg det meget gierne.

Carl Wilh. Møller.

Steenholt Mølle den 16. May 1822.

Overbringeren heraf, den i mit sidste Brev omtalte Karl, leverer herved en Pakke og skal levere tilbage til mig min Insekte Æske, den nye Skjorte og lapis infernalis efter sidste Recept. Jeg haaber Fader har den Godhed at besørge det i mit sidste Brev omtalte og forskaffe ham Violinen istandsat strax samt Hodermans Duetter. Han skal ikke gives Drikkepenge men en Snaps, lidt Mad og Øl, men fremfor alt beder jeg at lade ham høre noget Musik; fra Engel kan jeg hilse. Jeg venter nu udførlig Efterretning om alt det sidst omskrevne samt, hvis det er muligt en Ters og et Par G., ligesom Karlen vel og maa have nogle Strænge. Hilsen til alle,

Carl Wilh. Møller.

Steenholts Mølle den 15 Junii 1822.

Efter mange Gjenvordigheder og Fataliteter, er jeg nu endelig kommen saa vidt at jeg kan skrive. Jeg har været meget syg, saavel af mine sædvanlige Svagheder som Mavekrampe og Neldefeber, har desaarsag flere Gange maattet hente Dr. Hartman hertil, og givet mine Penge og flere til ud, meest for Medicin, som jeg endnu bruger. For et Par Nætter siden drømte jeg at jeg talede med Collin og han sagde mig der var 50 Rdlr. til mig ved Finantserne, men min Glæde blev snart forvandlet til Sorg da jeg ved min Opvaagenen erfarede det var kun en Drøm, thi om der endog, som jeg haaber, er kommet noget ud af min Ansøgning, da er det vel ikke saameget, skiøndt jeg aldrig har været saa trængende dertil som nu.

*) Af „Peters Bryllup“, Syngespil af Thomas Thaarup, Musik af I. A. P. Schulz, opført 1. Gang 12. Dec. 1793.

Jeg skal nemlig den første Julii betale:

Til min Vært for $\frac{2}{3}$ af April, Mai og Junii	34 Rdlr.		
en Skomager for et Par Skoe som vare nødvendige for at spare paa mine Støvler.	2	—	4
Forstcandidat Møller som jeg maatte laane i min Sygdom og hvoraf jeg kun har lidt tilbage	5.		
tilfældige Udgifter for 3 Qvartal i det ringeste	10.		
Moder	17	—	2
	<hr/>		
ialt	68	4	2

og hertil veed jeg kun at erholde mine Vartpenge som er 47 Rdlr. og det som Finants Collegiet formodentlig nu har tilstaaet mig, og som jeg snart venter Underretning om. Mine Skjorter ere nu paa den sidste nær alle tyndslitte og taale næppe mange Vadske, førend de ere i Pjalter, skulde der derfor være saameget kommet ud ved Finantserne til mig, at der naar Moder fik sit, blev saameget tilovers der kunde kjøbes got stærkt slide Hørlærred for efter Moders bedste Skiønnende til 6 Skiorter, da var det mig særdeles kiært og høist nødvendigt. At betale Alperts sine 8 Rdlr. kan jeg under ingen Omstændigheder tænke paa for det første. Skulde der ikke kunde tænkes paa et Gratiale enten hos Kongen eller Generalitetet. Til Strømper og Underbuxer bliver jeg og daglig mere og mere trængende.

Med Warhuus³²⁾ har jeg corresponderet og givet ham Fuldmagt at hæve og sende mig Vartpenge. Veiret her er for det meeste slet med Tørke og Storm hver Dag — aldrig Regn.

Jeg har nu i 4 Uger ikke informeret Hartmans Børn en eneste Gang, deels for Sygdom deels for det slette Veir, hvilket er mig saameget ubehageligere, som jeg adskillige Gange har maattet bruge ham, og han ellers tager 5 Rdlr. for hvert Besøg han aflægger paa Landet.

Lad mig endelig snart faae vide noget hiemme fra og især om de Syge ere komne sig, om Udfaldet af min Ansøgning og Raad hvorledes jeg bedst skal stille mine Sager, om jeg kan vente noget enten hos Kongen eller Generalitetet, og hvad der ellers kunde interessere mig at vide.

Har Engel været i Byen? Mine Øyne er nu meget svage og mine sædvanlige Tilfælde i den senere Tid værre end før. Jeg hilser alle hiemme samt fælleds Bekjendte mange Gange.

Carl Wilh. Møller.

NOTER

1. GIEDE. Anna (Nancy) Margaretha Brown, f. 6. Jan. 1758, død 4. Maj 1844 paa Fredensborg Slot, Datter af Generalkrigskommissær John Brown og Anna Appleby, gift 1ste Gang 25. Oktbr. 1775 med Peter Heiliger de Nully (1749—1776), 2den Gang 10. Dec. 1779 med Werner Giedde (1756—1816), Chef for det kgl. Kapel, opvartende Kammerherre ved Hoffet.

2. ABESTEE. Marie Barbara Abbestée, f. 24. Oktbr. 1770 i Trankebar, død 8. Decbr. 1852 i Altona, ældste Datter af Generalguvernør i Ostindien Peter Herman Abbestée og Françoise Lange, gift 1. Maj 1794 i Kbhvn. med Konrad Daniel Blücher - Altona (1764—1845), Hofmarskal hos Enkedronning Juliane Marie (1794—96), Amtmand og Overpræsident i Altona. Dansk Lensgreve 1818.

3. RANSAUV. Rigsgreve Christian Friedrich Ernst Rantzow, f. 5. Januar 1747 i Blankenburg, død 11. Februar 1807 i København, blev 1774 Jægermester i Københavns, Frederiksborg og Kronborg Amter, 1775 Hofjægermester, 1776 Kammerherre. Gift 1ste Gang 14. Juni 1776 i Kbhvn. med Marie Margrethe Baronesse Iselin (1753—1814), skilt 1793, 2den Gang 21. Oktober 1793 paa Sandviggaard med Charlotte Wilhelmine v. Huth (1772—1819).

4. HOLCK. Greve Gustav Holck-Winterfeldt, f. 9. Febr. 1774, død 30. Januar 1833, var i 1791 blevet ansat som Sekondløjtnant à la suite ved Hestgarden, 1813 Kammerherre, 1826 Oberstløjtn. af Kavalleriet, viet 23. Oktbr. 1795 paa Maglegaard i Gentofte til Catharina Maria (Polly) Brown (1775—1838), Søster til ovennævnte Kammerherreinde Giedde.

5. SCHUMAKKER. Heinrich Christian Frederik Schumacher (1757—1830), Hofkirurg 1811, Dr. med. hon. 1817, Professor i Anatomi 1819, Etatsraad 1828. Gift 3 Gange.

6. DØRRING. Ernst August Døring, Auskultant i Rentekammeret, Kammerjunker hos Prinsesse Louise Augusta, Hertuginde af Augustenborg, døde den 23. Marts 1850 i Pinneberg som Geheimekonferensraad, 83 Aar gl.

7. ENGEL. Peter Christian Engel, Slotsforvalter paa Fredensborg, død 24. April 1828 i Fredensborg, 61 Aar gl., gift med Marie Olsen, død 10. Aug. 1822 i Fredensborg, 51½ Aar gl.

8. BRUN. Daniel Frederik Bruhn, f. 1781, død 3. December 1841, begravet i Nøddebo, boende paa »Skovfryd«, Skovrider paa 3. Kronborgske Distrikt, gift med Ane Kirstine Friers, f. ca. 1779.

9. WINSLØW. Carl Winsløw, f. 19. Februar 1796 i Kbhvn., død 6. Oktbr. 1834 s. St., kgl. Skuespiller 1819, sidste Optræden 15. Maj 1834, »et af Theaterhistoriens interessanteste Navne«.

10. MØLLER. Jens Møller, f. 16. Marts 1799 i Tersløse, død 4. Januar 1836 i Kagerup, blev i Novbr. 1825 udnævnt til Skovfoged i daværende 3die Kronborg Distrikt (Kagerup), i hvilken Stilling han døde. Gift med Dorothea Delcomyn.

11. KLYVER. Christian August Klüver, f. 31. Oktbr. 1794 i Reinfeld i Holsten, død 6. Marts 1872 paa Vennersminde. Studerede først Medicin i 2—3 Aar. Efter Forsteksamen tog han til Skovrider Fischer (2det Kronborg Distrikt, Valdemarslund), hvor han var Assistent, før han i 1826 blev udnævnt til Skovrider i Københavns Kommunes Skove. Forstraad. Gift 8. Juli 1825 med Nancy Wilson (engelsk) 1803—72.

12. SCHALL. Skal være Jacobine Sophie Schaltz, f. 29. Maj 1800, død 2. April 1876, kgl. Skuespillerinde 1821, afgaaet 1859, »havde en fortrinlig Altstemme og benyttedes baade i Pernilleroller og Soubrettefaget«. Hun blev paa Brevets Tid forlovet med ovennævnte Carl Winsløw og blev senere hans Hustru.

13. COLD. Ole Johansen Cold, f. ca. 1781 i Kongsberg, død 17. Juli 1859 i Fredensborg, gift 1ste Gang som Skrædermester i Fredensborg 5. Nov. 1811 med Enkemadam Anna Elisabeth Egebeck, f. Møller, af Fredensborg, død 11. Jan. 1820, 52 Aar gl., gift 2den Gang som Gæstgiver i Fredensborg 13. Feb. 1822 med Elisabeth Cathrine Antoinette Spleiss, f. ca. 1789 i Kbhvn., død 13. Marts 1847.

14. LETTERNE. 1) Kirstine Helene Leth, døbt 17. August 1767 i Kbhvn., død 14. Setptbr. 1828, 2) Signe Cathrine Leth, døbt 20. Marts 1772 i Kbhvn., død 9. December 1830 (Frelsers K.), Døtre af Overgraver ved Frelsers K. Knud Leth og 2den Hustru Dorothea Augusta Holst, Slægtninge af Brevskriveren.

15. FLESBORG. Om Ejerne af Vandmøllen kan oplyses:

Møllerens Fader er formentlig den Søren Flesborg, Fiskeriinspektør, som døde paa Stenholt 20. Febr. 1795, 67 Aar gl. Han havde to Sønner, Nicolai, dbt. 14. Januar 1772 i Nøddebo K., begr. 7. Febr. 1801 i Kirken. Møllen er da blevet overtaget af hans yngre Broder Lauritz, dbt. 20. Aug. 1775, gift 16. Marts 1801 i Nøddebo med Jfr. Anne Kirstine Møller. Hun døde Aaret efter og blev begravet 5. Juli 1802.

Antagelig samme Aar indgik han nyt Ægteskab med Regine Lassen, thi den 17. Juli 1803 har han med denne Ægtefælle Datteren Severine Marie til Daab. Hun blev den 16. Dec. 1825 viet til Daniel Joachim Bruhn, 20 Aar, »opholdende sig paa Stenholt Mølle« (Søn af Daniel Bruhn, se Note Nr. 8). 2 Maaneder efter Bryllup'et fik dette meget unge Ægtepar en Søn begravet, kun nogle faa Dage gammel.

I sit andet Ægteskab havde Lauritz F. endvidere Børnene:

Ane Frederikke, dbt. 15. September 1805.

Nicolai, dbt. 15. Marts 1807.

Kirsten Margrethe, dbt. 28. December 1810.

Møllen gled ret hurtigt ud af Flesborgs Hænder, thi allerede i 1834 hed Ejeren Jens Nicolaisen, f. i Stege ca. 1777, død 1. Dec. 1845 i Nøddebo, gift med Ane Kirstine Houberg, f. i Storehedinge ca. 1785, medens Forpagteren hed Albrecht Vosbein (i 1834 28 Aar), gift med Nicoline Hybner (26 Aar).

I 1845 hed Forpagteren Frederik Hoffmeyer, f. i Storehedinge (32 Aar), gift med Thomasine Jacobsen, f. i Næstved (31 Aar).

Først efter at denne Afhandling var skrevet, er jeg blevet opmærksom paa Afhandlingen om Stenholt Mølle i dette Tidsskrifts Aarvog for 1922, Pag. 128 ff., og faar derved Anledning til at korrigere et Par personalhistoriske Fejltagelser deri.

Idet jeg fastholder Rigtigheden af mine Oplysninger, bliver det altsaa forkert, naar der P. 138 siges, at Nicolai F. giftede sig med Anne Kirstine Møller — det var den yngre Broder Lauritz. P. 139 siges, at Ane Frederika døde 1805, hun blev begravet 19. Marts 1806.

P. 139. Lauritz F.s Død findes ikke i Nøddebo Kirkebog inden 1834, da Folketællingen viser, at Ejeren hedder Nicolaisen, men at han skulde være død omkring 1815 er forkert, da han jfr. Brevet af 28. August 1821) ialtfald lever i dette Aar.

P. 139. Daniel Bruhns Vielse var ikke 1824, men 1825.

16. FASTING. Jens Martin Fasting, dbt. 21. Nov. 1756, Kammerraad. Amtsforvalter i Esrom, død 30. Marts 1821, gift 1788 med Charlotte Christiane Oxenbøll, f. 1763, død 5. Dec. 1837. Sønnen Hans arvede Embedet, og hos ham boede Moderen til sin Død. I Ægteskabet var 8 Børn. Den »nys-

selige Pige« var antagelig den ældste, Sophie, f. 8. Juli 1801, død 22. Juli 1833 i Stubbekøbing, som den 16. Juni 1824 blev gift med Berthel Mathias Østrup (1794—1860), Sognepræst til Snesere. Den yngre Caroline Charlotte, f. 12. Juli 1803, død 7. Aug. 1864 i Sorø, gift 14. Septbr. 1838 med Søren Marius Kruse (1809—72), Kammerraad, Assistent ved Administrationen i Sorø.

17. WINSLØW. I 1834 boede paa Frederiksborg Slot Oldfruen, Jfr. Kirstine Vinsløw, 77 Aar gl. Hun er formodentlig Skuespillerens Tante. Hos hende bor en Plejedatter, Juliane Charlotte Ager, 17 Aar.

18. HARTMAN. Hans Hendrik Hartmann, f. i Jægersborg 1775, død 1. Januar 1850 i Hillerød som fhv. Eskadronskirurg, gift med Frederikke Adolph, f. i Hillerød 1784, død 1. Marts 1851. Da han ikke nævnes i Carøes »Læger og Kirurger«, maa han formodes ikke at have været af megen Betydning.

19. COLLIN. Jonas Collin, f. 6. Jan. 1776 i Kbhvn., død 28. Aug. 1861 s. St., Finansdeputeret, var 1821—29 Direktør for Det kgl. Teater.

20. HJORT. Andreas Hjorth, Hofinstrumentmager, død 6. Nov. 1834.

21. CHRISTIAN. Christian Didriksen Møller, f. 28. Dec. 1796, Skrædersvend, Brevskriverens Brøder.

22. HERLØW. Muligvis den Jens Hansen Herløw, som 12. Juni 1812 blev viet i Nøddebo K. til Johanne Rasmusdatter af Pederstrup.

23. »EPIGRAMMET«. Komædie i 4 Akter af Kotzebue, oversat af N. T. Bruun, opført 1ste Gang 15. Maj 1802 paa Det kgl. Teater, sidste Gang 12. Januar 1830.

24. WIEHE. Carl Wilhelm Wiehe, f. 8. Nov. 1788, død 17. Febr. 1867, da Sekretær og Fuldmægtig i Industrie og Fabrik Contoiret under Commerce Collegiet, senere Justitsraad og Havnesekretær. Gift med Antoinette Louise Rosing, f. 29. Juni 1791, død 7. April 1874. Forældre til de 3 Brødre, Skuespillerne W., hvoraf navnlig Michael blev bekendt.

25. RECKE. Ernst David Recke, f. 1. Jan. 1785, først Premierltu. i Marinen, derpaa ansat i Rytteriet, hvor han 1816 indtraadte i Husarregimentet, Afsked som Major 1828, død i Fredensborg 8. Aug. 1836. Gift med Christiane

Gandil, død 21. Febr. 1855, 65 Aar gl. Hun boede i 1834 paa Frederiksborg Slot som Pensionist med 2 Sønner og 2 Døtre.

26. BRENØE. Anna Helena Dorothea Brenøe, f. 4. Sept. 1803, død i Fredensborg 20. Juli 1856, havde fornylig haft sin Debut paa Det kgl. Teater som Dyveke og dør, ligesom senere, lagt Publikum for sine Fødder. Gift 1ste Gang med Violinisten Wexschall, 2den Gang med Skuespilleren N. P. Nielsen.

27. LESCHLY. Ernst Melchior Leschly, f. 1787 i Sørby, Norge, Officer, afskediget som Kaptajn 1816, Landinspektør i Frederiksborg Amt 1815, død 6. Nov. 1847 i Fredensborg. Gift 25. Dec. 1813 i Fredensborg med Louise Sophie v. d. Recke, f. 14. Jan. 1789, død 23. Okt. 1884 i Fredensborg, Datter af Landinspektør, Løjtnant Didrik Adolph v. d. R. og Charlotte Amalie Meredin.

28. von BERGEN. Sandsynligvis Sophie Beate Elisabeth v. Bergen, f. 27. Marts 1799, død 31. Jan. 1857, Datter af Arkivar i Øresunds Toldkammer Johan David v. Bergen og Beate Schnabel, gift 11. April 1828 med Ludvig Fasting (1789—1863), Major af Kongens Livkorps, Inspektør i Nordgrønland (Søn af Jens Martin Fasting, se Note Nr. 16.)

29. GRADMANN. Carl Frederik Gradman, som døde i Helsingør den 1. Oktbr. 1871, 71 Aar gl., som Købmand og kar. Oberstlttn. i Borgervæbningen. Hans umilitæriske Apparition er skildret i M. Galschiøt's »Helsingør« P. 342.

30. LIEBE. Georg Julius Liebe, f. 11. Marts 1788, død 1. Januar 1845, Skuespiller, betød mere for Teatret som Regissør end som Skuespiller, hvor han ikke naaede op i første Række.

31. HARTMANS BØRN. Ved Folketællingen 1845 i Hillerød fandtes:

Sine Hartmann, 28 Aar.

Julie Hartmann, 23 Aar.

I Ægteskabet var ogsaa Sønnen Andreas Ludvig Ferdinand, dbt. 31. Jan. 1799 i Frederiksborg Slotskirke.

32. WARHUUS. Frederik Vilhelm Warhuus var da Copist i det Indiske Contoir under Commerce Collegiet, død som Etatsraad 24. Nov. 1876.

33. BRAUNBEHRNS. Enten Andrea Frederikke Birgitte, dbt. 18. Okt. 1793 i Helsingør Marie K. eller Anna Susanna Margaretha, dbt. 16. Marts 1795 s. St., begge Døtre af Murermester Peter Braunbehrns og Hustru Anna Margaretha Petersen.

VANDBYGNINGSARBEJDER VED FREDERIKSBORG

AF J. V. WITH-JENSEN

DEN, der med Blikket aabent for Terrænets Ejendommeligheder jævnligt færdes i Eggen omkring Frederiksborg, vil ikke kunne undgåa, snart her, snart der, at bemærke og undre sig over de endnu bevarede Rester af Fortidens store Kanalanlæg. I Gribskov træffer han paa dem Vest for Store Gribsø og i Nærheden af Fruebjerg. Han møder dem ved Rankeskov, paa Strødams Grund, i og Sydøst for Selskov, i Indelukket, ved Teglgård Sø, i Funkevang, Hestehave, Store Dyrehave samt i Brødeskov. I denne er Kanalernes Levn saa tydelige, at de næsten raaber til Iagttageren. Mere tyst taler de til ham, naar han ser ud over den Slette, som engang var Kollerødsø. Ogsaa Søgrøften ved Lillerød minder om de gamle Kanaler.

Resterne af disse er bedst bevaret i Skovene, daarligst paa Agerlandet. Det var ikke svært at udslette Sporene af Kanalerne, idet den opgravede Jord har ligget opkastet som Volde langs med dem og ladet dem syne dobbelt imponerende.

Kanalanlægene paabegyndtes omkring Slutningen af 1572, altsaa kort efter Frederik II's Mageskifte i 1560 med Herluf Trolle. Hensigten med Anlægene var fra Søer og Kilder i Omegnen at forsyne Frederiksborg med Vand til Slotsmøllen, til Fiskedamme og maa-ske til Vask.

Her skal betragtes de Kanaler, som forbandt Store Gribsø og Alle-rødsø med Slotssøen. Dennes Overflade ligger 26 m over Havet, medens de to andre Søer ligger endnu ca. 25 m højere. Denne Om-

stændighed turde være tilstrækkelig til at modbevise den Antagelse, at Anlægget er en Del af en sejlbar Vandvej, som i sin Tid skulde have forbundet Roskilde Fjord med Øresund eller Kattegat, tværs gennem Nordsjælland. (Se nærmere herom i en Artikel: „Den gamle Kanal“ i Frederiksborg Amtstidende d. $21\frac{1}{2}$ 1927). Man har ogsaa forgæves søgt efter Spor af Kanalerne saavel ovenfor Store Gribsø som ovenfor Allerødsø.

Foruden disse Kanaler vil der i det følgende blive omtalt et Anlæg, som ledede Vand fra Egnen om Slettebjærg og fra en Del af Store Dyrehave til Slotssøen.

Gennem nogle Citater med vedføjede Kommentarer vil man nu søge at belyse Kanalernes Tilblivelse og ældste Historie.

Kongen skriver d. $28\frac{1}{10}$ 1572 til „De højlærde i Kiøpnehavn“:

„Da Kongen har befalet Lensmanden paa Frederichsborg Slot at lade grave en Grøft ved Frederichsborg Slot og Kronens og Kapitlets Bønder alene ikke kunne udføre Arbejdet, skulde de give Universitetets Tjenere i Sømme, Lille, Thune, Ringsted, Valdburg, Biefuerskof, Horns, Odz og Mierløse Herreder Ordre til hver at hjælpe til med Gravningen af Grøften i 3 Dage med Heste og Vogn efter nærmere Anvisning af Jørgen Munck“. (Kancelliets Brevbøger.)

Jørgen Munck (Munk) var Lensmand paa Frederiksborg. Der staar ikke i Brevet, hvilken Grøft det handler om, men Sandsynligheden taler for, at det er Anlægget ved Slettebjærg, der menes. Vi vil senere vende tilbage til dette Spørgsmaal.

Kongen skriver d. $15\frac{1}{11}$ 1574 til Jørgen Munck;

„Han har meldt, at de Søer og Damme, Kongen har ladet udstikke saaledes, at de løbe til den ved Frederichsborg Slot byggede ny Vandmølle, tømmes saa stærkt, at der kan befrygtes at ville blive Vandmangel, saa Møllen ikke stadig kan blive ved at gaa, og erklæret, at den til Hanebere Mølle løbende Aa godt kan indgraves i den lange Grøft ved Hammersholt, som ogsaa løber til Frederichsborg Mølle, hvorved denne vil faa Vand nok.

Jørgen Munck skal slutte Akkord med Kongens Graver Jacob

von Mansfeld om at antage Gravere og udføre Arbejdet.“ (Kancelliets Brevbøger).

I Jessens Udkast til en Beskrivelse af Frederiksborg Amt, 1753, (Haandskrift, Kongelige Bibliotek), læses:

„§ 17. Gennem Byen (Hillerød) løber en Aa, Slusen kaldet, hvorover er en Broe og hvilken har sit Udløb fra Allerød-Søe paa Hirschholm Amt og passerer igennem de Kongl. Fiske-Damme til den naaer Tegl-Gaard-Søen, hvorfra den ved en Grøft er ledet til Slots-søen, som deraf idelig kan forsynes med frisk Vand“.

Et andet Sted skriver Jessen i samme Haandskrift under Hirschholm Amt, idet han nævner forskellige Bække:

„(5) *Sluse-bækken* faar sit Udspring fra Allerød Søe, gaar herfra til Lillerød og vider til Fridrichsborg“.

I „Hillerød By“, 1925, læser man paa Side 24 følgende:

„Der blev i Begyndelsen af 1575 truffet Bestemmelse om at grave en Grøft, der skulde lede Vandet fra nogle Kilder og Vandspring ved Strø til Slotssøen. Fra Allerødsø løber der en Aa til Teglgaardssøen.“.

Hertil vil vi straks bemærke, at der i vore Dage ikke løber nogen Aa fra Allerødsø til Teglgaard Sø.

Ifølge „Hillerød By“, Side 9-10, er Teglgaard Sø og Karlssø dannet af Naturens Haand. Efter vor Mening er i hvert Fald Teglgaard Sø kunstigt opstemmet og eksisterer kun i Kraft af den gamle Københavnsvejs Dæmning langs Søens Vestside. I Sommeren 1938 viste Søens Vand sig ret villigt til at løbe ud, da man aabnede det Passage gennem Vejdæmningen. Bakkerne Vest for Karlssø og Tørkerissø*) er forbundet med Dæmninger, som ganske tydeligt er opkastet i den Hensigt at hindre Søernes Vand i at løbe ud mod Vest.

Vi benytter Lejligheden til at nævne, at mange flere af de nordsjællandske Smaasøer og Damme, end man ved første Øjekast skulde tro, viser sig at være fremkommet ved kunstig Opstemning, naar man underkaster dem et nøjere Eftersyn.

*) Kan Søens Navn hidrøre fra, at Stutteriets „Tyrkiske Stod“ maaske har holdt til her?

„Hillerød By“s Oplysning om Kilder og Vandspring ved Strø stammer antagelig fra følgende Brev af ¹⁰/₁ 1575 fra Kongen til Jørgen Munck:

„Da M. Michel, Kongens Vandkunstner, har erklæret, at nogle Kilder og Vandspring ved Strøe med Lethed skal kunne indledes i Søen ved Frederichsborg Slot, og har givet Hans, Vandmester samstedts, nærmere Anvisning om Arbejdets Udførelse, skal Jørgen Munck i Henhold hertil slutte Akkord med Kongens Graver Jacob von Mansfeld om saa hurtig som muligt at grave Grøften. Han skal underrette Kongen om, hvorvidt Hanebere Aa allerede flyder ind i Søen eller ej.“ (Kancelliets Brevbøger).

„Frederiksborg Amts Stednavne“, (1929), oplyser Side 102 (under „Strødam“), at det (af terrænmæssige Aarsager) er umuligt, at Vandet kan være kommet fra det Sted, der nu kaldes Strø (ved Skævinge). Kongens Brev af ¹⁰/₁ 1575 maa mene Strødam.

Under ¹³/₁₂ 1575 skriver Kongen til Jørgen Munck:

„Da Kongen har sendt sin Hofsinde Jochim Leyst*) til Frederichsborg for at lade Kongens Vandkunstner M. Hans undersøge, om han kan indlede Grib Sø i nogle af de ny, sidst lavede Foreldamme, skal Jørgen Munck, hvis Vandkunstneren mener at kunne gøre det, straks lade Arbejdet udføre af Bønder og Gravere.

Han skal meddele Kongen, om Herlef Aa løber endnu.“ (Kancelliets Brevbøger).

Med Herlef Aa maa Konge enten have ment Kollerødsøs gamle Afløb (til Hanebjærg Mølle) eller det nye, kunstige til Frederiksborg Vandmølle. Kongens Forespørgsel vidner maaske om Interesse for en af Møllerne, den man tog Vandet fra, eller den, der fik det.

Vandet fra Grib Sø og Strødam naaede ad en gennem Indelukket gravet Kanal frem til Slotssø. Kanalen udmundede lidt Vest for Audienshuset, og her laa Slottets Vaskehus, just der, hvor det friske Vand strømmede ud i Søen.

*) J. L. er rimeligvis identisk med en senere Lensmand paa Frederiksborg.

Idet vi bemærker, at Kanalen fra Vaskehuset efter vor Mening gaar lige mod Nord ind i Indelukket (Lille Dyrehave), citerer vi følgende efter Francis Beckett: „Frederiksborg II. Slottets Historie“, 1914. Side 173:

„Ud for Vaskehuset gaar en gravet Kanal i NV Retning ind i Dyrehaven. Denne Kanal stammede fra ældre Tid. I Chr. IV's Skrivekalender læser man nemlig, at Kongen d. $24/4$ 1607 havde fortinget med Martin Graver, ogsaa kaldet Morten von Kølln, om for 400 Dlr. at udføre en Grøft, som skulde gaa omkring den nye Have. Denne Kanal skulde begynde ved den gamle Grøft, som gaar igennem Dyrehaven, og ende ved Vejen, som gaar til Badstuehuset.“

Paa Slottet skelnede man som bekendt mellem „Det hvide Vand“, (Drikkevand, maaske ogsaa Vaskevand) og „Det røde Vand“, der anvendtes til andre Formaal, bl. a. til Springvand. Om sidstnævnte Vand kaldtes rødt, fordi det under sit Løb fra fjerntliggende Søer passerede Egne med Tegller, faar staa hen.

Vi nævner, at Slotssøs Vand bl. a. forurenedes af Slottets „Hemmeligheder“, og citerer efter V. Seeger: „Fra Skovbakke til Slotshave“, 1933, Side 9-10 (Citatet omhandler Forholdene omkring 1720, da Slotshaven anlagdes):

„Fra den naturlige Kilde paa Møntportalléens østlige Side fik og faar Slottet sit Drikkevand. Vandet førtes fra Kilden gennem en i Møntportalléen nedlagt Ledning af Blyrør. Lidt Nord for Møntporten førte Ledningen gennem Søen til Slottets Hovedbygning, fulgte dennes østlige Side og afsluttedes ved Kancellibygningen. Som Drikkevand var Vandet i Slotssøen naturligvis uanvendeligt, men det var ogsaa ubrugeligt til at vaske i og lignende, thi det var ofte urent, slimet og ildelugtende. Foruden Drikkevandet maatte man altsaa skaffe Vand til andet Brug fra et fjerntliggende Sted. Man tog det fra nogle store Damme, der laa ved Fredensborgvejen ca. 900 Alen Nord for Møntporten, og som tilsammen dengang kaldtes „Mynter Dam“, men nu kaldes Sortedam. Herfra førtes en Ledning af Trærender under Fredensborgvejen og Møntportalléen til Slotsherrens

Hus, den nuværende Amtmandsbolig, hvor ogsaa Oldfruestuen, Vaskehuset og lignende fandtes.

Der var altsaa Nord for Bakken paa Forhaand lagt Beslag paa meget Vand, og Kaskaderne (i Slotshaven) krævede mere. Det traf sig da saa heldigt, at der umiddelbart ovenfor Bakken fandtes to mindre Fiskedamme, eller rettere en tildels ved en Landtunge delt Dam, som paa Grund af sin Form kaldtes Hesteskodammen. Denne stod atter ved en aaben Grøft i Forbindelse med Sortedammen.

Krieger lod saa det store ovale Bassin, som endnu findes, grave som Reservoir for Kaskaderne og satte ved Trærender dette Bassin i Forbindelse, dels med Hesteskodammen, dels med Ledningen fra Sortedam.“

Hverken Sortedam (i Lille Dyrehave) eller Hesteskodammen kan have faaet tilført Vand fra Gribsø. Saa nær inde ved Slottet ligger Gribsø-Kanalens Niveau 10-15 m lavere end Dammenes.

Vi citerer atter Seeger, denne Gang „Fra Kulsvierlandet“, 1929, Side 101-102:

„Den 21. Maj 1721 var Slots Sø tømt. Af Hensyn til Slottets Fundamenter og Cementens Bevaring maatte den atter fyldes, inden Frosten indtraadte, hvorfor man undersøgte nogle store Grøfter, som i gammel Tid med stor Bekostning var gravede fra Kollerød Sø til Slots Sø og fra Allerød Sø til Kollerød Sø. Disse Grøfter blev oprensede og Vandet ad den Vej ledet til Slots Sø. Den 9. Januar 1722 hedder det, at Vandet i Slots Sø paa Grund af den langvarige vaade Vinter daglig tiltager, og den 21. Januar var det steget saaledes, at Slotsmøllen atter kunde begynde at male.“ (Breve 1721—1723).

Ved Slotshavens Anlæg medvirkede flere Hundrede svenske Krigsfanger, og disse har ogsaa haft noget at gøre med Kanalerne. Det staar sikkert i Forbindelse hermed, naar man endnu kan høre det ved Truntehus i Selskov bevarede Kanalstykke benævnt „Svenskehullet“, og naar Kanalen i Brødeskov kaldes „Svenskegrøften“ paa Skovreguleringens moderne Skovkort. I Sommeren 1938 fik

man følgende Forklaring, da man hos Folk ved Brødeskov spurgte ud om Kanalen:

„Det fortælles, at Svenskerne i sin Tid forgæves belejrede Hille-rød og greb til den Udvej at grave Grøften for at oversvømme Byen med Vand fra Kollerødsø. Vandet naaede imidlertid ikke længere end til Moserne Syd for Byen, og Forsøget mislykkedes.“

Nedenstaaende Citat af Seegers „Fra Frederiksborg og Kronborg Amter“, 1931, Side 28, bringer os intet egentligt nyt:

„Gennem Byen (Hillerød) flød nogle Vandløb, af hvilke et, som kom fra Allerød Sø, der var den egentlige Hovedkilde for Tilløbet til Slots Sø, var det største. Vandet løb i nogle i gammel Tid gra-vede Grøfter over Lillerød til Kollerød Sø og derfra videre til Teglgårds Sø og Hillerød. I Byen løb Aaen over Kongensgade, nu Slotsgade, omtrent hvor denne nu udmunder i Torvet, og videre til Søen. Det Stykke af Aaen, der flød gennem Byen, kaldtes Slusen, og en Træbro, der førte over den, kaldtes Slusebroen.“ (Breve 1750—1754).

I den til Lütken: „Den Langenske Forstordning“, 1899, hørende Kortsamling er gengivet et fra Frederik V's Tid hidrørende Kort, hvortil Originalen findes i Domænekontorets Arkiv. Dette Kort viser Kollerødsø samt Allerødsø-Kanalens nedre Løb videre til Kall Søe, hvilket Navn Kortet bruger som fælles Betegnelse for Tørkerissø, Karlssø og det lavtliggende Terræn omkring disse Søer. Det er interessant, at Kortet foruden at vise den endnu eksisterende Kanal gennem Brødeskov ogsaa viser det nu forsvundne Stykke fra Skoven til Tørkerissø. Dette findes iøvrigt ogsaa indtegnet paa et Landinspektør Kaj Sørensen, Hillerød, tilhørende gammelt Kort over Nysø Gaards Jorder.

Paa forskellige Kort af Mansa fra omkring 1850 er indtegnet Allerødsø-Kanalens øvre Løb mellem Allerødsø og Kollerødsø, endda med Betegnelsen „Canal“.

Efter al denne Dokumentation beder vi nu Læseren ledsage os paa en Tur langs Kanalerne, først fra Gribsø til Frederiksborg, dernæst fra Allerødsø ind til Slottet. Turen kan bekvemt foretages paa Geodætisk Institut's Turistkort: „Gribskov og Omegn“, 1:20.000, i Forbindelse med Maalebordsbladene Hillerød og Karlebo.

Fra Store Gribsøs nordvestlige Hjørne passerer Kanalen gennem Grøftemose. Denne, der vel har faaet Navn af den store Grøft, ligger omtrent i Søens Niveau, saa det har ikke været nødvendigt at træffe særlige Foranstaltninger for at føre Vandet frem her. Det synes umiddelbart upraktisk at lade Kanalen begynde ved det Punkt af Søen, som ligger fjernest fra Frederiksborg, men de Højdedrag, som næsten fuldstændig indeslutter Gribsø, har næppe gjort nogen anden Udvej mulig. Tilsyneladende har Søen slet intet Afløb haft, før Kanalen blev gravet. Denne Mangel paa Afløb vidner om Mangel paa naturligt Vandoverskud. Søens nuværende Afløb falder paa en Strækning af over 2 km sammen med Kanalens øvre Løb, men dette er udpræget kunstigt anlagt allerede fra Grøftemose, idet Kanalen straks efter at have passeret Mosen gennembryder flere mindre Højdedrag, og opgravet Jord i Mængde ligger langs dens Sider.

200 m Nordvest for Mosen (700 m NV for Gribsø) drejer Kanalen, som hidtil løb mod NV, brat mod SV og styrer snart efter lige mod Syd. Den passerer N og V om den forsvundne Beboelse Tokkerup, gaar V om Tokkerup Mose (som afvandes til Gribsø), skærer Landevejen 7,5 km fra Hillerød og fortsætter gennem Tokkerup Enghave. 100 m S for denne (100 m Nord for Bomvej) drejer Kanalen skarpt mod V, og et Par Hundrede m længere fremme naar den en lille Dam, som ligger lige N for Fruebjerg-Sørne. Denne Dam er kunstigt opstemmet af en langs dens Sydside opkastet Jordvold. Volden er nu gennembrudt, og Gribsøs Vand strømmer gennem den ned i nogle Grøfter, som leder det direkte til Pøleaa og videre til Arresø. I Kanalens Velmagtsdage slap Vandet ikke saa let. Da maatte det først endnu 5 km sydpaa langs Aaen, undertiden mindre end 1 km fjernet fra denne, som løb mod Nord, før det efter at have tjent Kongen fik Lov at løbe i Stranden (ad Havelse Aa).

Fra Dammens sydøstlige Hjørne fortsætter Kanalen sydpaa gennem en Grantykning (Kortets Signatur er her Dobbeltlige), passerer Bomvej og forsvinder lidt S for denne. Terrænet giver ingen Oplysning om, hvorledes Vandet er blevet ført de næste 100 m. Det har paa en eller anden Maade passeret en Mosestrækning, som afvandes til Fruebjerg-Søerne, fra hvilke Kanalens Vand maatte holdes borte. Kom det derned, var det tabt for Slotsmøllen. Vi gætter paa, at Vandet har passeret Mosen ad en Slags Akvædukt, hvis Spor nu er udslettede. Muligvis har der i Mosen været opkastet Dæmninger, som i Tidens Løb er sunket ned under Jordens Overflade. Maaske kan Kanalen ogsaa have gjort en lille Omvej mod Øst hen til Fruebjergs nordlige Del og have fulgt Bakkeskraaning i passende Højde.

Vi genfinder Kanalen lidt sydligere, lige nedenfor „Bjærget“s vestlige Skraaning. Her har det været tilstrækkeligt at anlægge et enkelt Dige, som hindrede Vandet i at falde ned. Paa Østsiden skulde Bjærghskraaning nok holde Vandet paa Plads, og det var jo heller ikke paa den Side, at Pøleaaen laa og lurede. V og S for Bjærget har Kortet Digesignatur, men i Terrænet er Kanalen umiskendelig. Vi tillader os et enkelt Citat fra A. Olsen: „Nordsjællandske Helligkilder“, 1929, Side 29:

„Nogle mærkelige Volde i Kildens Nærhed er formentlig beregnet til at hvile sig paa for de syge Mennesker, som kom for at søge Lægedom (ved Frue Kilde)“.

Uden at ville anfægte den Teori, at de syge har hvilet sig paa Voldene, fastholder vi, at disse er en Del af Kanalen.

Denne løber videre (stadig Digesignatur) ud til Gøgehusvej, hvor den forsvinder, just der, hvor Vejen til Fruebjerg drejer af. Herfra og ca. 400 m mod S ser vi intet til Kanalen, der rimeligvis er ødelagt ved Vejanlæg og først dukker op igen omtrent ved Gadevang Forsamlingshus. Herfra gaar den mod SV og følger paa en Strækning af 300 m Rankeskovs Sydøstside. Kanalen er her usædvanlig velbevaret, men den ender brat og er helt udslettet paa en Strækning af godt 200 m, hvor den passerer nuværende Agerland. Paa

Skovarealet Vest for Strødams Hovedbygning møder vi den atter, og her fremtræder den endda som 2 selvstændige Kanaler i faa Meters indbyrdes Afstand (Kortet har 2 Dobbeldiger). Den tidligere nævnte Artikel fra Frederiksborg Amtstidende vil i Dobbeltkanalens Eksistens se et Bevis for, at Kanalen har været benyttet til Baadfart, og at der her er Tale om „Vigespor“. Vi er mere tilbøjelige til at formode, at Løbet er flyttet fra den ene Grøft til den anden, maaske fordi den først anlagte har vist sig ikke at kunne holde Vand eller at være anlagt i et forkert Niveau. Disse vore Hypoteser er dog maaske heller ikke uangribelige.

Hvordan det forholder sig med Tilløb til Kanalen fra „nogle Kilder og Vandspring ved Strøe“, faar staa hen. En meget stor Del af det vandrige Terræn ved Strødam ligger lavere end Kanalen. Denne er igen ikke helt tydelig paa en Strækning af ca. 300 m. De næste 250 m følges den let med Retning mod Sydøst ud til Vejen Ullerød-Strødam. Stedet lige før denne Vej kaldtes endnu i Mands Minde „Svenskegrøften“. Her hører Kanalen atter op, fordi Tuekøb Skov, som laa her og skærmede den de næste 300 m, er ryddet og i vore Dage er Agerland. Det manglende Stykke Kanal gennem Tuekøb findes endnu paa Maalebordsblad fra 1857 (rettet 1877). Saasnart vi kommer i Skov igen, nemlig ved Selskøvs nordvestlige Hjørne, finder vi atter Kanalen og kan følge den hele Vejen gennem Skoven, undtagen over Flægmosen, hvor vi maa tage vor Tilflugt til Akvæduktteorien. Det Sted, hvor Kanalen i Skovens sydøstlige Hjørne, lige Syd for Truntehus, kommer ud i det fri, er det, vi har hørt benævnt „Svenskehullet“. Her støder Gribsø-Kanalen sammen med en mindre, men dog ret anselig Kanal, som kommer lige Nord fra, omtrent fra Gøgehus, maaske ogsaa længere borte fra. Denne Kanal, som paa Kortet er betegnet med Digesignatur, har rimeligvis afvandet Goydam og Frydenborgsdam. Disse nævnes af Rockstroh i „Fra Frederiksborg Amt“, 1913, Side 16. (Kan Gøgehus og Goydam have Navn efter Slægten Gøye, som ejede Hillerødsholm omkring Aar 1500?). Fra Selskov, hvori der iøvrigt et Sted er Antydning af „Vigespor“, kan Kanalen let følges

over Markerne indtil dens Udløb i Ødams nordlige Ende. Fra et Punkt paa Dammens sydvestlige Side er der Forbindelse (lige mod Syd) gennem Indelukket ind til Slotssø (jævnfør det foran anførte Citat fra Chr. IV's Skrivekalender).

Vedrørende Allerødsø-Kanalen skal først bemærkes, at dens Vand, i Betragtning af, at den udmunder ved Slotssøs Sydspids, nær Torvet i Hillerød, sikkert ikke har været benyttet til Vask paa Slottet. Der findes ingen „Vigespor“ paa denne Kanal.

Allerødsø ligger paa begge Sider af Nordbanen, en god Kilometer S for Lillerød Station. Den har i ældre Tid været langt større og betydeligere end nu, da den næsten er helt tilgroet med Træer. I vore Dage er det ikke let i Terrænet at se Begyndelsen af Allerødsø-Kanalens Løb.

Ifølge Mansas tidligere nævnte Kort har det mellem Allerødsøs nordlige Ende og Lillerød Station gaaet langs Jernbanens Vestside, ganske nær Banelinien. Kanalen gennem Stationsbyen kaldes nu Søgrøften. Den leder Lillerøds Spildevand NV ud af Byen, gaar i en Bue Nord om Kirken og fører hen til Septictanken ved Hvidesten. Herfra kan Kanalen følges henimod den vandrige Børstingerød Mose, som ogsaa har leveret Vand til den. Mosen afvandes nu af Kollerød Aa, som gennem Havelse Aa staar i Forbindelse med Roskilde Fjord.

Syd for Brødeskov spærrede man med en Dæmning, hvoraf der ikke mere findes Spor, Vandet Vejen vestpaa, og derved opstod Kollerødsø. Denne er nu Agerland, men det meget jævne og flade Terræn vidner stadig om den gamle Søbund, og Marken bærer endnu Sønnavnet. I Brødeskov findes de bedst bevarede af alle Kanal-Levnene. De strækker sig som en ca. 800 m lang, dyb Kløft med høje Volde langs Siderne fra Kollerødsø mod N. Ved Midten af Skovens vestlige Grænselinie drejer Kanalen i en ret Vinkel østpaa. Dersom den havde fortsat blot 400 m længere mod N, var Vandet løbet ned i Lavningen omkring den nuværende Slaaebæk og videre til Roskilde Fjord. Men dette Vand maatte som Gribssø

Vand om ad Frederiksborg og fik først efter at have tjent Kongen Lov til gennem Havelse Aa at løbe i Stranden. I vore Dage løber Vandet faktisk fra Vinkelpunktet ned i Slaaenbækken, og Kort i Ingeniørtroppernes historiske Tegnearkiv (XV. 1. 6.) samt Kort fra Danske Atlas viser, at Vandet fra Allerødsø paa visse Tidspunkter omkring 1690 og 1790 benyttede samme nemme Genvej i Stedet for at blive i Kanalen. (Ved Vinkelpunktet vokser de paa Frederiksborgeggen meget sjældne gule Anemoner). Kanalens Løb øst-paa gennem Brødeskov ender nu brat ved det østre Skovbryn 200 m N for Vejen Herlev-Hammersholt. Gamle Kort viser os imidlertid, at Kanalen har fortsat ud over Markerne, har krydset Slaaenbæks øvre Løb og derfra fulgt et Dige (yngre end Kanalen) hen til den nuværende Jernbanelinie, ca. 200 m S for Tørkerissø. Mellem denne og Jernbanen ligger Kanalen endnu velbevaret, omgivet af Buske.

Fra Karlssøs nordlige Spids, som tidligere laa længere mod Nord end nu, nemlig lidt SSV for Nyvangs Hus, har Allerødsø-Kanalen rimeligvis fulgt et Løb, hvoraf der endnu findes Spor langs Hammersholtvejens Sydvestside, og som skar Vejen umiddelbart før Kanalens Udløb i den sydlige Ende af Teglgaard Sø. Ad dennes Afløb, „Slusen“, hvoraf i vore Dage den første Del er aaben, den sidste overdækket, endte Vandet fra Allerødsø sin Rejse til Slotssø. „Slusen“ løber i vore Dage paa et Stykke parallelt med den gamle Tranemoses (Moseterrænet sydfør Hillerød) Afløb til Pøleaa i en Afstand af kun ca. 300 m. Da Kanalen blev anlagt, fandtes dette Afløb dog ikke. Medens der i vore Dage er Vandskel i Mosen, løb alt Vandet derfra (og fra Slotssø) dengang forbi Ladegaards-Vandmøllen til Havelse Aa.

Mellem Nyvangs Hus og Teglgaard Sø ses endnu Rester af en anden Kanalforbindelse, nemlig langs Hammersholtvejens Nordøstside, lige indenfor Præstevangens Skovbryn. Denne Forbindelse ser ikke ud til at have været Afløb fra Karlssø-Bassinet, men at udgøre det inderste Stykke af en til Nyvangs Hus fra Sydøst kommende Kanal. Af denne findes velbevarede Rester langs Hammers-

holtvejens sydvestlige Side mellem Nyvangs Hus og Store Funke-dam, ved hvis nordlige Ende Kanalen, der paa Kortet er vist som Dige, har skaaret Vejen. Den synes derefter at passere mellem Dammen og Vejen, som den atter skærer ved Dammens sydlige Ende, hvor der SV for Vejen, lige i Skovbrynet (umiddelbart ved „Skovhuset“) findes et ganske kort, men meget tydeligt Spor, som vidner om, at Kanalen er kommet længere borte fra og ikke blot har haft til Formaal at lede Funkedammens Vand nordpaa. Muligvis har Dammen slet ikke haft Forbindelse med Kanalen. Beboerne omkring Funkehus betragter disse Kanal-Levn som Rester af en ældre Hammersholtvej (Københavnsvej). Denne Kanal har afvandet de omkring Slettebjærg højtliggende Søer, hvis Tal i Følge ældre Kort er betydeligt større end i vore Dage. En af de forsvundne Søer var Nysø (en ny, antagelig kunstig Sø), som vel gav Navn til Nysø Gaard. Kanalen har endvidere haft Forbindelse med Sortedam (i Store Dyrehave) og har rimeligvis modtaget Vand fra betydelige Dele af denne Skovs Omraade.

Det bemærkes, at Allerødsø-Kanalen ikke kan have været ført fra Brødeskov over til noget udenfor Nyvangs Hus beliggende Punkt paa den her omhandlede Kanal, idet denne ligger for højt. Kortet fra Fr. V's Tid viste jo ogsaa tydeligt Forbindelse mellem Brødeskov og Tørkerissø.

Det er nu et Spørgsmaal, hvorfor man har umaget sig med at lede Vandet fra Slettebjærgsøerne m. v. ind til Teglgaard Sø eller dog ind til Nyvangs Hus ad en med Allerødsø-Kanalen parallel særlig Kanal i Stedet for blot at slippe det ned i Karlssø-Bassinet, hvorfra det ogsaa kunde komme til Frederiksborg, nemlig via dette Bassins Afløb. Vi kan vist straks afvise den Mulighed, at man — f. Eks. ved et Teglværk ved Teglgaard Sø — har villet udnytte den Vandkraft, som opstaar ved Højdeforskellen mellem de to Kanaler, og som vilde spildes, dersom Vandet fra de højtliggende Søer uden videre løb ned i den laveste Kanal.

Tilbage staar, saa vidt vi kan se, kun den Forklaring, at den øverste Kanal maa stamme fra en Tid, da Karlssø-Bassinet ikke havde

Afløb til Teglgaard Sø-Slotssø, men gennem Tranemose direkte til Havelse Aa, saaledes at Vandet fra Slettebjærg m. v. vilde gaa Slotsmøllen forbi, dersom det slap ned i Karlssø-Bassinet. Dette afvandes naturligt til Tranemose — ligesom Teglgaard Sø. Søernes Afløb mod Vest er først blevet stoppet ved Allerødsø-Kanalens Anlæg.

Det er sikkert rimeligt at antage, at Kanalen Store Dyrehave-Funkedam-Teglgaard Sø-Slotssø er den ældste af alle de betragtede Kanaler, og at det er den, som med det mægtige Opbud af Folk blev anlagt i Henhold til Brevet af ²⁸/₁₀ 1572. Det skulde altsaa være denne Kanal, Brevet af ¹⁵/₁₁ 1574 omtaler som „Den lange Grøft ved Hammersholt“, og hvori Aaen til Hanebjærg Mølle skal indledes, fordi de indtil da udnyttede Søer og Damme ikke gav Vand nok.

Den lange Grøft er øjensynlig anlagt uden Tanke paa Vandet fra Hanebjærg (Kollerød) Aa, og Kollerødsø staar i saa nær Tilknytning til Aaen, at Grøften heller ikke kan være anlagt med Henblik paa denne Søes Vand, naar Planen om at indlede Aaen i Grøften er ny i 1574.

Bortset fra Kollerød-Vandet kan der ikke i Egnen om Brødeskov have været saa store Vandmængder til Stede, at der kan være anlagt nogen betydelig Kanal for deres Skyld, saa den lange Grøft kan ikke have været nogen Del af Allerødsø-Kanalen, men maa være Slettebjærg-Kanalen, hvori man i 1574 ved Nyvangs Hus eller ved Teglgaard Sø indledede Kollerød Aa gennem Brødeskov-Kanalen, fordi Slettebjærg-Kanalens Vandføring viste sig utilstrækkelig.

Terrænforholdene medførte — muligvis mod Forventning — at den nye Kanal maatte føres selvstændigt i hvert Fald ind til Nyvangs Hus. Da den var færdig, har man maaske opgivet at benytte det inderste Stykke af Slettebjærg-Kanalen, saa alt Vandet er blevet ledet ind til Teglgaard Sø gennem Karlssø-Bassinet.

Man har vel været bange for, eller faaet Erfaring for, at det ikke var tilstrækkeligt med det sydfra kommende Vand, siden Kongen allerede i Januar 1575 begynder at skrive om Vand fra Strøe og i December samme Aar om Vand fra Gribsø. Det er overhovedet

tvivlsomt, om Resultaterne af de store Kanalarbejder helt har svaret til Anstrængelserne. I gamle Dage var Egnen betydelig vandrigere end nu, men gennem Kanalernes Bund og Sider, som kun har bestaaet af Jord, er store Vandmængder sivet bort, saa meget mere som Kanalernes Fald var ret ringe.

Man er sandsynligvis ret hurtigt ophørt at benytte Kanalerne i deres fulde Udstrækning. Udnyttelsen af Allerødsø-Kanalen blev, som vi læste hos Seeger, genoptaget i 1721—22, efter at den havde været ude af Funktion. Da Slotssø var tømt i 1721, og Slotsmøllen ikke gik, havde Folk vanskeligt ved at faa malet deres Korn. I 1739 døde Fiskene i Slotssø af Mangel paa frisk Vand, fordi Aaen fra Teglgaard Sø var tilgroet.

I Følge Jessen var Allerødsø-Kanalen i Brug paa hele Strækningen ind til Slotssø endnu i 1753, og Kortet fra Fr. V's Tid viser denne Kanal indtil Tørkerissø. Jessen nævner ikke Gribsø-Kanalen.

I 1766 hører man atter, at Slotssø manglede Tilløb, og i 1773 fik Hillerød sin første Vindmølle, hvis Oprettelse kan betragtes som et Vidnesbyrd om, at det kneb med Vandkraft til Vandmøllen.

G. Sarauw omtaler i 1831 Kollerødsø som tørlagt.

Man tør maaske formode, at Udskiftningen ikke har været gunstig for de paa den Tid paa lange Strækninger ganske ubenyttede Kanalanlæg.

Det er vort Haab, at Læseren vil dele vor Beundring for de gamle Vandbyggere og det Værk, de udførte med deres beskedne tekniske Hjælpemidler — men billige Arbejdskraft. Maaske vil Læseren ogsaa slutte sig til vort Ønske om, at Statsskovvæsenet og de andre Grundejere, paa hvis Terræn der endnu findes Kanal-Levn, vil vide at værne om disse aarhundredgamle Værker.

Vi bør ikke slutte denne Artikel uden at mindes den for nogle Aar siden afdøde Skovfoged Vilhelm Olsen, sidst af Høsterkøb. Det var ham, der inspirerede den tidligere omtalte Artikel i Frederiksborg Amtstidende. Skovfoged Olsen nærede en varm Interesse for Kanalerne og ofrede megen Tid paa at udrede deres Historie, saavel

ved Undersøgelser i Marken som ved Arkivstudier. Han arbejdede med den efter vor Mening forkerte Hypotese, at Kanalerne stammede fra en langt forud for Frederik II's Tid liggende Periode, og at de oprindelig var en Del af en sejlbar Vandvej. Uanset, hvem der har Ret heri, har Skovfoged Olsen bidraget sit til, at de gamle Kanaler ikke blev glemt.

KRONBORG FÆSTNINGS AFLEVERING FRA SVENSKERNE 1660

VED K. C. ROCKSTROH

KRONBORGS Erobring af Svenskerne var det første betydningsfulde Resultat af Overfaldet paa Danmark 1658, og Fæstningens Tilbagelevering til danske Hænder Juli 1660 var Slutakten paa den treaarige Krig og Krigstilstand.

Fredstraktaten var underskrevet den 26. Maj i København, og faa Dage efter hævede Svenskerne Indeslutningen af Hovedstaden, men spredt over Sjælland og Smaaøerne stod der svenske Besætninger, og et rigt Bytte af alle Slags skulde slæbes over paa den anden Side af Sundet, inden de sidste svenske Tropper endelig forlod Landet. Den 6. Juli blev Oberst *Eiler Holck*,¹⁾ Kommandør for Dronningens Livregiment Dragoner (nu 17. Bataillon), udnævnt til Guvernør paa Kronborg og Amtmand og blev med Regimentet indskibet i Kjøbenhavn for ad Søvejen — for ikke at støde sammen med svenske Afdelinger — at sejle til Helsingør og overtage Fæstningen.

Torsdagen den 12. kom han med Regimentet til Helsingør og begav sig strax samme Dag, sammen med Rigsraad *Oluf Brockenhuus*,²⁾ der var særlig udnævnt Evakueringskommissarius op paa Fæstningen til Feltmarskal *Gustav Otto Stenbock*³⁾. De to danske

1) Til Holckenhavn f. 1627, d. 1696. Om ham og hans Virksomhed paa Kronborg se Dansk biogr. Leksikon, Bd. X, 1936.

2) Oluf Ole Olle Brockenhuus var Land- og Krigskommissarius i Sjælland og Landsdommer. Han havde deltaget i Kjøbenhavns Forsvar. F. 1611, d. 1672.

3) Senere svensk Rigsadmiral. Han havde bl. a. ledet Indtagelsen af Smaaøerne, navnlig Belejringen af Nakskov; undgik Tilfangetagelse i Slaget ved Nyborg November 1659. Fra 1658 var han Generalguvernør over de fra Danmark erobrede Sundprovinser. F. 1614, d. 1685.

Herrer, der var udstyret baade med kgl. Fuldmagt til Overtagelse af Fæstningen og Bemyndigelse fra den ledende svenske Diplomat i Kjøbenhavn *Sten Bielke*,¹⁾ traf dog ikke Stenbock, der var optaget af at lede Overføringen af svenske Officerers Lig til Hjemlandet. Tidlig næste Morgen gik de atter op, blev modtaget af Stenbock og forelagde deres Kreditiver, men mødte kun Undskyldninger og „haabefulde Ord“, skønt de mest muligt pressede paa for at faa en hurtig Afgørelse.

Holck lod saa Regimentet sætte i Land og anbragte det samlet i et „Vestes Haus“,²⁾ hvorefter han atter samme Dag pressede paa Stenbock og opnaaede skriftlig Godkendelse af Kreditiverne. Samtidig var dansk Oberstvagtmester (Major i Rytteriet) „*Henry Detlef Conte d' Holck*“³⁾ kommet til Helsingør i et særligt Hverv og beretter til Feltherre Schack, at „die Herren Schweden“ trækker det ud med Rømningen; de har Fartøjer og Baade nok dels af deres egne, dels afgivet af den her værende hollandske Flaadeafdeling⁴⁾ til Overføring af deres Mandskab, men de mangler god Villie og er fortrydelig over, at „de ikke kan slæbe dette Land (Sjælland) med sig over ogsaa“. Han har formaaet den hollandske Kommandør her, *van Brakel*, til at gribe ind overfor Svenskerne og gør selv sit bedste i saa Henseende.

Endelig, den 18., overtog Eiler Holck „Gudskelov lykkeligt“ Fæstningen „med saadan Solennitet, som min allernaadigste Konge

1) Sten Nilsson Bielke svensk Rigsskatmester. Ved det svenske Overfald paa Danmark August 1658 var han Gesandt i Kjøbenhavn og holdtes fangen her til Fredsslutningen, skønt Karl Gustafs Planer mod Danmark næppe var ham bekendt. F. 1624, d. 1684. „udmattad mindre af ålder, än af arbete och bekymmer“.

2) Der har næppe været nogen anden tilstrækkelig stor og til event. Forsvar egnet Lokalitet end Kronborg Ladegaard. De her benyttede Aktstykker er den paa Tysk affattede Beretning til Feltherren Hans Schack, der ikke forstod Dansk.

3) Grev Henrik Ditlev Holck, Søn af kejserlig Feltmarskal, dansk Oberst Grev Henrik Holck. Under det yderst haardnakkede Forsvar af Langeland 1659 faldt han haardt saaret i Fjendens Hænder og sad fangen til Fredsslutningen. Som Følge af sine Saar var han, som han skriver, „estropié“ (Invalid, Krøbling). F. 1630, d. 1681.

4) Den hollandske Havflaade laa ved Kjøbenhavn under Admiral de Ruyters Befaling.

og Herres Dignitet og min Underdanighed mod Samme paalægger mig“, og har udført dette saalunde: Ganske tidlig om Morgenen rykkede han med Regimentet nær ind paa Fæstningen og opstillede Regimentet „auf einen grünen und dazu beqemen Ort“¹⁾. Lod derpaa affærdige 80 Mand med behørige Over- og Underofficerer til at besætte Posterne, samt de Personer, der skulde overtage Fæstningens Inventar fra de Svenske. Herpaa affyrede „Die Herren Schweden“ deres sidste „Valet Schüsse“,²⁾ afmarcherede fra Fæstningen og tog Opstilling under de yderste Værker, medens Holck „i fuld Marsch“ med Regimentet rykkede forbi dem til Slottet, hvor den svenske Kommandant ventede paa ham ved den yderste Port for personlig at afgive Nøglen til ham.

Men „den store Glæde, som jeg føler i Betragtning af, at dette kgl. Slot er blevet frigjort og atter givet tilbage til sin rette Herre, blev formørket af en Bedrøvelsens Taage, da jeg nu tog Slottet i Øjesyn — i den Grad er det nemlig ødelagt. Dog foretrækker jeg at sørge i Stilhed, med sand Hjertesmerte, fremfor at skrive udførligt derom“³⁾.

Efter at have opstillet Regimentet omkring de inderste Værker lod han afgive dansk Løsen med alle, „obwohl nur wenigen zur Stelle befindlichen brauchbaren Geschützen“ og af Musketter. De Herrer Hollændere paa deres Flaade svarede herpaa med alt deres Skyts, hvorfor Holck til Gengæld „gebührlich“ svarede og takkede med tre Kanonskud. — Det har sikkert, føjer Holck til, ikke lidet „rørt Hjertet“ paa De Herrer Svenske, at de ikke af De Herrer Hollændere blev begejnet med samme Ære og Høflighed.

Ligesom Kjøbenhavn var Kronborg nu blevet Grænsefæstning, og i de følgende Aar arbejdede Holck med største Iver paa at afhjælpe de ved Belejringen 1658 forvoldte Ødelæggelser og yderligere forstærke Fæstningen.

¹⁾ Formentlig Grønnehave. ²⁾ Farvelhilsen. ³⁾ I Beretninger til Kongen.

DA KVÆGSYGEN KOM TIL SLANGERUP

AF GUNNAR OLSEN

I det 18. Aarhundredes sidste Halvdel hjemstøjet det danske Landbrug Gang paa Gang af den ødelæggende Kvægpest, som bortrev Kvæget i Hundredtusindevis og skabte Nød og Fattigdom, hvor den kom frem. Meget blev gjort i Datiden for at hæmme dens Udbredelse og mildne dens Virkninger, men trods alle Anstrelser stod man ganske magtesløs overfor den. Beretningerne om den fra Datiden er derfor med god Grund skaaren over en Læst, de er holdt i en yderst bedrøvelig Tone, fyldte med Kummer og Klager, idelig berettende om Tab og Ødelæggelse. Det virker derfor oplivende for en Gangs Skyld at finde et Indlæg fra en Mand, som trods store personlige Tab, og fuldstændig Forstaaelse af Pestens ødelæggende Virkninger, ikke har mistet sit gode Humør, og som forstaaer at udtrykke det saa godt, som han gør. Denne Mand var den daværende Byfoged i Slangerup, I. S. Nøragger, der i November 1767 indsendte en Beretning til Kommerce Kollegiet, hvoraf der i det følgende bringes nogle Uddrag.

Nøragger indleder meget højtideligt saaledes: „Omskønt det er en afgjort Sag, at det guddommelige Væsen i Skabningen har tildelt Mennesket paa Jorden den fornødne Formue til at kunne lære og fatte de Fornødenheder, som behøves til den timelige og evige Lyksalighed at erlange, saa har dog Erfarenhed undervist om, at dersom en af tusinde i alle Stykker har en sund Tænkemaade bliver den billig som en rar Fugl at anse. Jeg vil til Bevis herfor ikke ind-

lade mig paa Mångfoldigheder, men alene anføre en Post til højgunstigstes Eftertanke. Kvægsygen er en ubehagelig, skadelig og ruinerende Tilfælde i Land og Rige, bliver rimelig kaldet en Ulykke, at Kommerce Kollegiet til dens Forhindring og Svækkelse har gjort alle optænkelige Anstalter er intet at modsige“.

Men der kan dog gøres mere endnu, mener han. Han vil i saa Henseende give nogle Raad og gøre det ved at fortælle om Kvægsygens Angreb paa Slangerup for 4—5- Aar siden.

Der indtraf et Tilfælde af Kvægsyge i Hjørlande. Byfogden traf de fornødne Afspærringsforanstaltninger, Borgerne var stærkt utilfredse med dem, de vilde først have samlet sig noget Foder sammen, og de kørte rundt allevegne for at hente Halm. En Borger i Slangerup købte Halm hos en Mand i Hjørlande, hvis Køer var syge. Tre Dage efter holdt hans eneste Ko op med at æde, og syv Dage efter var den død „og havde ædt den haarde Død i sig af dette Halm“. De fattige Folk begravede den forsvarlig i Salttønden. Sygdommen bredte sig dog ikke videre foreløbig, der kom en Stilstand paa hele 5 Uger.

Saa kom Sygdommen til Mads Pedersen. Hans Nabo var Brændevinsmand, udenfor hans Dør holdt ofte en af de Hjørlande Bønder med Foder, og naar Mads Pedersens Køer gik til Vands, tog de sig ofte noget af Vognen „de var altid begærlige efter at smage den fremmede Mad“. Det gik jo ikke i Længden, en af Køerne blev syge, Mads Pedersen gjorde, hvad han kunde for den, men forgæves. „Endelig da bemeldte Ko var død, som var ud paa Natten, tog han Huden af den og tillukkede sin Stalddør i den Tanke om Morgenen at nedgrave den i sin Have. Tildrog sig, at en Mand i Byen ved Navn Niels Gad, der tilforn underhaanden har ageret som Procurator, men som for sine bekendte Meriter afsat, havde en stor Slagterhund, den samme brød om Natten igennem Væggen og borttog $\frac{1}{4}$ af den døde Ko og bar samme hjem i sit Logement, som han efter Behag havde udvalgt sig i sin Herres Foderlo, hvor han midt i Fouragen, som brugtes til Køerne, havde indrettet sit Spisekammer, og som N. B. kom allerbedst overens med hans

Principals Økonomi, og efterdi han stod som Volonteur i Tjeneste hos sin Herre og paa egen Sold maatte gøre Opvartning, blev det desmere undskyldt at han vaagede, naar andre sov. Samme Nat, da dette passerede, tabte Hunden et Stykke af Kødet, efter Anseelse og bedste Skøn paa 8 Pund i Peder Mikaelsens Have, og jeg blev hentet hen for at bese samme, men forinden det af Peder Mikaelsen kunde blive nedgravet, kom den store Hund igen, snap Kødet og bragte det til sine øvrige Forraad. — Kort derpaa blev begge Niels Gads Køer syge og døde. Men i Stedet for at efterleve den bekendtgjorte Ordre at lade dem nedgrave, lagde han dem for sine Hunde, og da det nogle Dage efter blev for mig berettet, blev han Bud skikket, de absolut skulde nedgraves.

Paa samme Tid kom jeg pr. Tilfælde ind til Boye Møllers, der bor lige overfor og Sønden for Niels Gad, og havde 22 Fæhøvder paa Stald, sagde jeg til Boy: „Niels Gad har ikke villet nedgrave sine døde Køer, men lagt dem for Hundene, og da nu Nordenvind blæser, er intet vissere at vente, end at den giftige Pestilentze blæser lige ind i jer Stald og angriber eders Kvæg“, hvortil Boye svarede: „Det kan nok være mulig, gid Djævelen gale i hans Liv den Kjeltring, han lystred aldrie nogen Øvrigheds Ordre, ejheller han gør saalænge han lever“.

Faa Dage efter blev Boyes Kvæg angreben af Sygdommen, hvorpaa han straks slap dem alle paa Græs, for det var mod Udgangen af April.

„Imidlertid knurrede Borgerskabet imod mig og sagde, at Flagene blev opsat af ond Hensigt, for at forebygge, at de intet skulde faa solgt, og lige saa fast jeg lod sætte Syge Flage om Dagen lige saa fast blev de afbrudt om Natten, endelig blev det sidste Flag en Nat med Stangen afbrudt og opstillet for min Forstuedør af Form som en Vippe Gallie, og som det om Morgenens derpaa var Markedsdag, forsamlede sig nu en stor Del Mennesker for Døren, for at bese dette Spektakel, og da Pigen oplod Døren faldt Narreriet ind i Forstuen, hvorved Skælmerne troede de havde forskaffet sig en extraordinær Hævn imod Byfogden for hans blinde Nidskhed.

Endelig da Boye, som før er meldt lod drive sit Kvæg paa Græs, skyndte sig en 8—10 Borgere og fik deres Kvæg ifølge med, men da disse fik Erindring om en stor Fejltagelse, svarede en efter anden „den Gud vil bevare, han er uden Fare“. Men forinden 14 Dage var forløbet, var det halve Kvæg anstukket og i Færd med at dø.

Slangerups Kvæg gik paa Overdrevet i Fællesskab med en halv Snes af de omliggende Landsbyers Kvæg. Nøragger var klar over Faren derved og begyndte Forhandlinger med Bondefogederne i de paagældende Byer, for at faa Fællesskabet ophævet. Man besluttede at holde et Møde derom. Baade Bønder og Borgere skulde komme for at angribe Gerningen, men Skæbnen, som var klogere end jeg, vidste det netop at indrette saa, at jeg med andet Embeds-tilfælde paa fastsatte Dag blev forhindret at møde efter Aftale, men blev alle paa Aasteden enige om at lade Gud raade, og havde derfor alle et Symbolum: den Gud vil bevare, han er uden Fare. Jeg kan ikke nægte, at denne Efterretning om en saadan hastig Forening imellem et Folk, som jeg med god Grund kunde tro om aldrig før havde været enige i noget Stykke, jo temmelig skurret i mine Øren, og fandt jeg dermed Føje nok til at tænke, at den selvsamme Aand som havde Opvartning ved Kong Achabs Hof som nøjere er at se af i Kongernes Bog 22 Kapitel, 22 Vers (og han sagde: Jeg vil gaa ud og være en løgnagtig Aand i alle Profeters Mund, og han sagde: Du skal overtale og ogsaa formaa det, gik ud og gør saa. Og se nu. Herren har givet en løgnagtig Aand i alle disse Profeters Mund, men Herren har talt ondt over dig) ogsaa har været der, thi efterdi Gud denne Gang med saa manges Bifald fik Lov at raade, som ellers ingen med Vished før kan siges hos disse at være sket, saa var det let at begribe, at den oprettede Vedtægt, hvorudi de denne Gang som noget Nyt og usædvanligt blev forenet om, at Gud denne Gang maatte raade, sigtede til Ladhed og Dovenskab, men havde man derimod forstaaet at give Svar efter Sagens Natur, turde Svaret have udfaldet saaledes: Der er en Løve paa Vejen, en Løve derude, thi at afskaffe Fællesskabet koster Arbejde, at lade Gud raade koster kun et Mundsvej. Imidlertid greb Sygdommen

om sig og angreb de næstliggende, som et Hus i Brand angriber sin Nabo indtil den havde besmittet og angrebet 9 Bønderbyer, er efterskrevne: Lystrup, Lindholm, Jordhøje, Kvinderup, Manderup, Strø, Strøgerslev, Hørup og Lynbylille, og det blev Udfaldet af Fællesskabets Beslut, et umuligt og selvgjort Fællesskab.

I Begyndelsen af Kvægsygen lod jeg indhegne et lidet Engstykke, og satte 4 Køer paa Græs, de gik der Sommeren over og blev ikke syge og lever endnu. Syv Stykker slap jeg ind blandt Byens Kvæg af Mangel paa anden Lejlighed, jeg reddede en Kvie, som jeg satte i Tøjr, men de øvrige rejste med Mængden, jeg besluttede derfor, det fik mig gaa som Storken blandt Vildgæssene, i det Selskab jeg var i, det fik jeg lide.

For de 4 Køers Separation blev noget af Borgerskabet forbitret og sagde til mine Tjenestefolk: Han vil skjule dem for Vorherre, men han finder dem nok, og en anden sagde: Han vil skjule dem for Fanden, men han finder dem nok, andre Mænd maa putte dem i en dyb Kælder, men hvad skal dø, dør nok, og hvad skal leve, leve nok, men som jeg ingen Lod eller Del havde saadan calvinsk Prædestinations Indretning, efterfulgte jeg min egen Tænkemaade og fandt mig derved bedst holden. Jeg nødes til at indeholde med flere Relationer for ej at gøre Historien for Vidtløftighed utaalelig og alene til Slut anføre nogle korte Anmærkninger.

I disse Anmærkninger uddrager den gode Byfoged saa Moralen af Beretningen, den gaar i Korthed ud paa, at Forsigtighed med Fouragehandel er nødvendig, at løse Hunde bør afskaffes ved at give Bøder til Hundenes Ejere, at Led skal holdes lukkede, at det gamle Fællesskab skal ophæves og endelig, hvad der ikke fremgaar af Beretningen, at Folk skal lade være med at sælge deres Kvæg til troskyldige fremmede, hvad de er slemme til, naar de mærker Sygdommen blandt deres Køer, „thi de fleste have Hesteprangerreonen“ slutter Byfogden.

BARNET, SOM BLEV DØBT MED ØL

AF LUND-MADSEN

OM en lidt mærkelig Daabsaffære i Skævinge modtog Oversekretær Erich Kragh d. 8. Maj 1666 følgende Skrivelse fra den daværende Biskop over Sjælland, Hans Svane:

— Eftersom Sogne Præsten udi Schevinge Hr. Christian Lauritzøn,*) hafuer berettet mig, huorledis en Synderlig casus sig skal hafue tildraget udi hans Meenighed, nemblig att en Jordemoder der sammesteds som Betiente en Qvinde der udi Barnsnød hafuer effter Fødselen døbt Barned med Øll, och undskylder sin Gierning med dette at Barned var saa siug, hun ey troede det saa lenge at skulle hafue lefuid indtil de kunde hented Vand.

Ofuer saadant blef nu Moderen saa bedrøfued at hun nesten hafuer midst Santzen, och Faderen er saa bekymred at hand ey ved huorledis hand sig bedst skall adbære, hand begierer indstændig at Barned igien omdøbis (:Som siundis och vel raadeligst, efftersom Lutherus och er i lige mening om saadant:) Nu kand eller tør Jeg her udi inted ordinere med mindre Jeg tilforn vedste hans Kong. Ma: naadigste Villie. Beder derfor thienistuilligen Hr. Ober Secreterer ved første Leylighedgifues kand vilde være saa god at forhuerfue mig Høystbemeldte hans Kongl. Ma: naadigste Betenchende, efftersom Barned er meget suag och befryctis den ey at skulle lefue. Den qvinde. som saa ubetencksom hafuer gjort dette, burde billigen

*) Præst i Skævinge 1663-99.

derfor udstaa Kirchens diciplin, om det ellers saaledis got blifuer befunden.

Kiøbenhavn d. 8. May 1666

Jeg forblifuer igien
Hr. Ober Secreterers
Plichtschyldigste T.

Hans Svane.

Sagen er derpaa gaaet videre til Kongen, der den 12. Maj afforder det theologiske Fakultet deres Mening om Tilfældet, og to Dage senere foreligger følgende Svar fra Fakultetet:

— Efttersom vi haffve bekommet hans Kongl. Maytts. Vores Allernaadigste Herres Skrifftlige befaldning, at Vi Voris underdanigst betenchning med Allerforderligste skulde Høstbemeldte Kongl. Mayst. tilstille, angaaende een casum Sognepresten udi Skeffvinge underdanigst for hans Kongl. Mayst. haffver ladet andrage, om een Jordemoder sammesteds, som haffver døbt et barn med Øll, undskyllende sig, at barnet Vaar saa siugt, at hun ey troede, det skulde haffve leffvet, indtil Vand kunde bleffvet hendt, Da haffve Vi samme hans Kongl. Maytts Naadigste befalning udi Al Underdanighed att effterkomme, denne casum med hinanden strax offverveyitt, och befundet den Daab at være aldeelis Ugiældig, efftersom den quoad materiam gantske affviger fra sacramentets Indstiftelse, som med blot oc bar Vand, uden nogen mixtur, hvor ved det oc mister det indsatte Elementis Naffn, at det icke lenger Kaldis Vand, er befalidt i Ordet at skal forrættis, oc derfaare holde Raadeligst, at Barnet med Allerførste effter Christi Indstiftelse ved et Vandbad udi Ordet indlemmis udi sin Frelsere Christo, baade at Guds ordinantz om sacramentet helligen kand effterkommis, saa oc at forældrene med andre Guds børn. oc fornemmelig Barnet sielff, naar det kommer til Aarene kand være utviffelbar forsichret om, at det ved en Ret oc lofflig daab er lodtagen i Guds Meenighed. Oc som Jorde Moderen haffver udi høyeste maade ved denne sin Uforstandige oc Uactsomme giærning forarget guds Kirche, da eracte Vi underdanigst billigt at være, att hun saadan groff oc publis forsielse hos gud

oc hans Meenighed publice affsone, dog hiembstillende det paa det Allerunderdanigste til hans Kongl. Maytts. egen naadigste disposition, oc forbliffvende udi all underdanighed.

Kiøbenhavn d. 14. May 1666

hans Kongl. Maytts.
Allerunderdanigste Tiænere
Facultatis Theologicae Professores

Denne Afgørelse tiltrædes af Kongen, der slutter Sagen ved at tilstille Biskoppen følgende Missive:

— V. G. S. T.*) Eftersom vi komme udi erfaring, hvorledes en jordemoder udi Schevinge haffver i steden for Vand med Øll døbt it barn, da haffver i saadan anordning at giøre, at barnet bliffver igien tilbørligen med Vand omdøbt, oc Jordemoderen for saadan sin groffve forsielse at udstaa Kirchens Disciplin.

D. Hafn. 15. May 1666.

*) Vor Gunst som tilførn.

EN MARIE GRUBBE I DET NITTENDE AARHUNDREDE FRA MOLS OG NORDSJÆLLAND

AF F. SMITH

For Vejfarende og lokale Folk, der i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede kom ad Landevejen fra Hillerød, Fredensborg til Nyrup Runding, derfra maaske ad Kongevejen til Helsingør eller Syd paa, vil Vejen særlig gennem Nyrup have sin Interesse med det skarpe Sving ned ad Bakken, der først langt ind i dette Aarhundrede tvang Vejen bag om Byen, og efter Svinget uden om Nyrupgaards Have saa man ud over et særpræget Landskab med Eng, Mose og Bakker, der gav det hele et ægte nordsjællandsk Præg.

Det første Hus, man kom til i Nyrup By, Nord for Vejen, hed allerede efter et Skøde af 1839 *Leerbakkehuus*, det laa hyggeligt med den nævnte smukke Udsigt i Læ af Nyrupgaard og har over for sig de to fra Sundtoldens Dage engelsk betegnede Lyststeder Cleatorp og Fairy Hill, der som mange andre store og smaa Steder paa Eggen var Sommerresidens for de engelske Konsuler og Købmænd i Helsingør.

I 1854 solgtes dette lille Hus, Køberen hed Skomager *Rasmus Hansen* af Mørdrup, Købesummen var 200 Rdl., der betaltes kontant, og der var ingen Gæld i Ejendommen.

Der er nok paa Eggen blevet spurgt om, hvorledes denne Handel kunde gaa i Orden; det var mange Penge den Gang, og Skomageriet var det kun smaat med i denne Landboegn, der vist

var ret fattig. Der gik ikke ret mange Aar, før Huset fik det Navn, som det har endnu, snart 100 Aar efter, nemlig „Christianes Hus“. Vi maa springe over Tiden til 1896, da det faldt i min Lod at overtage Nyrupgaard; den tidligere Ejer var død, og da langt de fleste af Gaardens Folk fortsatte hos mig, var det jo rimeligt, at ogsaa en dygtig gammel Husjomfru blev for at føre den Part af Driften videre.

Men en af de første Dage kom hun og spurgte, om jeg havde noget imod, at hun en Gang imellem, naar det passede, gav Christiane noget Middagsmad. Det kunde jeg godt tiltræde, naar hun syntes det, men jeg spurgte selvfølgelig, hvem vedkommende var, og fik da at vide, hvor hun boede, at hun var en gammel Enke og tidligere havde arbejdet paa Gaarden.

Tid efter anden hørte jeg lidt mere om Christiane, dermed ogsaa, at den eneste Indtægt, hun havde nu, var ved Salg af Brød, Kringler, Bolscher, Skraa og lidt Øl.

Brødet hentede hun i Helsingør med et Aag og to Kurve. Hun havde nogle faste Kunder, men ellers kom Egnens Ungdom ind og fik en lille Forsyning, og for mange Vejfarende var det en kendt Sag, at her kunde et iille Ønske opfyldes, og nogen Risiko var der aldrig, for Smugkro var det ikke, og det syntes, at den høje Øvrighed i Fredensborg lukkede et Øje.

Omkring Aarhundredskiftet var Christiane syg et Par Gange, og Resultatet blev, at hun tog Bopæl hos en gift Datter i Helsingør.

Skomageren var død allerede 1878, og to Aar efter solgte hun Huset, hvori der var to Lejligheder, med Forbehold af den Stue og

Christiane Henriette Hansen.
f. Rosenørn.

Køkkenet, hun altid havde brugt, og fik yderligere 450 Kr. Men da der nu var en Gæld i Huset paa 400 Kr., blev der kun den lille Rest paa 50 Kr. -

Huset blev senere solgt igen, men efter at Christiane var rejst, blev det tilbudt mig; det laa jo meget behageligt for Gaarden, saa jeg overtog det, men det skete først omtrent paa den Tid, Christiane døde, saa hendes Dødsattest og alle andre Dokumenter i hendes lille Tilværelse fulgte med.

Nu kan man ikke sige, at vi paa Eggen var helt uvidende om, at der hvilede en vis Mystik over hendes Fortid. Den blev gjort stor eller ringe, som Stemningen var, men Dødsattesten klarede Sagen, for den siger, at *Christiane Henriette Hansen, f. Rosenørn*, var død 28. Juli 1901.

Kirkebogen havde yderligere lidt at tilføje, ganske mod Sædvane iøvrigt, nemlig at Døden var anmeldt fra Helsingør, og at hun som ung havde forladt sit Hjem og Forældrene, Greve Rosenørn og Hustru, paa en Gaard i Randerseggen og ikke senere var vendt tilbage. Danmarks Adelsaarbog opgiver samme Navn som ovenfor nævnt og Fødselsdatoen 8. Juni 1818.

Om de faktiske Forhold med vor Adelsdames Familie er det nævnt, at hun stammede fra Randerseggen, hvilket yderligere kunde stedfæstes til Mols eller Eggen Nord og Syd for Grenaa. Aarbogen giver her god Besked. Faderen hed *Christian Rosenørn* til Ingvorstrup og stammede fra Slægtsgaarden Katholm, en meget stor Besiddelse, hvor Christianes Bedstefader, Kammerherre, Oberstløjtnant *Mathias Rosenørn* residerede i mange Aar. Det var en meget stor og fornem Besiddelse, der gennem Tiderne havde tilhørt Slægten Rosenørn.

Der var 6 Søsken, og Christian var den 5te i Rækken. De fem kom godt i Vej, Døtrene blev gift ind i gode Slægter, og Sønnerne gik Embeds- eller Officersvejen, ifølge de Traditioner, som man kender baade for Oldefar, Tip- og Tip-Tip-Oldefaderen, der hed Madsen og blev adlet 1679 med Navnet Rosenørn, stadig samlet om Katholm og andre af Grenaaeggens store Besiddelser.

Christian Rosenørns Skæbne kan desværre ikke siges at være særlig heldig. Han blev gift med en Præstedatter, *Mariane Sørensen*, og der var 11 Børn, efter Tidens Skik et ret almindeligt Antal, men det syntes, som ingen af disse kunde følge Slægtens Traditioner, hvor Kammerherrer, Amtmænd, høje Officerer og Embedsmænd ved Kongens Hof var Sædvane. Selv flyttede han gentagne Gange stadig til mindre Gaarde, for ingen at have efter 1832, men hans Liv faldt jo væsentlig i den store Landbrugskrises Dage 1818—28, hvor meget gik tabt.

Faderen døde 30. Januar 1853, og selv om han solgte sin sidste Ejendom 1832, tør det vel betragtes som rimeligt, at der dog er blevet de 200 Rdl. i Arv, som blev udbetalt ved Nytaarstid 1854.

Datterens Aar i Nyrup var næppe heller Poesi. Og dog kan det fastslaaes, at noget af Adelsdamen var der tilbage, hvad hun lejlighedsvis ikke lagde Skjul paa. Saaledes underskriver hun sig gentagne Gange Rosenørn, særlig efter Mandens Død.

Christiane og hendes Mand, som allerede den Gang havde 2 Børn, har muligvis ønsket at flytte fra den rimeligvis mere stille By Mørdrup op i Landet mellem store Skove og flere store Gaarde, hvor der altid maatte være mere Chance baade for Skomageri og Landarbejde. Og desuden kan Nyrup have haft den særlige Interesse, at omtalte nu store Eng- og Moseareal Nord for Byen var en Sø og i saa udpræget Grad, at Nyrupgaard lige til 1864 hed Søgaard. Egnen med denne ret store Sø havde en ganske egen Skønhed, og Christianes Hus laa lige over for Søen, saa muligt har Udsigten mindet hende om Ungdomsegnen i Jylland.

Nu kan der være tilbage at faa redegjort, hvorfor Christiane kom til Nordsjælland. Men der kommer man ind i Hypoteser. Vi ved, at hun var født 1818, og at hun havde forladt sit Hjem, men hvorledes og hvorfor er ukendt. Hendes ældste Søn er født 1846, hun har formentlig været omkring 26 Aar, da hun blev gift, men hvorfor hun tog Skomageren, der var 16 Aar ældre, eller han hende, er ikke til at fastslaa.

Christianes yngste Datter lever endnu i København og ligner

egentlig ganske sin Moder; hun er Enke og i samme Alder, som da Christiane døde, men lever heldigvis i gode Kaar. Hun kender egentlig ikke mere end alle vi andre, men er nærmest af den Mening, at hendes Moder var kommet til Helsingør for at være i Huset hos Borgmester *Olrik*, der var gift med *Helene Christine Rosenørn*, en Tante til Christiane, og iøvrigt var Slægterne gentagende indgiftet ogsaa med Slægten *Stemann*, som dog ikke kendes med Familie paa Egnen.

Da Skomager Rasmus Hansen var hjemmehørende paa Egnen ved Nygaard eller Øerne ved Teglstrup Hegn, syntes en Forbindelse her at være ret rimelig, selv om der var en Aldersforskel af 16 Aar. Skomageren var født 1802.

Men saa maa Romanen om Flugt med Faderens Kusk og et Giftemaal være slut. Derimod kan en Hypotese om, at hun ret hurtigt kom til Amager og bl. a. var Malkepige og tjente forskellige Steder, have sin Rimelighed.

Nu vil man maaske kun have tilbage at spørge, hvorledes var saa denne Marie Grubbe i sin Færd. Derom vides lidet. Familien havde en Søn, der tidligt rejste til England og kom ind i Politiet, men fortsatte til Australien, ogsaa ved Politiet, samt 4 Døtre, to blev gift, en rejste til U. S. A., og der hørtes ikke mere fra hende, og en kom ulykkeligt af Dage, saa der har jo været en stor Flok Ungdom i det lille Hus i Nyrup.

Alle Beretninger tyder paa, at hun tog det hele med en Værdighed, saa ingen kom hende for nær med Spørgen og Stikken. Hun var flittig og energisk alle sine Aar, vel lidt af den Befolkning, hun var imellem og gerne set paa de Arbejdssteder, Tiden gav hende, som vist mest var de to Nabogaarde Sindshvile og Nyrupgaard, hvor hun ikke gik af Vejen for noget, lige fra at strø Gødning til at være fast Vaagerske over Grisesøer.

Det har derfor været muligt at finde ikke saa faa paa Egnen, der med Interesse kan berette fra forrige Aarhundrede, ikke mindst den nu 92-aarige Søren Danielsen. I min Lod er det ikke faldet at have Christiane i Arbejde, men Rygtet sagde, at efter at hun egentlig var op-

hørt at gaa paa Arbejde, var man ganske beroliget, naar der var sendt Bud til Christiane om at passe paa en Griseso. Hendes Hjem har jeg ofte set og kunnet hjælpe lidt paa de sidste Aar; der var altid rent og ordentligt, Sengen redt og pæn, men der var kun een Stue og Køkken.

Efter Mandens Død 1878 maatte hun ganske klare sig selv, og der er ikke Tvivl om, at det gik ligesaa godt, for af de gamle Folk paa Egnen husker her ingen at have set Skomageren paa Arbejde ud over det ganske ubetydelige Skomageri; derimod maatte Børnene tage fat, hvor de kunde, og ofte gøre ikke saa lidt for 2 Sk., f. Ex. gaa en Tur til Esrom. Skomageren var en høj Mand, pæn af Skikkelse, og hans Færden skal have været upaaklagelig, men hans Energi stod slet ikke Maal med Christianes.

Lidt taler for, at hun har haft nogen Forbindelse med sin Slægt selv i senere Aar, dels skal hun have gaaet med en Halskæde, der var et Familiestykke, og en Broche paa Fotografiet vidner ogsaa herom. Børnene skal ogsaa have modtaget Tøj og lignende, der kom fra bedre Sted; om Besøg af Slægt er der talt paa Egnen, men almindelige har de næppe været. Christianes Moder døde i Jylland i 1874, 88 Aar gammel; der har næppe været noget at arve.

Det tør dog betragtes som sikkert, at Sønnen gentagne Gange har sendt Penge hjem, selv efter at han forlod England og rejste til Australien.

Som en Slutning paa Beretningen om den tidligere Adelsfrøken kan fortælles, at naar Christiane var Gæst ved de aarlige Høstgilder paa Gaardene, var hun ligesom selvskreven til at holde Festtalen for den lille Herremand paa disse Proprietærgaarde, og den skal have været baade med Lune og Appel og lige velset af Gæster og Vært.

SAMFUNDETS VIRKSOMHED

FRA 1. OKTOBER 1940 TIL 30. SEPTEMBER 1941

MANDAG den 10. Marts 1941 afholdt Samfundet sin 35. ordinære Generalforsamling paa Hotel „Leidersdorff“ i Hillerød. Dirigent var Museumsdirektør *Andrup*.

Formanden, Museumsdirektør *Klem*, Helsingør, aflagde Beretning og redegjorde heri for Samfundets Udgivelser, der omfattede tredje og sidste Bind af Anders Uhrskovs Arbejde „Fra Stavnsbaand til vore Dage“ og bar Titlen „Fra Land og By“. Næste Udsendelse vilde blive et Bind af Samfundets Aarbog, indeholdende forskellige Afhandlinger, hvorefter Samfundet agter at fortsætte med Udsendelsen af en Hjemstavnlæsebog for Frederiksborg Amt.

Kassereren, Sparekassedirektør *C. Andersen*, Hillerød, forelagde det reviderede Regnskab, der balancerede med 9466,40 Kr. Decharge gaves.

Af Bestyrelsen fratraadte efter Tur Museumsdirektør *Andrup*, Direktør, Kaptajn *Jørgensen*, Frederiksværk, Forfatteren *Anders Uhrskov*, Hillerød, og Formanden. De genvalgtes alle.

Bestyrelsen bestaar altsaa af: Sparekassedirektør *C. Andersen*, Hillerød, (Sekretær og Kasserer), Museumsdirektør *O. Andrup*, Frederiksborg Slot, Lektor *H. Boisen**, Hillerød, (Skriftudvalget), Pastor *Villads Christensen**, Græsted, Sognefoged *Hans Jensen Hansen*, Ølstykke, Amtsskolekonsulent *Jensen**, Gilleleje, Sogneraadsformand *J. Chr. Jensen*, Gørløse, Direktør, Kaptajn *Jørgensen*, Frederiksværk, Lærer *Dahlmann Klausen**, Højbjerg, Museumsdirektør *Knud Klem*, Kronborg (Formand), Læge *A. H. Riise*, Hillerød, og Biblio-

tekar, Forfatter *Anders Uhrskov*, Hillerød (Skriftudvalget). (De med * betegnede fratræder efter Tur til Generalforsamlingen 1942).

Til Revisorer genvalgtes Forretningsfører *H. P. Olsen*, Hillerød, og Kommunaldirektør *Chr. Svendsen*, Hillerød.

Søndag den 24. August 1941 afholdt Samfundet Sommermøde i Fredensborg sammen med Hillerød Turistforening. Museumsinspektør *Jørgen Paulsen* foreviste Slottet, hvorefter Professor, Dr. phil. *Vilhelm Andersen* i Marmorhaven talte om Fredensborg i den danske Litteratur. Mødets Deltagere vil længe erindre den betagende Stemning der i det stille, straalende Sommervejrl hvilede over dette skønne Sted.

Samfundets Medlemstal var ved Udsendelsen af sidste Beretning pr. 30. September 1939: 2 livsvarige Medlemmer, 559 Medlemmer og 23 Subskribenter, den 30. September 1941 var der 2 livsvarige Medlemmer, 526 Medlemmer og 20 Subskribenter.

I Regnskabsaaret 1939—40 har Samfundet modtaget følgende Tilskud:

Fra Frederiksborg Amtsraad (100 Kr.), Byraadene i Frederiksværk (10 Kr.) og Hillerød (50 Kr.), Sogneraadene i Asminderød—Grønholt (10 Kr.), Birkerød (20 Kr.), Farum (10 Kr.), Frederiksborg Slotsogn (10 Kr.), Græsted-Maarum (10 Kr.), Hørsholm (50 Kr.), Kyndby-Krogstrup (10 Kr.), Lille Lyngby (10 Kr.), Lillerød (10 Kr.), Lyng-Uggeløse (15 Kr.), Skuldelev-Selsø (10 Kr.), Slagslunde-Ganløse (10 Kr.), Stenløse-Veksø (10 Kr.), Søborg-Gilleleje (10 Kr.), Tikøb (10 Kr.), Uvelse (5 Kr.) og Vejby-Tibirke (10 Kr.). Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse (100 Kr.), Nordsjællands Bank, Helsingør (20 Kr.), Spare- og Laanekassen for Frederikssund og Omegn (25 Kr.), Sparekassen for Frederiksværk og Omegn (25 Kr.), Spare- og Laanekassen for Kronborg vestre Birk, Helsingør (15 Kr.), Antikvar Carl Julius Petersens Hjælpefond (200 Kr.) samt i Tilskud fra Hjemstavnstævnet 1939 til Trykning af et Referat af Stævnet (300 Kr.).

I Regnskabsaaret 1940—41 har Tilskudene været:

Paa Finansloven (155 Kr.), Frederiksborg Amtsraad (100 Kr.), Byraadene i Frederiksværk (10 Kr.) og Hillerød (50 Kr.), Sogne-

raadene i Asminderød-Grønholt (10 Kr.), Birkerød (20 Kr.), Farum (10 Kr.), Frederiksborg Slotssogn (10 Kr.), Hørsholm (50 Kr.), Kyndby-Krogstrup (10 Kr.), Lille Lyngby (10 Kr.), Lillerød (10 Kr.), Lyngge-Uggeløse (20 Kr.), Skuldelev-Selsø (10 Kr.), Slagslunde-Ganløse (10 Kr.), Gerlev-Draaby (20 Kr.), Skævinge-Gørløse (10 Kr.), Ølstykke (10 Kr.), Strø (10 Kr.), Skibby (10 Kr.), Stenløse-Veksel (10 Kr.), Tikøb (10 Kr.), Uvelse (10 Kr.) og Vejby-Tibirke (10 Kr.) samt af Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse (100 Kr.).

Samfundets Medlemmer, nytilkomne og ældre, kan købe ældre Aargange af Aarbogen for 1 Kr. pr. Aarbog og en Række paa 4 Aargange til en Pris af 3 Kr. Aarbøgerne for 1907, 1916, 1917, 1919 og 1920 er udsolgt. Prisen paa Særbøger vil blive fastsat i hvert enkelt Tilfælde. Samfundet har hidtil udgivet følgende Særbøger, som Medlemmerne kan købe til de vedføjede Priser:

<i>Junge</i> : Den nordsjællandske Landalmues Karakter, Skikke, Mener og Sprog, 1915, 279 S.	1 Kr.
<i>Uhrskov</i> : Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tider paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretninger, 1918, 174 S., ill.	udsolgt
<i>Weilbach</i> : Frederiksborg Slot. 1923, 142 S., 68 Ill.	udsolgt*)
Hillerød By. 1925. 363 S. 55 Ill.	udsolgt*)
<i>Carl Christensen</i> : Frederiksværk. 1926. 192 S., 54 Ill. ...	3 Kr.
<i>Weilbach</i> : Fredensborg Slot. 136 S. 77 Ill.	3 „
Frederiksborg Amts Stednavne. 1929. 168 S.	2 „
<i>Arne Sundbo</i> : Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie. I. Tiden til 1809. 1931. 416 S., 112 Ill.	6 „
II. Fredrikssunds Historie, 1810—70. 1937. 261 S., Ill. ..	3 „
<i>Bjørn Kornerup</i> : Frederiksborg Statsskoles Historie 1933. 288 S., 44 Ill.	3 „

*) Kan endnu faas hos Boghandler Tofte, Hillerød, *Frederiksborg Slot* til en Pris af 5 Kr. pr. Ekslp., *Hillerød By* til en Pris af 7 Kr.

Anders Uhrskov: Fra Stavnsbaand til vore Dage. Skildringer af Nordsjællands Kulturhistorie. I. Fra Landbrugets Verden. 1938. 324 S. 80 Ill. 3 Kr.

II. 1939. 176 S. 52 Ill. 3 „

III. 1940. 237 S. 38 Ill. Reg. 3 „

Med Undtagelse af Aarene 1929 og 1939 er der i de Aar, i hvilke Særbøger er udsendt, ikke udgivet den almindelige Aarbog.

De historiske Amtsforeninger er komne overens om at give hverandres Medlemmer (∴ Personer ikke Institutioner og lign.) Adgang til for nedsat Betaling (eventuelt Fremstillingsprisen for vedkommende Skrift) at abonnere paa de Aarbøger og andre Skrifter, der udgives af de Samfund, af hvilke vedkommende ikke selv er Medlem, naar Begæring derom fremsættes gennem eget Samfunds Bestyrelse. Medlemmer, der ønsker at benytte sig heraf, bedes henvende sig til Sekretæren. _____

Opmærksomheden henledes paa det af „Dansk historisk Fællesforening“ udgivne Tidsskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie „Fortid og Nutid“. Tidsskriftet udkommer med 8 Ark aarligt og koster 5 Kr. pr. Aargang; for Medlemmer af vort Samfund, der bestiller det gennem Sekretæren, dog kun Halvdelen.

Opmærksomheden henledes endvidere paa det af Nationalmuseet udgivne Aarsskrift „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark“, hvori der gives almenfattelige og rigt illustrerede Beretninger om nye sjældne Fund eller nye interessante Undersøgelser indenfor Nationalmuseets Arbejdsomraader, Bogladeprisen er 3 Kr., men Forlaget tilbyder Bogen til Samfundets Medlemmer for 2 Kr. + Porto, naar Bestilling sendes til Sekretæren. _____

Ved Udsendelsen af Aarbogen hænder det, at enkelte Medlemmer ikke indløser Forsendelsen. Da dette medfører en betydelig Portoudgift for Samfundet, kan en saadan Form for Udmeldelse ikke tages for gyldig. Udmeldelse maa for at være gyldig være sket skriftlig til Formanden eller Sekretæren inden Aarbogens Udsendelse.

REGNSKAB FOR TIDEN $11/9$ 1939— $30/9$ 1940

INDTÆGT		Kr.	Øre	UDGIFT		Kr.	Øre
Overført fra 1938—39....	3435	36		Aarbogen, Beretningen,			
Medl. og Subskribenter...	4806	89		Hjemstavnstævnet m. fl.			
Salg af ældre Aargange...	133	20		Tryksager	9745	40	
Tilskud:				Møder og Foredrag.....	71	90	
Frederiksborg Amtsraad	100	00		Administration.....	71	61	
By- og Sogneraad	280	00		Dansk historisk Fælles-			
Pengeinstitutioner	185	00		forening	24	48	
Antikvar C. J. Petersens				At overføre til 1940—41..	÷446	99	
Hjælpefond	200	00					
Hjemstavnstævnet 1939	300	00					
Renter.....	25	95					
	9466	40			9466	40	

REGNSKAB FOR TIDEN $1/10$ 1940— $30/9$ 1941

INDTÆGT		Kr.	Øre	UDGIFT		Kr.	Øre
Overført fra 1939—40....	÷446	99		Tryksager	53	62	
Salg af ældre Aargange...	270	45		Møder og Foredrag.....	85	95	
Tilskud:				Administration.....	37	11	
Paa Finansloven	155	00		Dans historisk Fælles-			
Frederiksborg Amtsraad	100	00		forening	24	48	
By- og Sogneraad	330	00		Renter.....	3	87	
Pengeinstitutioner	100	00		At overføre til 1941—42..	303	43	
	508	46			508	46	

INDHOLDSFORTEGNELSE

HOLGER ROSENBERG:	
GENIET FRA NELLERØD.....	3
HANS ELLFKILDE:	
SOMMER I BY I NORDSJÆLLAND	16
L. BIE:	
LIVET OMKRING STENHOLT VANDMØLLE I 1820'ERNE	71
J. V. WITH-JENSEN:	
VANDBYGNINGSARBEJDER VED FREDERIKSBORG	89
K. C. ROCKSTROH:	
KRONBORG FÆSTNINGS AFLEVERING FRA SVENSKERNE 1660.	105
GUNNAR OLSEN:	
DA KVÆGSYGEN KOM TIL SLANGERUP.....	108
LUND-MADSEN:	
BARNET, SOM BLEV DØBT MED ØL	113
F. SMITH:	
EN MARIE GRUBBE I DET NITTENDE AARHUNDREDE FRA MOLS OG NORDSJÆLLAND.....	116
SAMFUNDETS VIRKSOMHED.....	122

DENNE AARBOG FOR 1941 ER UDGIVET PAA
FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUNDS VEGNE AF
H. BOISEN, KNUD KLEM OG ANDERS UHRSKOV